

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาการปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ

โดย นายดุสิต บัวทอง และคณะ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการศึกษาการปลูกไม้เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน
พื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
RDG. 51S0008

จัดทำโดย

นายคุสิต บู่ทอง	นางสาวจุริย์ มธุรส
นางละม่อม ขวัญดี	นางมุตตา ใจหาญ
นายไพจิตร ขวัญดี	นายรวี ค้วงสุวรรณ
นายสมบูรณ์ สุวรรณกาฬ	นายบรรยงค์ บางคราม
นางวรรณภา ภูทอง	นายฤทธิศักดิ์ ภัคดี
นายอุดม บางคราม	นางนิศานารถ เรืองผล
นางสาวปรีญา จันทระโชติ	นางจำเนียร เจริญงาน
นางสาวจันรรจ์ เจริญงาน	

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนำ

ไม้ไผ่จัดเป็นพืชพรรณไม้ที่มีประโยชน์อเนกอนันต์นานัปการ เป็นพืชที่ให้คุณประโยชน์ครบองค์ปัจจัยสี่ ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อีกทั้งมีคุณค่าในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการปรับปรุงพื้นที่ดินเสื่อม เพราะไม้ไผ่สร้างดินซูยไผ่ที่อุดมไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ซึ่งใช้ในการปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ได้ดีมาก ด้านสังคมและวัฒนธรรม ไม้ไผ่มีคุณค่าตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บตาย นั้นเท่ากับว่าไม้ไผ่ให้คุณค่าแก่ชีวิตแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งบริบทของชีวิตและสังคมอย่างยั่งยืน ปัจจุบันไม้ไผ่จากแหล่งธรรมชาติในพื้นที่บ้านบางเนาะนับวันยิ่งลดปริมาณลงเป็นจำนวนมาก เพราะการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจของพืชเศรษฐกิจอย่างยางพารา ปาล์มน้ำมัน อีกทั้งยังมีกลุ่มอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ในพื้นที่จังหวัดพังงา ทำให้โอกาสเกิดการขาดแคลนไม้ไผ่ยิ่งขึ้น ด้วยการสนับสนุนการเรียนรู้โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในการให้โอกาสแก่ชุมชนบ้านบางเนาะในการเรียนรู้และพัฒนาอนุรักษ์ไม้ไผ่ เพื่อเพิ่มปริมาณไม้ไผ่ในพื้นที่บ้านบางเนาะ เพื่อการป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และเนื่องจากความต้องการในการใช้ประโยชน์ของไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ ยังมีแนวโน้มความต้องการในปริมาณเพิ่มสูงขึ้นในโอกาสต่อไป

ทีมงานวิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
- เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สาเหตุของปัญหาการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ	5
- เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจากการชะล้างหน้าดินในพื้นที่โครงการ	6
- ศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่สายน้ำไหลในทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ	8
- ศึกษาการชะล้างหน้าดินตามแนวสายน้ำ	12
- ศึกษาจุดเสี่ยงการชะล้างและไหลเลื่อนหน้าดินในการทับถมสายน้ำพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และสายน้ำคลองชลประทานนมหินลาด	14
- ศึกษาพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการพัดพาของตะกอนดิน และนิเวศสายน้ำด้านพระยาพิพิธ	15
- เพื่อศึกษาโครงสร้างชนิดพันธุ์ และการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ของชุมชน	19
- สัมภาษณ์ข้อมูลภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากไผ่ของชุมชนบ้านบางเนาะ	57
- เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่แต่ละชนิด	73
- เพื่อศึกษากระบวนการทดลองปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ	107
- ศึกษาพื้นที่และทดลองปลูกไผ่ แต่ละชนิดเพื่อศึกษาการเจริญเติบโต	108
- เวทีนำเสนอข้อมูลแก่ชุมชนเพื่อร่วมเรียนรู้เรื่องการปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน	116
- บทสรุป อนาคตไผ่ ทางรอด ทางเลือก การฟื้นฟูระบบนิเวศ	117
- ภาคผนวก	

บทคัดย่อ

จำนวนสกุลและพันธุ์ไม้ในโลก ทั่วโลกมีไม้ 47 สกุล (genera) 1,250 พันธุ์ (Species) ไม้ที่พบในประเทศไทยมี 13 สกุล 60 พันธุ์ (เอกสารไม้สำหรับคนรักไม้ โดยสุทัศน์ เดชวิสิทธิ์ ISBN 974-39213-4-4 พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2537)

จากการศึกษาของคณะทำงานโครงการฯ พบไม้จากแหล่งธรรมชาติของจังหวัดพังงา มี 11 ชนิด และ 5 ชนิด มีการนำมาปลูกจากภายนอกพื้นที่ แต่หลังจากสิ้นสุดการศึกษาเรื่องไม้ ทางคณะทำงานได้รวบรวมพันธุ์ไม้ได้ 49 ชนิด ทั้งนี้ เพื่อศึกษาระบบการเจริญเติบโตของไม้ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรมักปลูกในเชิงธุรกิจการเกษตร แต่การทดลองตามโครงการศึกษาการปลูกไม้เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน พื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธนั้น ย่อมแตกต่างกันเชิงวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ การเติบโตของไม้แต่ละชนิดนั้น ระบบราก ใบ ลำต้น ย่อมเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจในการปลูกอีกระดับหนึ่ง แต่ที่ควรตระหนักร่วมกันคือระยะเวลาในการขยายกอ หรือการแตกหน่อของไม้ นั่นก็เป็นอีกปัจจัยที่ควรคิด เพราะหากไม้ยิ่งให้หน่อมากนั้นเท่ากับว่า การแผ่ของระบบรากที่มีต่อการยึดเกาะหน้าดินปกป้องการชะล้างชะลอการไหลของน้ำบนผิวดินได้ระดับหนึ่ง ดังนั้น การปลูกไม้เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถใช้ในการอนุรักษ์หน้าดิน ความชุ่มชื้น และรักษาน้ำได้เป็นอย่างดีและยั่งยืนต่อไป

โครงการศึกษากระบวนการปลูกไผ่ เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

บทนำ

การพัฒนาการเกษตรตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 7 จะมุ่งเน้นการสร้างรายได้เป็นหลัก ภาคการเกษตรมุ่งเน้นผลิตเพื่อการส่งออก พึ่งพาการนำเข้าปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ แต่ขาดการพัฒนาเกษตรกร และภูมิปัญญาของคนในชุมชน แผนพัฒนาส่วนใหญ่จะเป็นแผนพัฒนาจากข้างบนลงสู่ข้างล่าง แผนดังกล่าวจึงไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรและชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้การพัฒนาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จนกระทั่งเข้าสู่แผนพัฒนาฉบับที่ 10 (ปี 2550) จนถึงปัจจุบันได้พบทบทวนปัญหาที่ผ่านมา และแก้ปัญหาโดยกำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การศึกษา วิเคราะห์ วางแผน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการประเมินผล ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน

จากผลการศึกษาวิจัยโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนาพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ พบว่าการพัฒนาทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ โดยการไถปรับพื้นที่ในการปลูกหญ้าเพื่อเป็นอาหารในการเลี้ยงวัว และการเลี้ยงวัวแบบปล่อยทุ่ง ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน อันเนื่องมาจากน้ำไหลบ่าบนผิวดินได้พัดพาเอาหน้าดินและธาตุอาหารพืช รวมทั้งอินทรีย์วัตถุต่าง ๆ ออกจากพื้นที่ ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์เป็นผลให้ดินเกิดความเสื่อมโทรม โดยมีสาเหตุมาจากสภาพพื้นที่เพาะปลูก อันได้แก่ ความลาดเทและความยาวของพื้นที่ลาดเท นับได้ว่าเป็นสาเหตุที่มีต่อการชะล้างพังทลายของดินในอัตราต่าง ๆ กันตามสภาพความลาดเทและความยาวของพื้นที่ลาดเท ลักษณะของเนื้อดิน เนื่องจากเนื้อดินที่แตกต่างกันตามวัตถุต้นกำเนิด ดินทรายมีเนื้อดินหยาบง่ายต่อการถูกกัดเซาะและพังทลายมากกว่าดินเนื้อละเอียด เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ ดินถล่ม ดินยุบตัว ฯลฯ เป็นผลให้เกิดการชะล้างพังทลายเป็นปริมาณมาก พายุและน้ำท่วมทำให้เกิดพายุและน้ำท่วมฉับพลันเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินที่เห็นได้ชัดเจนในฤดูฝน เช่น ในบริเวณริมคลองที่ไม่มีคันไม้ขึ้นอยู่เลย ส่งผลให้สายน้ำในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ ทั้ง 5 สาย ได้แก่ โห้ดควนเร็ว โห้ดต้นท่อม โห้ดต้นหว้า โห้ดต้นปฐุ โห้ดตายาน ชะล้างตะกอนดินลงไปทับถมให้แหล่งน้ำตื้นเขิน และยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่ด้านล่าง ซึ่งมีวนอุทยานสระนางมโนราห์และฝายกั้นน้ำบนหินลาด ฝายชลประทานซึ่งใช้ในการเกษตรของชาวบ้านบางเนาะ และบ้านนาม่วง อีกทั้งการชะล้างหน้าดินที่เกิดขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้หน้าดินเกิดการสูญเสียธาตุอาหาร เกิดสภาวะดินเสื่อมโทรมในพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ และยังทำให้ชุมชนสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำอันเป็นอาหาร และที่สำคัญทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน ส่งผลกระทบต่อชุมชน ขาดน้ำอุปโภคและบริโภคในฤดูแล้ง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธที่ผ่านมา ชุมชนบ้านบางเนาะได้ใช้ประโยชน์จากไม้ชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ไม้ตง ไม้กำยาน ไม้ผะ ไม้สีสุก ไม้งาช้าง ไม้หมากruk ไม้หวาน ไม้เกรียบ ไม้เหมียง เป็นต้น และคุณสมบัติของไม้บางชนิดที่มีอยู่ในชุมชนสามารถนำไม้มาอนุรักษ์ดินและน้ำได้ ซึ่งเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชาวบ้านมักจะปลูกไม้เพื่อป้องกันตลิ่งพัง บ้างก็ปลูกเป็นแนวเขตแดน ซึ่งไม้แต่ละชนิดก็มีประโยชน์แตกต่างกันไป บางชนิดสามารถประกอบอาหารได้ และใช้ประโยชน์ทางการสร้างที่อยู่อาศัย ปัจจุบันกลุ่มเย็บจากสาคร ตำบลนบปริง ต้องการไม้เป็นวัสดุยึดเป็นแกนหลักของ “ตบจาก”

แต่ในปัจจุบันชุมชนบ้านบางเนาะใช้ประโยชน์ในพื้นที่น้อยลง เนื่องจากสภาพพื้นที่ด้านพระยาพิพิธได้มีการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การส่งเสริมจากรัฐปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา และปาล์มน้ำมัน ทำให้เกษตรกรมีการทำลายไม้ ความต้องการใช้ไม้จำเป็นต้องไปพึ่งพาจากพื้นที่อื่น ๆ มาทดแทนความต้องการใช้ในปัจจุบัน เพราะที่ผ่านมาเกษตรกรไม่เห็นและให้ความสำคัญของไม้ในพื้นที่ทำให้เกิดสถานการณ์ปัญหาการชะล้างหน้าดินเป็นพื้นที่กว้างกำลังลุกลามจนกลายเป็นปัญหาใหญ่ชุมชนเผชิญกับสถานการณ์ภัยธรรมชาติ ปริมาณน้ำป่าช่วงฤดูฝนที่ยาวนาน 8 เดือน/ปี ปัจจัยหลักสำคัญที่ไม่สามารถควบคุมได้ ประกอบกับการเปิดพื้นที่โล่งกว้างและการทำลายแนวกันชนที่ผ่านมามีอันเนื่องจากการขาดประสบการณ์และการเรียนรู้ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ การทำลายป่าไม้ โดยเฉพาะไม้ หากชุมชนปล่อยปละละเลยปัญหาการชะล้างหน้าดิน วันข้างหน้าชุมชนอาจจะเผชิญภัยพิบัติ “ดินถล่ม” กระบวนการเรียนรู้การปลูกไม้ป้องกันการชะล้างหน้าดินและชุมชนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้การสังเกตการณ์ตัวชี้วัดทางธรรมชาติเพื่อเป็นสัญญาณเตือนภัยและเป็นการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติในอนาคต

จากการศึกษาทางเลือก ทำให้ชุมชนบ้านบางเนาะและทีมงานวิจัยคิดหาแนวทางแก้ไขสภาพปัญหาในพื้นที่ โดยทำการศึกษากระบวนการเรียนรู้การปลูกไม้เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาจัดการดูแลและป้องกันการชะล้างหน้าดินโดยการปลูกไม้ นำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการร่วมกันในชุมชนบ้านบางเนาะต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สาเหตุ มูลเหตุของการชะล้างหน้าดิน พื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
2. เพื่อศึกษาโครงสร้างชนิดพันธุ์และการนำไม้ไปใช้ประโยชน์ของชุมชน
3. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการเพาะขยายพันธุ์ไม้ในแต่ละชนิด
4. เพื่อศึกษากระบวนการทดลองปลูกไม้ เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

5. เพื่อศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงการทดลองปลูกไม้ไผ่ เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
6. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

พื้นที่ดำเนินการ

สายน้ำในพื้นที่โดยรอบป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ 5 สาย ได้แก่ โหตควนเร็ว, โหตต้นท่อม, โหตต้นหว่า, โหตต้นปรุ และโหตตายาน

ระยะเวลาดำเนินการ

ใช้เวลาในการศึกษาเป็นเวลา 2 ปี ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2551 ถึง 31 มีนาคม 2552

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการศึกษาหาสาเหตุของการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
- ได้ศึกษาโครงสร้างชนิดพันธุ์ และการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่แต่ละชนิด
- ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่แต่ละชนิด
- ได้ทดลองปลูกไม้ไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
- ได้ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงการทดลองปลูกไม้ไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
- ได้องค์ความรู้การปลูกไม้ไผ่เพื่อลดการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
- ชุมชนเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูในการพัฒนาพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน
- ระยะเวลา 3 – 5 ปี จะลดอัตราการชะล้างหน้าดินได้อย่างสมบูรณ์
- ลดอัตราการพัดพาตะกอนดินสู่พื้นที่วนอุทยานสระนางมโนราห์และพื้นที่ด้านล่าง
- เพิ่มความชุ่มชื้นและความอุดมของหน้าดินโดยไผ่ธรรมชาติให้กับระบบนิเวศด้านพระยาพิพิธ

โจทย์/คำถามวิจัย

กระบวนการเรียนรู้การปลูกไม้ไผ่จะป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และพัฒนาระบบการการเรียนรู้การจัดการภัยธรรมชาติโดยมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างไร?

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สาเหตุของปัญหาการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์
ด้านพระยาพิพิธ

กิจกรรมที่ 1.1 เวทีชี้แจงทำความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระยะที่ 2

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

เพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนและทีมงานวิจัยพื้นที่ให้ทราบข้อมูลในการทำงานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาและแก้ไขปัญหา รับรู้ รับผิดชอบต่อท้องถิ่น และสามารถตรวจสอบที่มาที่ไปของโครงการงบประมาณได้อย่างชัดเจน

กลุ่มเป้าหมาย

ประกอบด้วย ทีมวิจัย ผู้นำชุมชนท้องถิ่น และชาวบ้าน โดยทางศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพังงา ได้ประสานงานมายังโครงการเพื่อร่วมเข้าประชุมชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ร่วมกับทีมงานวิจัยในพื้นที่ โดยกำหนดวันที่ 8 เมษายน 2551 เวลา 10.00 น. ณ ศาลาประชารัฐร่วมใจ หมู่ที่ 3 บ้านบางแนะ

ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

หัวหน้าทีมงานวิจัยโครงการปลูกไผ่ นัดประชุมทีมงานล่วงหน้าหนึ่งสัปดาห์เพื่อหารือด้านการจัดเวทีเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านสถานที่ การเชิญกลุ่มเป้าหมายและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบโดยอาศัยประสบการณ์การทำงานของสมาชิกในการร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรม และนัดประชุมก่อนวันทำกิจกรรมล่วงหน้าเพื่อทบทวนตรวจสอบความพร้อมก่อนทำเวทีอีกครั้งเพื่อแก้ไขปัญหา ในวันที่ 8 เมษายน 2553 หัวหน้าศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและทีมงานได้เข้าร่วมเวทีโดยทางหัวหน้าคณะทำงานทีมวิจัยโครงการศึกษาการปลูกไผ่ ได้กล่าวแนะนำคณะทำงานฯ และแนะนำหัวหน้าศูนย์ประสานงานฯ แก่ผู้เข้าร่วมเวที ดังนี้

หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงถึงโครงการศึกษาการปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธแก่เวทีเพื่อทราบ

จากการรับงบประมาณเมื่อปี 2548 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยตามโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนาพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธนั้น ได้พบเห็นปัญหาอย่างหนึ่งคือการเสื่อมสภาพของพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากการชะล้างหน้าดินโดยการพัฒนาพื้นที่แบบจับพลงัน ส่งผลให้เกิดผลกระทบพื้นที่ด้านล่าง และจากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า การใช้ไผ่ปลูกตามแนวตลิ่งลำคลองต่าง ๆ ภายในชุมชน สามารถใช้แก้ปัญหาได้ ในวันนี้จึงเสนอโครงการศึกษาการปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในปีต่อไป อีกประเด็นคือ ไผ่เป็นพืชอเนกประสงค์แต่ชุมชนบ้านบางแนะ

กลับมีน้อยมาก หากพี่น้องชุมชนและผู้นำชุมชนได้เห็นความสำคัญ ใครขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกันต่อไปในอนาคต

ทางศูนย์ประสานงานฯ ได้ให้คำแนะนำกับคณะทำงานถึงประเด็นดังต่อไปนี้

การทำสัญญาโครงการระยะที่ 2 ระหว่างสำนักงานภาคกับหัวหน้าโครงการ ซึ่งต้องรับผิดชอบตลอดโครงการ และการเปิดบัญชีธนาคารกรุงไทย โดยผู้เบิกถอนบัญชีมีดังนี้ หัวหน้าโครงการ เภรณญิก และผู้ช่วยเธรณญิก เงื่อนไขในการเบิกถอน ลงชื่อ 2 ใน 3 โดยทุกครั้งต้องมีลายมือของหัวหน้าโครงการ การใช้เอกสารเกี่ยวกับการเงินของโครงการให้ตรงกับหมวดค่าใช้จ่าย และการส่งเอกสารการสรุปรายงานกิจกรรมต่อศูนย์ประสานงาน การทำรายงานความก้าวหน้า การทำรายงานฉบับสมบูรณ์ และการแบ่งงบประมาณเพื่อสนับสนุนโครงการโดยทางสำนักงานภาคเก็บไว้ในงวดสุดท้าย เมื่อส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ผ่าน ทางสำนักงานจะจัดส่งเพื่อสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว

ผลของกิจกรรม

คณะทำงานวิจัยและชุมชนเข้าใจในเรื่องกระบวนการเรียนรู้กิจกรรมของชุมชน และที่มาของงบประมาณและเป้าหมายในอนาคต ความจำเป็นในการปลูกฝังของพื้นที่

กิจกรรมที่ 1.2 ศึกษาการชะล้างหน้าดินตามแนวสายน้ำ (โหดควนแร่, โหดต้นปรุ, โหดต้นท่อม, โหดต้นหว้า และโหดตายาน)

วัตถุประสงค์กิจกรรม

เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจากการชะล้างหน้าดินในพื้นที่โครงการ

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานเพื่อการวิจัยฯ โดยวันที่ 30 เมษายน 2551 เวลา 09.30 น. พบปะแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้การใช้อุปกรณ์ การบันทึกข้อมูลการสำรวจ

กระบวนการทำงาน

ทีมวิจัยเตรียมอุปกรณ์วัดความลึก (หลักวัด) เทปวัดความยาวขนาด 50 เมตร แบบบันทึกข้อมูล บ้ายเครื่องมือชี้จุดสำรวจ สีสเปรย์ เชือกสำหรับผูกยึด สำหรับทีมพี่เลี้ยงแนะนำทีมงานให้รู้จักอุปกรณ์เทคโนโลยีการชี้จุดโดยใช้สัญญาณดาวเทียม (GPS) โดยการนำไปทดลองในพื้นที่วนอุทยานสระนางมโนราห์ จนถึงพื้นที่โครงการด้านพระยาพิพิธ

ผลการดำเนินการ

ทีมงานได้เรียนรู้ทักษะการใช้เครื่องมือชี้จุดสัญญาณดาวเทียม GPS

ปัญหาอุปสรรค

เนื่องจากสภาพสายน้ำต่าง ๆ ในพื้นที่อยู่ระหว่างหุบเขา และต้นไม้ทึบ ทำให้การใช้เครื่องมือ GPS ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากสัญญาณดาวเทียมไม่สมบูรณ์ อีกทั้งพายุฝนก็ส่งผลกระทบการทำงานตามกิจกรรมต้องเลื่อนเป็นวันที่ 13 , 14 และ 15 พฤษภาคม 2551 อีกครั้ง โดยปรับเปลี่ยนการทำงานเป็นระบบการใช้เครื่องมือที่จัดหา

กิจกรรมที่ 1.2 (ครั้งที่ 2 และ 3) ศึกษาการชะล้างหน้าดินตามแนวสายน้ำ (สายโหดช่องเจ โหดต้นหว้า โหดตายาน โหดต้นปรุ โหดควนเร่ว)

ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

นัดประชุมทีมงานวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเรื่องการลงทุนพื้นที่สำรวจครั้งที่ 2 – 3 โดยกำหนดพื้นที่ ได้แก่ โหดช่องเจ โหดต้นหว้า โหดตายาน โหดต้นปรุ โหดควนเร่ว เป็นพื้นที่ระหว่างสายน้ำทั้งสองสาย เนื้อที่ประมาณ 120 ไร่ สภาพเป็นที่ราบด้านทิศตะวันออกติดแนวป่าเทือกเขาทอย ด้านทิศใต้ติดป่าเทือกเขานางหงส์และวนอุทยานสระนางมโนราห์ สองฝั่งน้ำมีป่าเป็นแนวป้องกันการชะล้างหน้าดินจากริมตลิ่งด้านละ 10 – 20 เมตร ทั้งสองสายพืชพันธุ์ไม้เนื้อแข็งขึ้นประปราย ได้แก่ ตะเคียนทอง ไม้ขี้หนอน อโศกน้ำ หวาน้ำ เลือดควาย และมีไม้ไผ่เกรียบ ผักกูด เฟิร์น ปกป้องหน้าดินตามสภาพธรรมชาติ ทีมงานตั้งข้อสังเกตว่าสองฝั่งคลองหากช่วงที่มีป่าแนวกันชนรกทึบ การชะล้างหน้าดินจะน้อย แต่หากพื้นที่ช่วงใดมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ช่วงที่มีการขุดฝังท่อ หรือทำถนนสภาพการชะล้างหน้าดินจะกินบริเวณกว้าง เนื่องจากไม่มีป่าหรือพืชพันธุ์ไม้ช่วยลดแรงกระแทกของน้ำฝน หรือการไหลกัดเซาะของน้ำผิวดิน ทั้งนี้ เนื่องจากถนนภายในทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธเป็นถนนบุกเบิกที่ใช้ประโยชน์เพื่อการสัญจรภายใน ขาดการซ่อมบำรุง และเป็นการตัดหน้าดินออกเป็นร่องถนนเท่ากับสร้างคูระบายน้ำบนถนน จึงทำให้ทุกช่วงฤดูฝนเพิ่มพื้นที่การชะล้างหน้าดินยิ่งขึ้น โดยทีมงานที่สำรวจทั้ง 2 ทีม สองฝั่งคลอง พบว่าตั้งแต่แนวถนนลงมาตามสายน้ำ ปริมาณหน้าดินที่ถูกกัดเซาะจะไหลรวมบริเวณปลายสายน้ำ ทำให้เกิดการแผ่ของสายน้ำกว้างขึ้น ทำให้เกิดเป็นแหล่งป่าพรุขึ้น

ผลของกิจกรรม

คณะทำงานวิจัยพบว่าพื้นที่ตามแนวสายน้ำหากมีป่าหรือแนวกันชนจะเกิดการชะล้างหน้าดินน้อยกว่าพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และส่งผลให้ตะกอนไหลลงไปยังน้ำตกวนอุทยานสระนางมโนราห์ ฝ่ายกั้นน้ำบนหินลาดต้นเขินทำให้ปริมาณการเก็บกักน้ำได้น้อย

ปัญหาอุปสรรค

ช่วงฤดูฝนการทำงานในพื้นที่ป่าเขาอาจเกิดอันตรายจากการเกิดอุบัติเหตุได้ ต้องเพิ่มความปลอดภัยในการทำงานที่ท่าลำช้า แต่ละกิจกรรมต้องทำซ้ำ 2 ถึง 3 ครั้ง

กิจกรรมที่ 1.3 ศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่สายน้ำไหลในทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ โหดควนเร็ว โหดต้นท่อม โหดต้นหว้า โหดต้นปรุ โหดตายาน วนอุทยานสระนางมโนราห์ ฝายกั้นน้ำนบหินลาด คลองบางนุ (ครั้งที่ 1)

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุการชะล้างหน้าดินตามแนวสายน้ำทั้ง 5 สาย วนอุทยานสระนางมโนราห์ ฝายกั้นน้ำนบหินลาด คลองบางนุ

กลุ่มเป้าหมาย

คณะทำงานวิจัย

ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

ประชุมคณะทำงานในวันที่ 15 พฤษภาคม 2551 ณ ศาลาประชารัฐร่วมใจฯ เพื่อสรุปผลการทำกิจกรรมที่ 1.2 แล้ววางแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป (1.3) โดยออกแบบการสำรวจข้อมูลตั้งแต่แนวต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยกำหนดการทำงาน 2 วัน โดยวันที่ 1 ให้ทีมงานแบ่งเป็น 2 ทีม ทีมละ 3 คน รับผิดชอบดังนี้ ทีมที่ 1 รับผิดชอบโหดควนเร็ว โหดต้นท่อม โหดต้นหว้า ทีมที่ 2 รับผิดชอบ โหดต้นปรุ โหดตายาน โดยบันทึกข้อมูลสภาพนิเวศต้นน้ำ ห้องน้ำ ริมฝั่งน้ำ และปลายน้ำของแต่ละสาย ช่วงที่ 2 โดยเริ่มตั้งแต่ถ้ำปลา วนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ จนถึงฝายกั้นน้ำนบหินลาด คลองบางนุ ซึ่งเป็นจุดปลายน้ำ แล้วค่อยนำข้อมูลมาเชื่อมโยงเป็นกิจกรรมเพื่อวิเคราะห์ผลการทำงาน โดยกำหนดการทำกิจกรรมช่วงวันที่ 30 – 31 พฤษภาคม 2551

ผลการดำเนินการ

สภาพทั่วไปของสายน้ำ โหดตายาน อยู่บนพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธด้านทิศเหนือ ติดกับป่าเทือกเขานางหงส์ โอบล้อมมาจนถึงทิศใต้ โดยสภาพต้นน้ำอยู่บริเวณป่าเทือกเขาทอย ซึ่งเป็นแนวกำแพงธรรมชาติคั่นระหว่างพื้นที่ด้านพระยาพิพิธซึ่งอยู่ในพื้นที่เขตอำเภอเมืองกับอำเภอทับปุด เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าต้นน้ำของชุมชนบ้านบางเนาะ วนอุทยานสระนางมโนราห์ สภาพต้นน้ำมีตาน้ำออกมาจากถ้ำ ซึ่งบริเวณปากถ้ำมีการสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง พื้นที่ช่วงนี้มักจะมีหินก้อนโต ๆ บางช่วงเป็นพื้นที่พรุ ซึ่งสภาพบริเวณนี้มักมีตะกอนทรายปนดินเลน มีพืชประเภทกล้วยป่า เอาะ เฟิร์น ลางสาดป่า มะไฟกา ไม้ยืนต้นหนาแน่น ช่วงฤดูฝนตะกอนดินทำให้น้ำเป็นสีขุ่นข้น

ตั้งซากต้นไม้ให้เกิดการขวางทางน้ำ แล้วผ่านลงเชื่อมกันน้ำอีกช่วง แต่ใช้งานไม่ได้ เนื่องจาก แนวดินหัวเขื่อนพัง ทำให้ไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ช่วงนี้ สภาพพื้นคลองมีก้อนหินขนาดเล็ก ๆ ผิวเรียบเกลี้ยง ลื่น จุดปลายน้ำเป็นปากถ้ำ มีตะกอนดินและซากต้นไม้ขัดขวางการไหลของน้ำในช่วงฤดูฝน โหนดต้นปรุ สภาพต้นน้ำเกิดจากป่าเทือกเขาทอยซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก นิเวศต้นน้ำเป็นป่าพรุริมเขา ประกอบด้วยพืชพันธุ์ไม้ประเภทไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ต้นปรุ เฟิร์น บริเวณต้นน้ำ ดินเป็นดินตะกอนปนหิน ผิวเรียบลื่น มีโคลนขุ่น ช่วงฝนตก สองฝั่งสายน้ำมีแนวป่าที่บึงเป็นแนวป้องกันหน้าดิน ช่วงที่มีถนและการฝังท่อน้ำลอด มีการกัดเซาะผิวถนนลงมาทับถม เกิดตะกอนดินปิดปากท่อน้ำเข้า ทำให้น้ำเอ่อกัดผิวถนนชำรุดช่วงน้ำหลากพายุเข้า ส่งผลกระทบต่อบริเวณปากถ้ำซึ่งน้ำไหลเข้าไปยังเขานางหงส์ด้านทิศใต้ ผ่านทะลุไปยังถ้ำปลา -

วนอุทยานสระนางมโนราห์ โหนดต้นหว่า เป็นสายน้ำที่ไหลระหว่างแปลงหญ้าที่ 4 กับแปลงหญ้าที่ 3 โดยต้นน้ำเกิดจากป่าเทือกเขาทอยเป็นบริเวณพรุเชิงเขาไหลจากทิศตะวันออกมายังทิศตะวันตก ด้านทิศเหนือมีป่าพรุเป็นแนวยาวตลอด เป็นแนวกันชนของทุ่งหญ้ามาจดถนน ซึ่งมีท่อน้ำลอด ด้านทิศใต้เป็นตลิ่งสูงมีแนวป่าและไผ่บริเวณใกล้ท่อน้ำลอด บริเวณนี้น้ำขังตลอดทั้งปี โคลนหล่มลึกประมาณ 50 - 60 เซนติเมตร การเดินสำรวจไม่สะดวก ช่วงด้านล่างแนวต้นหว่า เป็นสายน้ำไหลผ่านที่ราบช่วงฤดูฝน น้ำจะเอ่อล้นเข้าไปยังป่าพรุตั้งแต่บริเวณถ้ำปลาขึ้นไปทางทิศเหนือจนถึงบริเวณหน้าถ้ำค้างคาว ขนาดพื้นที่ป่าพรุกว้างประมาณ 100 เมตร ยาว 500 เมตร เป็นแหล่งซับน้ำให้แก่วนอุทยานสระนางมโนราห์เป็นอย่างดี โหนดต้นท่อม เป็นสายน้ำที่เกิดจากน้ำตกช่องเจ อยู่ระหว่างแปลงหญ้าที่ 2 และแปลงหญ้าที่ 1 ซึ่งน้ำตกช่องเจที่ไหลมาจากป่าเทือกเขาทอยนั้น เป็นน้ำตก 3 ชั้น ช่วงฤดูแล้งน้ำจะขาด แต่ช่วงฤดูฝนปริมาณน้ำจะมีปริมาณมาก ต้นน้ำของโหนดต้นท่อมมีสายน้ำจากโหนดป่าแล่ม ซึ่งไหลมาจากทางทิศใต้ขึ้นมาทิศเหนือบรรจบกันที่โค้งป่าไผ่ ดังนั้น พื้นที่บริเวณนี้มักจะถูกน้ำกัดเซาะ ทำให้ตลิ่งพัง ดิ่งเอากอไผ่ลงไปใต้น้ำ ทำให้เกิดการชะล้างตะกอนดินลงไปยังพื้นที่ด้านล่าง การไหลของสายน้ำนอกจากไหลผ่านแนวกันของป่าสองฝั่งสายน้ำแล้ว ช่วงที่ไหลผ่านถนนท่อน้ำลอดตรงจุดนี้มักมีการชะล้างจนถนนขาดต้องซ่อมแซมอยู่เสมอ สาเหตุเกิดจากท่อน้ำระบบประปาที่ใช้ปลูกหญ้า เลี้ยงสัตว์ หักขวางทางเดินน้ำ เวลาที่มีซากกิ่งไม้ไหลมาติดบริเวณท่อประปา ซึ่งวางขวางท่อน้ำลอดทำให้น้ำเอ่อขึ้นมาชะล้างหน้าดินถนนจึงขาดง่าย เป็นจุดที่มีปริมาณหน้าดินสูญเสียมากอีกจุดหนึ่ง ก่อนไหลลงไปยังป่าพรุบริเวณหน้าถ้ำปลา ตะกอนดินมักจะไหลมารวมอยู่บริเวณดังกล่าว เกิดเป็นคันเขื่อนดินธรรมชาติช่วงฤดูแล้ง เพราะโหนดคือทางเดินของสายน้ำ เพราะช่วงฤดูฝน โหนดควนแร่ ตั้งอยู่ระหว่างแปลงหญ้าที่ 1 ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ และควนแร่ซึ่งเป็นพื้นที่นอกเขตทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ โดยมีร่องน้ำโหนดควนแร่เป็นแนวกันตลอด ไหลไปจดสายน้ำที่หน้าถ้ำปลา เนื่องจากโหนดควนแร่เป็นสายน้ำที่ล้น ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ด้านพระยาพิพิธเอง และสายน้ำวนอุทยานสระนางมโนราห์น้อย เฉพาะบริเวณท่อน้ำลอดช่วงทางเข้า เนื่องจากการฝังท่อน้ำวางปากท่อฝังทางน้ำออกสูงถึง 4 เมตร ทำให้แรงน้ำกระแทกพื้นช่วงฤดูฝนเป็นแอ่งลึก ขุดพื้นดินขึ้นเป็นตะกอนหล่มลึกประมาณ 1 เมตร กว้าง 2 เมตร

สภาพดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วนและดินเหนียว จากจุดบรรจบของสายน้ำบริเวณหน้าถ้ำปลาทำให้เกิดเป็นต้นน้ำของวนอุทยานสระนางมโนราห์ เนื่องจากการไหลของสายน้ำได้ไหลผ่านภูเขาหินปูนทำให้เกิดเป็นแอ่งน้ำเล็ก ๆ ตลอดบริเวณสายน้ำสลับกับชั้นหินดินดาน ซึ่งเป็นชั้นปูเป็นแนวทางเดินน้ำสังเกตเห็นว่าหินเหล่านี้ผิวจะเรียบลื่น ซึ่งเกิดจากดินตะกอนต่าง ๆ ที่พัดผ่านได้ขัดผิวหินเหล่านี้จนเกิดเป็นสภาพที่ทำให้การสัญจรต้องระมัดระวัง เนื่องจากวนอุทยานสระนางมโนราห์ เป็นพื้นที่ซึ่งมีการรับผิดชอบด้านการดูแลบริการนักท่องเที่ยว ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 ได้มีการเปลี่ยนสภาพพื้นที่ถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 2 เป็นยุคการพัฒนาโดยใช้งบประมาณโครงการมียาชาวสร้างเส้นทางเดินเท้าตั้งแต่บึงสระนางมโนราห์ไปจนถึงหน้าถ้ำค้างคาว เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีการปรับแต่งตลิ่งบางส่วน และการดูแลรักษาความสะอาดโดยใช้ไม้กวาดแข็งกวาดใบไม้ สภาพทั่วไปจึงเกิดเป็นลานโล่ง ขาดพืชปกป้องกันดินกับอีกทั้งสายน้ำที่ไหลผ่านสองฝั่งเป็นสวนยางพารา โดยรอบด้านพื้นที่ป่าธรรมชาติมีเฉพาะริมฝั่งบางส่วนและบริเวณลานเท่านั้น ช่วงฤดูฝนน้ำจะไหลท่วมเต็มพื้นที่ตลอดถึงบริเวณลานต่าง ๆ ในวนอุทยานฯ เกิดการชะล้างหน้าดินเป็นบริเวณกว้าง ส่งผลให้แอ่งเก็บน้ำธรรมชาติที่ใช้เป็นจุดเล่นน้ำ จุดพักผ่อน ตะกอนจะตกค้างทำให้อ่างน้ำตื้น การเก็บกักน้ำได้ปริมาณน้อย มีผลกระทบต่อสัตว์น้ำในระบบนิเวศและชุมชน ซึ่งสายน้ำจากวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ ได้ไหลพัดพาเอาตะกอนดินทรายช่วงฝนตกหนักมากกักไว้บริเวณหน้าเขื่อนกั้นน้ำคลองบางนุ จนสภาพปัจจุบันสายน้ำได้ไหลตรงไปยังคลองระบายน้ำโดยที่ไม่ต้องเก็บน้ำ ทำให้ช่วงฤดูแล้งพื้นที่คลองบางนุและฝ่ายชลประทานขาดน้ำไม่พอเพียงพอต่อการปลูกพืชในช่วงหน้าแล้ง เนื้อที่บ้านบางนุ บ้านบางแนะ บ้านนาม่วง บ้านนาจัว เกษตรกรเดือดร้อน นอกจากนี้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนไปใช้ระบบน้ำประปาเพื่ออุปโภคและบริโภคแทน เพราะแหล่งน้ำผิวดินขาดแคลน

ผลของกิจกรรม

ทีมวิจัยได้รู้สภาพความเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงของสายน้ำ ได้เห็นต้นน้ำ และสาเหตุของปัญหาช่วงฤดูแล้ง เรื่องการขาดน้ำ ปัญหาทรายลงปิดหน้าเขื่อนและการแก้ปัญหาเฉพาะปลายเหตุ คือการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำรถแบ็คโฮมาขุดลอกทรายหน้าเขื่อนเพื่อสร้างพื้นที่เก็บกักน้ำ

ปัญหาอุปสรรค

พื้นที่ซึ่งทีมงานเข้าไปทำงานเป็นพื้นที่ป่าเขา ช่วงฤดูกลางซึ่งฝนตกหนักการเข้าพื้นที่ทำงานได้ซำมาก ทำให้การใช้จ่ายงบประมาณต่อกิจกรรมสูง เพราะต้องเพิ่มปริมาณครั้งของกิจกรรม บางครั้งจัดเด็กและเยาวชนเพื่อเตรียมเรียนรู้กิจกรรมพื้นที่ต้องเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะทีมวิจัย เพราะเส้นทางอันตรายในการทำกิจกรรม

การส่งผลกระทบต่อกิจกรรมอื่น ๆ

การทำงานวิจัยอาจมีผลต่อการประกอบอาชีพบ้าง แต่ช่วงฤดูฝนข้อดีคือ ทีมงานวิจัยส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือกรีดยาง เมื่อฝนตกยางกรีดไม่ได้ จึงทำให้สามารถใช้เวลาให้กับงานวิจัยได้เต็มที่

กิจกรรมที่ 1.4 ศึกษาจุดเสี่ยงการชะล้างและไหลเลื่อนหน้าดินในการทับถมสาหร่ายน้ำพิษที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ – ฝายกั้นน้ำคลองชลประทานบนหินลาด

วัตถุประสงค์กิจกรรม

ได้เห็นสภาพจุดเสี่ยงต่อการเกิดการชะล้างหน้าดินและนิเวศของสาหร่ายน้ำ

ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

- ประชุมทีมงานวิจัยเพื่อออกแบบสำรวจบันทึกข้อมูล
- จัดแบ่งทีมงานและผู้บันทึกข้อมูลรวบรวมและวิเคราะห์ปัญหาร่วม
- แบ่งพื้นที่รับผิดชอบแต่ละสาหร่ายน้ำ
- นัดวันเวลาลงพื้นที่สำรวจ

แต่ละทีมรับผิดชอบดังนี้ ทีมที่หนึ่งรับผิดชอบพื้นที่สำรวจ โห้ตยายน และโห้ตตันปรุ โห้ตควนเร่ว สำหรับทีมที่สองสำรวจโห้ตช่องเจ และโห้ตตันหว่า นัดพบจุดแลกเปลี่ยนเรียนรู้วันที่พักสงฆ์ด้านพระยาพิพิธ

สภาพทั่วไปของสาหร่ายน้ำด้านพระยาพิพิธทั้ง 5 สาย ตามภาพแผนที่ซึ่งนำมาแสดงให้ทราบว่า วิกฤตสาหร่ายน้ำทั้ง 5 สาย ได้แก่ โห้ตควนเร่ว โห้ตตันท่อม โห้ตตันหว่า โห้ตตันปรุ โห้ตยายน ทั้งหมดกำลังมีสภาพถดถอยในเรื่องปริมาณน้ำ และปริมาณสัตว์น้ำ เนื่องจาก ด้านพระยาพิพิธในอดีตมีการพัฒนาพื้นที่เชิงเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาฟาร์มปลาสัตว์ขนาดใหญ่ ก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศของสาหร่ายน้ำ ทำให้น้ำมีปริมาณน้อยลงทุก ๆ ปี และยังมีตะกอนดินตกค้างในสาหร่ายน้ำทุก ๆ ปี ส่งผลให้ปลา กุ้ง ปู หอย ซึ่งต้องอาศัยสาหร่ายน้ำต้องอพยพหนีไปอยู่แหล่งใหม่ และขาดแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งธรรมชาติ

สาเหตุของการชะล้างและพังทลายของตลิ่งในพื้นที่ด้านพระยาพิพิธเกิดจากการกระทำของคนไปขุดพังตลิ่ง เพื่อปิดกั้นทางเดินน้ำเพื่อวิดปลาช่วงหน้าแล้งแล้วไม่เปิดทางน้ำออก ซึ่งทำให้สาหร่ายน้ำพัดพาคั่นดินที่ปิดในช่วงน้ำมาก อีกกรณีเกิดจากการกระทำของสัตว์ วัว ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยเท้า (ก๊ีบเท้า) แฉก ย่ำ บริเวณตลิ่งและบริเวณทั่วไป เกิดเป็นทางวูเดินลงไปหาแหล่งน้ำกินในฤดูแล้ง กรณีนี้เกิดขึ้นหลายช่วงของสาหร่ายน้ำ อีกกรณีเกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ ตลิ่งพังทลายลงมาเอง แต่ไม่ได้ปิดทางเดินน้ำ หากแต่เป็นการดันสาหร่ายน้ำให้ไหลออกไปจากจุดเดิมไม่มาก แต่เกิดขึ้นหลาย ๆ จุด บางแห่งเกิดต้นไม้ล้มขวางทางน้ำ ซึ่งกรณีต้นไม้ล้มขวางทางน้ำหากเกิดขึ้นกับสาหร่ายน้ำหลัก คือ โห้ตตันท่อม ซึ่ง

ไหลตรงไปยังวนอุทยานสระนางมโนราห์ หากฝนเกิดตกปริมาณมากหลาย ๆ วัน อาจเกิดเป็นเขื่อนธรรมชาติที่กักน้ำไว้ ถ้าหากไม่สามารถต้านทานปริมาณน้ำพัดทลายลงมา ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ ควรหาทางป้องกันเป็นเรื่องเร่งด่วน

อีกกรณีหนึ่งเกิดจากการพัฒนาจะเห็นว่าการทำถนนและฝังท่อน้ำลอดทั้ง 4 จุด เป็นการขัดขวางทางเดินน้ำ เนื่องจากท่อน้ำลอดมีขนาดเล็กไม่สามารถระบายน้ำได้ทันในช่วงฤดูฝน ทำให้น้ำล้นขึ้นตลิ่งจนชำรุดได้ ส่วนสายน้ำไหลตื้นท่อม เป็นการวางท่อโดยไม่ปรับทางเดินน้ำให้เหมาะสม จึงทำให้ถนนที่เป็นทางสัญจรขาดบ่อย อีกกรณีก็คือ การสร้างฝายซีเมนต์ถาวรไหลตายาน เพื่อเป็นแหล่งน้ำดิบ เชื้อน หรือฝาย ไม่ได้สร้างแบบให้มีการระบายน้ำออกไปช่วงกลาง จึงทำให้เกิดตลิ่งพังเนื่องจากเมื่อเขื่อนสร้างขวางการเดินทางของน้ำ เมื่อน้ำเต็มตลิ่งส่วนทางหัวเขื่อน ทิศเหนืออ่อนกว่าน้ำจึงกัดเซาะ ทำให้น้ำทะลักออกไป เก้นน้ำไว้ใช้ประโยชน์ไม่ได้

ศึกษาการชะล้างของหน้าดินตามแนวสายน้ำไหลควรเร่ง ไหลตื้นปรุ ไหลตื้นท่อม ไหลตื้นหัวไหลตายาน

การสำรวจสายน้ำ 2 สาย คือ สายไหลตื้นท่อมของเจ (ไหลตื้นท่อม) โดยพบสาเหตุดังนี้

- ไหลตื้นท่อมของเจ พบร่องรอยการชะล้าง 8 จุด เนื่องจากสภาพเป็นโค้งน้ำ อีกทั้งสภาพพายุเข้าฝนตกหนัก ทำให้ตลิ่งและพื้นดินพัง 7 จุด สภาพดินปนทรายทำให้เกิดการชะล้างง่าย แต่สายไหลช่วงล่างไหลผ่านป่าพรุ ทำให้ตะกอนดินบางส่วนถูกกำแพงป่าพรุในทุ่งพระยาพิพิธดักเก็บตะกอนไว้บางส่วน ก่อนทะลักลงสู่สายน้ำวนอุทยานสระนางมโนราห์

- ไหลตื้นท่อม เป็นสายน้ำที่ตื้นน้ำมีสภาพเป็นน้ำตกลูกสูงประมาณ 40 เมตร ทำให้สายน้ำมีความแรง การไหลของน้ำทำให้เกิดการชะล้างตะกอนดินและโค้งน้ำ ทำให้เกิดแรงกระแทกกัดเซาะตลิ่งทำให้เกิดการพังทลายของตลิ่ง และบางช่วงเกิดจากการกระทำของมนุษย์ คือ การหาปลา โดยการพังตลิ่งปิดสายน้ำเพื่อวิดปลา แล้วไม่เปิดทางน้ำ ทำให้เกิดการชะล้างตะกอนดินลงสู่พื้นที่ด้านล่าง และอีกประเด็นเกิดจากการพัฒนาการตัดถนนบุกเบิกและวางท่อระบายน้ำที่ขาดความรอบคอบ จึงทำให้สายน้ำชะล้างดินที่ถมท่อน้ำจนถนนขาด

เนื่องจากพื้นที่สายน้ำทั้ง 2 ไหล ยาวมาก จึงทำให้ต้องขยายวันสำรวจในวันที่ 14 พฤษภาคม 2551 เพื่อสำรวจไหลตื้นปรุ ไหลตายาน และไหลควนเร่ง

ผลการดำเนินการสำรวจพบว่า ไหลตื้นปรุพบจุดการชะล้าง เกิดจากการกระทำของสัตว์ เพราะวัวที่ปล่อยเลี้ยงเดินย่ำลงกินน้ำตามสายไหลต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นทางวัวเดินเป็นร่อง ทำให้เกิดการชะล้างเวลาฝนตก บางช่วงตลิ่งพัง และต้นไม้หักโค่นขวางทางน้ำ ทำให้น้ำเปลี่ยนทิศทาง เกิดการชะล้างเวลาฝนตก บางช่วงตลิ่งพัง และต้นไม้หักโค่นขวางทางน้ำ ทำให้น้ำเปลี่ยนทิศทาง เกิดการชะล้างไปตามเส้นทางน้ำใหม่ รวม 10 จุด แต่สำหรับไหลตื้นปรุจุดสิ้นสุดสายน้ำได้ไหลเข้าถ้ำใน

ภูเขานางหงส์ โดยต้นน้ำอยู่ที่เทือกเขาทอย โหดตายานต้นสายน้ำได้ไหลออกมาจากถ้ำ ผ่านตามแนวโค้งน้ำ สาเหตุการชะล้างของโหดตายานเห็นได้ 2 ประเด็น คือ เกิดจากการหักโค่นของต้นไม้ ขวางทางน้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนทิศทางของน้ำ และอีกประเด็น คือ การสร้างเขื่อนกั้นน้ำ แต่เป็นการก่อสร้าง ขาดการทำประตุน้ำออก สายน้ำทำให้เกิดการอ้อมตัวของดินตามแนวตลิ่ง เกิดเป็นดินอ่อนตัวและน้ำชะล้างเป็นร่องน้ำ เกิดทางเดินน้ำใหม่ขึ้น ตะกอนดินไหลพัดพาเข้าไปในถ้ำเขานางหงส์ ทำให้ตะกอนดินเริ่มปิดปากถ้ำให้แคบลง น้ำไหลไม่สะดวก

โหดควนเร็ว เป็นสายน้ำสั้นและแคบ ส่งผลให้สายน้ำที่ไหลผ่านที่วางระดับไว้สูงประมาณ 3 เมตร เวลานั้นน้ำไหลแรงน้ำที่ตกกระแทกทำให้เกิดการกระทุ้งของน้ำ พัดพาตะกอนดินช่วงฝนตกน้ำหลาก ลงสู่สวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์

สรุปผลการศึกษา

ได้พบเห็นสภาพปัญหาที่เกิดการชะล้างของหน้าดิน แบ่งสาเหตุได้ดังนี้

- เกิดจากคน – สัตว์
- เกิดจากธรรมชาติ
- เกิดจากการพัฒนา

ก่อให้เกิดผลเสียต่อพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ คือ สายน้ำจะตื้นเขิน ป่าพุ่มจะขยายพื้นที่กว้างขึ้น ส่วนถ้ำที่สายน้ำไหลเข้า 2 จุด (จากโหดตันปูลู และโหดตายาน) ตะกอนดินที่ถูกพัดพาเข้าไปในถ้ำ ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นอาศัยของปลา เนื่องจาก ตะกอนดินไปเปลี่ยนสภาพนิเวศของถ้ำที่ปลาอาศัยและวางไข่ ผลเสียต่อเนื่องหากในระยะเวลาาน ๆ ตะกอนดินเกิดการปิดปากถ้ำทางน้ำ นิเวศสายน้ำเปลี่ยนทิศทาง อาจส่งผลต่อการสูญเสียพื้นที่ผิวดินและแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

ปัญหาจากการดำเนินกิจกรรม

- ช่วงระยะเวลาที่ตั้งไว้ในกิจกรรมน้อย ต้องขยายเวลาเพิ่มขึ้น
- วันเวลาไม่เหมาะกับการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนและนักเรียน
- สภาพอากาศไม่เอื้อต่อการทำกิจกรรม (พายุฝนฟ้าคะนอง)

อุปสรรค

- การเดินลุยน้ำสำรวจในลำคลอง ไม่สะดวกมีอุปสรรคมาก เช่น บางช่วงน้ำลึก บางช่วงป่ารกทึบ ฯลฯ
- ช่วงฝนตก เป็นอุปสรรคกับการเดินทางและปฏิบัติงาน เนื่องจากเส้นทางเข้าสำรวจเป็นถนนดิน เมื่อฝนตกจะเป็นโคลน ยากต่อการใช้รถยนต์ มอเตอร์ไซด์และเดินเท้า

แนวทางแก้ไข

- ปรับการดำเนินกิจกรรมให้ตรงกับวันหยุดเพื่อให้เด็ก นักเรียน เยาวชนและครู ได้เข้าร่วมกิจกรรม
- ขยายเวลาดำเนินกิจกรรมออกไปให้พ้นช่วงฤดูฝนและพายุनाกีส เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกระบวนการวิจัย คือ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ศึกษาจุดเสี่ยงการชะล้างและไหลเลื่อนหน้าดิน ในการทับถมสายน้ำพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และฝายกั้นน้ำคลองชลประทานนบหินลาด

การศึกษาพื้นที่จุดเสี่ยงสายไหลตื้นตอม และสายไหลตื้นหว่า พบจุดเสี่ยงและการไหลเลื่อนของตลิ่ง รวม 15 จุด และในพื้นที่วนอุทยานสระนางมโนราห์อีก 15 จุด และวันที่ 27 พฤษภาคม 2551 สำรวจไหลตื้นปรุ ไหลตายาน ไหลควนเร็ว

สาเหตุเกิดจากลักษณะการไหลของสายน้ำไหลตื้นตอม ถือเป็นสายน้ำหลักเชื่อมโยงถึงสายน้ำอื่น ๆ อีกทั้งตื้นน้ำเป็นน้ำตกร่องเจ และไหลตายานไหลมารวมตัวกัน ทำให้มีปริมาณน้ำมาก เกิดการไหลแรง อีกทั้งบางจุดไหลผ่านแก่งหิน ทางโค้ง และสิ่งกีดขวาง เช่น การโค่นล้มของต้นไม้ ถนนและท่อลอดมีขนาดไม่เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่ไหลผ่าน การสร้างเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำขนาดรูปแบบไม่เหมาะสมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ตื้นน้ำ กลายเป็นพื้นที่ลุ่มเสี่ยง การพังของตลิ่ง ปัจจัยปัญหาซ้ำซ้อนไม่สามารถควบคุม และแก้ไขได้ยากขึ้น หรือต้องใช้ต้นทุนการซ่อมแซมสูง

ปริมาณจำนวนจุดตลิ่งพัง และจุดเสี่ยงที่พบในช่วงฤดูฝน ตะกอนดินจะถูกพัดพาลงในสายน้ำทำให้สายน้ำตื้นเขิน ตะกอนบางส่วนยังทะลักลงมาทับถมบึงสระนางมโนราห์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน ส่งผลต่อแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนด้านล่าง (สายนบหินลาด) ตะกอนดินมีปริมาณมากจนเขื่อนตื้นเขินไม่สามารถกักน้ำได้

อุปสรรคการดำเนินกิจกรรม

อุปกรณ์การสำรวจโดยใช้สัญญาณดาวเทียมวัดพิกัด(Gps) ช่วงฝนตกหนักไม่สามารถใช้ได้เนื่องจาก พื้นที่สายน้ำบางส่วนอยู่ในป่าพรุ บางส่วนอยู่ในป่าดิบหนา การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีต้องเพิ่มทักษะแก่ทีมวิจัยให้คล่องกว่าเดิม

แนวทางแก้ไขปัญหา

เพื่อให้งานวิจัยก้าวไปได้ ทางทีมงานจึงดำเนินการวางจุดตำแหน่งเป้าหมายไว้ เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินการกิจกรรมเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป ส่วนแนวทางในการแก้ไขปัญหาการพังทลายและจุดเสี่ยงต่าง ๆ บางจุดจะขยายกว้างขึ้นโดยสภาพภูมิประเทศ ความลาดชันของพื้นที่ ความหนาแน่นของดิน ปริมาณวัชพืชและต้นไม้ ล้วนมีส่วนให้เกิดโอกาสการชะล้างหน้าดิน การพังของตลิ่ง ดังนั้น การบรรเทาให้เกิดการชะล้างควรมีหลายระบบ หลายรูปแบบ เบื้องต้นควรสร้างแนวชะลอการไหลของน้ำตามพื้นที่ลาดชันเป็นระยะ ๆ อาจใช้พืชหรือแฝก และการสร้างแนวคันดิน หรือใช้ไม้วางขวางเป็นระยะ อาจแก้ไขปัญหได้ในเบื้องต้น ในระยะยาวควรปลูกไม้เป็นแนวป้องกันในรูปแบบที่เหมาะสม

กิจกรรมที่ 1.5 ศึกษาพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของตะกอนดินและนิเวศสายน้ำด้านพระยาพิพิธ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาของตะกอนดิน ซึ่งมีผลต่อนิเวศสายน้ำพื้นที่วนอุทยานน้ำตก
สะพานมโนราห์ และนิเวศสายน้ำด้านพระยาพิพิธ

ขั้นตอนและกระบวนการทำกิจกรรม

- ประชุมทีมงานวิจัยเพื่อออกแบบการทำกิจกรรม
- ประสานงานกลุ่มเป้าหมาย นักเรียน – เยาวชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรม
- เตรียมอุปกรณ์สำรวจระบบนิเวศ
- เตรียมแบบบันทึกข้อมูลระบบนิเวศ
- สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยได้นำนักเรียนและเยาวชนลงพื้นที่โดยเริ่มต้นจากฝายกั้นน้ำบนหินลาด ได้เห็นสภาพ
ฝายกั้นน้ำบนหินลาด ซึ่งมีตะกอนดินทรายพัดมาทับน้ำเต็มบริเวณหน้าเขื่อน ทำให้สายน้ำที่ไหลลงมา
ไม่สามารถกักเก็บน้ำเอาไว้ได้ ทำให้สายน้ำไหลตรงเข้าระบบคลองชลประทาน อีกส่วนไหลผ่านประตูน้ำ
ลงคลองบางนุ ช่วงฝนตกหนักทำให้น้ำไหลเร็วและแรง ส่งผลกระทบพื้นที่ทำการเกษตรริมคลอง เช่น
สวนปาล์ม และต้นไม้ กอไผ่ ถูกกัดเซาะตลิ่งพัง เนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ บริเวณโค้งน้ำ ช่วงฤดูแล้ง
ปริมาณน้ำมีน้อย ปลา หอย ขาดน้ำต้องย้ายถิ่น การสำรวจระบบนิเวศช่วงฝายกั้นน้ำ มีการปลูกพืช
เศรษฐกิจ เช่น ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และสวนผลไม้ เนื่องจากเป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้เคยทำ
นามาก่อน เปลี่ยนเป็นพืชชนิดใหม่ เนื่องจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอ สัตว์ที่พบได้แก่ จิ้งจิกน้ำ ปลาชิว
ปลาลายเสือ ปลาเพง ปลาเกล็ด หอยโล่ ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าสมัยก่อน และมักจะมีคราบหินปูนเกาะอยู่
บริเวณเปลือกหอย ทั้งนี้ เนื่องจากการไหลของสายน้ำมีปริมาณน้อยหลังช่วงฤดูฝน เป็นตัวชี้วัดถึง
ปริมาณตะกอนที่ไหลผ่านแต่ละช่วงฤดูกาล ถ้าหากปริมาณฝนมากตะกอนดินทรายมากจะเกิดการชะ
ล้างหินปูนที่เกาะบริเวณตัวหอยจะไม่มี เพราะถูกขัดโดยตะกอนที่พัดผ่านมา หากตะกอนหินปูนยังก่อ
ตัวมากปริมาณน้ำยังมีน้อย หินปูนที่เกาะตัวหอยจะส่งผลให้การขยายตัวการเจริญเติบโตของหอยทำให้
มีขนาดเล็ก ส่งผลต่อห่วงโซ่อาหารของชุมชน ช่วงฤดูแล้งปี 2553 ปัญหาตะกอนหน้าฝายคลองบางนุ
ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบปริงได้ใช้รถแบ็คโฮขุดลอกตะกอนดินหน้าเขื่อนเพื่อแก้ไขปัญหา พื้นที่
วนอุทยานสะพานมโนราห์ การศึกษาระบบนิเวศและผลกระทบ พบว่า ช่วงหลังการสำรวจสภาพพื้นที่
โดยทั่วไปครั้งแรกพบสภาพพื้นที่โดยส่วนใหญ่ผิวน้ำดินเกิดความเสียหายจากการพัฒนา การรักษา
ความสะอาดของพื้นที่วนอุทยานฯ หลังจากได้พบปะพูดคุยกับทางหัวหน้าวนอุทยานสะพานมโนราห์ถึง
ความเสี่ยงของผลที่กวาดขยะและหน้าดินออก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาคือ ระบบรากของต้นไม้ใหญ่ขาด
หน้าดินไว้จับยึด ทำให้เกิดการโค่นล้มของต้นไม้ได้ ในปี 2552 มีต้นไม้ในพื้นที่วนอุทยานโค่นล้ม 3 ต้น

ความเสียหายที่เกิดขึ้นครั้งล่าสุด มีต้นไม้มิโคนัลล้มทับอาคารร้านค้าสวัสดิการ ซึ่งทางวนอุทยานได้แก้ไขคือใช้การจัดเก็บแต่ขยะเท่านั้น ส่วนใบไม้ได้จัดรวบรวมไว้ปิดโคนต้นไม้ ทำให้ผิวน้ำดินบริเวณนี้มีวัชพืชเกิดใหม่ขึ้นปกปิดหน้าดินเป็นบริเวณทั่วลานชั้นที่ 1 อีกทั้งมีการกำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์แก่นักท่องเที่ยว การฟื้นฟูสภาพของระบบนิเวศหน้าดินที่จะถูกสายน้ำชะล้างจึงลดลงในช่วงฤดูฝน แต่ปริมาณตะกอนดินซึ่งถูกพัดมาจากพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธยังคงตกเป็นตะกอนดินบริเวณบึงสะพานมโนราห์ และบึงพรานบุญในปริมาณที่มาก ส่งผลให้ปริมาณพื้นที่ซึ่งเก็บกักน้ำทั้ง 2 บึง นั้นเกิดดินแข็ง ส่งผลกระทบพื้นที่นันทนาการของอุทยาน เพราะเกิดการขุ่นขึ้นในช่วงที่มีการเล่นน้ำ

ผลการสำรวจกิจกรรม

ได้พบเห็นผลกระทบจากการพัดพาของตะกอนดินจากพื้นที่สายน้ำด้านพระยาพิพิธ แม้มีป่าพุดกักจับตะกอนได้บางส่วน แต่เนื่องจากความลาดชันของพื้นที่ทั้งสองส่วนนั้น และองค์ประกอบทางสภาพภูมิศาสตร์ เป็นสายน้ำที่อยู่บริเวณเชิงเนินเขา ปิบบังการไหลของน้ำนั้นเกิดความเชี่ยวและแรง จึงเกิดการพัดพาของตะกอนดินไปไกล เป็นระยะทางถึง 2 กิโลเมตร ถึงฝายกั้นน้ำบนหินลาด

ปัญหา – อุปสรรค การปรับปรุง

การสำรวจข้อมูลระบบนิเวศเนื่องจากสภาพพื้นที่ มีความซับซ้อน การทำงานตามแผนปฏิบัติงานไม่สามารถทำได้ จึงมีการขยายเวลาการสำรวจเพิ่ม ทำให้เกิดผลกระทบด้านเวลาและงบประมาณในการทำกิจกรรมต่อไปอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

กิจกรรมที่ 1.6 เวทีสรุปผลการศึกษาค้นคว้าเหตุการณ์ชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และผลกระทบจากการพัดพาของตะกอนดินที่มีผลกระทบต่อวนอุทยานสะพานมโนราห์ และฝายกั้นน้ำชลประทานบนหินลาด และระบบนิเวศ

วัตถุประสงค์

ได้ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาในระยะสั้น และระยะยาวอย่างยั่งยืนต่อระบบนิเวศพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ

กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม

เยาวชน ผู้นำท้องถิ่น ครู ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมเวทีเสวนา โดยประสานงานที่มิจิตเตรียมความพร้อมในกระบวนการเวทีสรุป เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์การทำงาน ณ ศาลาประชารัฐร่วมใจ โดยใช้ภาพกิจกรรมจัดบอร์ด เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาที่พบเห็น โดยคณะทีมงานได้เล่าถึงที่มาของโครงการซึ่งได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ทีมคณะทำงานเป็นส่วนขับเคลื่อนเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน และผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยเล่าถึงสาเหตุพื้นฐาน ซึ่งก่อให้เกิดการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้นอยู่บนที่สูง และมีสายน้ำ (ห้วยต่าง ๆ) ไหลมารวมกันด้วย

ความแรงในช่วงฤดูฝน จากสายน้ำทั้ง 5 มารวมกันเป็นหนึ่งเดียวที่วนอุทยานสระนางมโนราห์ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหุบเขาอันประกอบด้วยควนตำเสาด้านทิศใต้ และควนหน้าเขาขาว อันต่อเนื่องมาจากเทือกเขาทางทิศทางทิศเหนือ บีบให้กระแสน้ำไหลเชี่ยวแรงลงในพื้นที่บึงแอ่งน้ำธรรมชาติ และแก่งน้ำตก ก่อนไหลลงสู่ฝายกั้นน้ำบนหินลาด ได้พัดพาตะกอนดินซึ่งเกิดจากการเดินของวัฏเป็นร่องทั่วแปลงหญ้า ไปจดสายน้ำต่าง ๆ เพื่อหาแหล่งน้ำกินช่วงฤดูแล้ง การขุดหน้าดินเพื่อปิดทางน้ำในการจับปลาของคนในท้องถิ่น การพัฒนาทั้งของภาครัฐและชุมชนอย่างขาดระบบการจัดการแก้ไขปัญหามาอย่างต่อเนื่อง และเป็นต้นเหตุของผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว และพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งมักแก้ไขปัญหาก็ปลายเหตุ คือ ใช้รถแบ็คโฮขุดลอกตะกอนดินหน้าฝายทุกปี และใช้แรงคนขุดหรือมูลดินในคลองส่งน้ำชลประทานบนหินลาด – นาม่วง ในวันนี้สิ่งที่เด็กนักเรียน เยาวชน ได้ขึ้นไปพบเห็นเป็นเพียงส่วนน้อย เพราะช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมในพื้นที่อาจไม่เหมาะสมกับช่วงการเรียนรู้ของเด็ก แต่ทางคณะทำงานมั่นใจว่าในอนาคต 3 ถึง 5 ปี การแก้ไขที่ต้นเหตุด้วยการศึกษานำพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมไปปลูกเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ อาจช่วยยับยั้งการพัดพาของตะกอนดินจากแปลงหญ้าได้บางส่วน แต่ตะกอนในสายน้ำต่าง ๆ อาจต้องใช้วิธีการอื่น เช่น ฝายกั้นน้ำชั่วคราวขนาดเล็กเพื่อชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และดักกักตะกอนดินในสายน้ำต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จากการสำรวจของเยาวชนในช่วงแล้ง เนื่องจากปริมาณน้ำมีน้อย ทำให้พบเห็นสัตว์ไม่มากแต่ชี้ชัดถึงสภาพทั่วไปของด้านพระยาพิพิธได้ดี คือ ปริมาณควาบกินปูที่จับได้ลดลง หอยโล่ ถ้าปริมาณควาบกินปูที่จับได้ลดลงมากแสดงว่าปีนั้นปริมาณน้ำช่วงฤดูฝนตกในพื้นที่น้อย เพราะปริมาณตะกอนดินที่ถูกพัดพานั้นถ้าหากมีมากจะขัดขวางการกินปูที่หอยมีปริมาณน้อย ซึ่งส่งผลต่อการเจริญเติบโตของหอยโล่ด้วย ซึ่งสภาพทั่วไปบริเวณข้างสายน้ำ ถ้าหากบริเวณที่มีแนวป่าเป็นแนวกันชนระหว่างแปลงหญ้าและสายน้ำ อัตราการชะล้างของหน้าดินจะมีน้อย แต่บริเวณที่มีถนนตัดผ่านมีท่อน้ำลอดจะเป็นจุดชะล้างที่รุนแรง การแก้ไขปัญหขององค์การบริหารส่วนตำบลยังดำเนินการแบบเฉพาะหน้า ไม่อาจทำแบบแก้ไขที่พื้นที่ต้นเหตุ ปัญหาดังกล่าวอาจเป็นปัญหาเรื้อรังของชุมชนต่อไป

ผลของการทำกิจกรรม

ทำให้ท้องถิ่นผู้นำชุมชน เด็ก เยาวชน ได้เรียนรู้ถึงปัญหาของท้องถิ่นตนเอง ทักษะของผู้นำความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาแม้เป็นแบบชั่วคราว ส่วนคำถามการแลกเปลี่ยนในเวทีที่ว่า การปลูกไม้สามารถแก้ไขปัญหาได้หรือไม่ คำตอบ คือ ตัวอย่างริมคลองข้างศาลาประชาคมร่วมใจมีแนวไม้ปลูกมาตั้งแต่โบราณ 70 – 80 ปี แล้วสภาพคลองยังดี คงเป็นตัวอย่างให้ทีมงานมั่นใจได้ ส่วนคำถามเรื่องชนิดพันธุ์ไม้ คงต้องศึกษาจากผู้เฒ่าผู้แก่และชุมชนในการเก็บข้อมูลการสำรวจต่อไป

ปัญหา – อุปสรรค

ความต้องการของชุมชนชอบแบบรวดเร็วทันใจ แต่คณะทำงานต้องทำไปตามกระบวนการขั้นตอน ไม่อาจตอบสนองตามความต้องการได้ ชาวบ้านมักจะเบื่อแบบการนั่งเรียน

แนวทางแก้ไขปัญหา

กิจกรรมต่อไปปรับเปลี่ยนการจัดนิทรรศการภาพ แล้วเพิ่มเติมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาโครงสร้างชนิดพันธุ์และการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ของชุมชน

กิจกรรมที่ 2.1 เวทีทำความเข้าใจที่มวิจัยในการออกแบบสำรวจเรื่องข้อมูลโครงสร้างชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของไม้ไผ่ภายในชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อทำความเข้าใจที่มวิจัยในการออกแบบสำรวจในการเข้าสัมภาษณ์การใช้แบบสำรวจ ทักษะการพูดคุย การสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน

ขั้นตอนกระบวนการ

ใช้กิจกรรมเวทีเชิญชวนภูมิปัญญาท้องถิ่น เยาวชน นักเรียน ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรม “ทำเนียบวหลาม เล่าความหลัง” โดยเชิญภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เข้าร่วมกิจกรรมเวทีเป็นนิทรรศการมีชีวิต ให้เด็ก ๆ ได้สัมผัสทดลองการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการหลามเนียบวของชุมชน คือ นางเชื้อม หิรัญ ได้สอนกระบวนการทำข้าวหลามให้แก่เด็ก เยาวชน ทั้งกระบวนการ โดยให้ภูมิปัญญาแต่ละท่านได้ออกถึงชนิดพันธุ์ไม้ แหล่งที่พบเห็นภายในชุมชน และข้อดีข้อเสียของไม้แต่ละชนิด เพื่อความรวดเร็วในการจัดเก็บข้อมูล สรุปได้มีทั้งหมด 16 ชนิด ได้แก่ ไผ่ตง ไผ่เหมียง ไผ่ตากวาง ไผ่สีสุก ไผ่ก่ายาน ไผ่รวก ไผ่ผากมัน ไผ่ผากลาย ไผ่หวาน (อีสาน) ไผ่คายนดำ ไผ่คายนแดง ไผ่เกรียบ ไผ่เหลือง ไผ่ตัน ไผ่น้ำเต้า ไผ่คลาน เมื่อได้ชนิดพันธุ์ไม้จากเวทีแล้วทางทีมงานได้จัดทีม นำโดย คุณไพจิตร ขวัญดี ไปทำการขุด ตัด เก็บชนิดพันธุ์ และโครงสร้างไม้ตามข้อมูลที่ได้แล้วมารวบรวมไว้ที่ศาลาประชารัฐร่วมใจ เพื่อเพาะพันธุ์ไว้เป็นตัวอย่างต่อไป

ผลการทำกิจกรรม

ทีมงานวิจัย ผู้สูงอายุ นักเรียน และเยาวชน มีความสนุกสนานกับการได้ทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ตื่นตัวตลอด เพราะเทคนิคของผู้สูงอายุที่ถ่ายทอดความรู้แบบท้องถิ่นเป็นความเข้าใจง่าย รู้จริง พิสูจน์ได้ เพราะทำให้เห็นชัด ๆ

ปัญหา – อุปสรรค – การปรับปรุง

เนื่องจากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับอุปกรณ์การเรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องข้าวหลาม ไม่พอต่อการตอบรับของเวที เตรียมมาพอประมาณ

การปรับปรุง

ทางโครงการรับปากหาช่องทางความต้องการในเวทีต่อไป

กิจกรรมที่ 2.2 ลงพื้นที่สำรวจโครงสร้างชนิดพันธุ์ไม้ในพื้นที่บ้านบางเนาะ และป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

วัตถุประสงค์

ได้รู้ถึงสาเหตุการลดปริมาณของไม้ในชุมชน และพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

ทำความเข้าใจทีมงานในการชุดโครงสร้างไม้เพื่อจัดเก็บบันทึกข้อมูลถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่สภาพของไม้เชิงวิชาการ ในการบันทึกการจัดเก็บตัวอย่างชนิดพันธุ์ไม้เพื่อลงตำแหน่งถิ่นที่อยู่ของไม้ภายในชุมชน ส่วนทีมที่ 2 จัดทำแผนที่ชุมชนเพื่อบันทึกจุดพบเห็นพันธุ์ไม้ โดยทั้ง 2 ทีม ต้องทำงานให้ทันกับเวลาที่กำหนดไว้ โดยแต่ละทีมต้องจัดอุปกรณ์ในการทำงานตามความเหมาะสมกับงาน

ผลของการทำกิจกรรม

ทีมจัดทำแผนที่ชุมชนใช้เวลา 3 วัน ในการเตรียมแผนที่ชุมชนเสร็จ แต่ยังไม่ได้ลงแผนที่ไม้ของชุมชน ต้องรอทีมชุดโครงสร้างของไม้ นำข้อมูลมาสรุปบันทึก โดยใช้เวลาดำเนินการทั้งสิ้น 7 วัน เนื่องจากไม้แต่ละชนิดไม่สามารถตัดโครงสร้างได้ง่าย เช่น ไม้ชนิดโครงสร้างใหญ่ ได้แก่ ไม้ตงใหญ่ ไม้ตงเกลบ ไม้ตงเขียว เพราะโดยส่วนใหญ่การปลูกไม้ของชุมชนเป็นแบบเชิงธรรมชาติ กอไม้มีการปรับแต่ง จึงทำให้กอแน่น ขูดยาก ส่วนชนิดไม้โครงสร้างขนาดกลางมักจะมีคายมาก เช่น ไม้คายดำ ไม้คายแดง ไม้ผาก ส่วนชนิดไม้โครงสร้างเล็ก ขุดง่าย แต่อยู่ไกลจากชุมชนต้องปีนภูเขา เข้าป่าโดยการเดินเท้า แต่จากการทำกิจกรรมทำให้สามารถเก็บตัวอย่างโครงสร้างไม้ได้ครบทุกชนิดตามข้อมูลจากเวทีกิจกรรมที่ 2.1

ปัญหา – อุปสรรค

จากการขอข้อมูลในเวทีเพื่อลงพื้นที่ บางครั้งชนิดพันธุ์ไม้ที่บอกในเวที คือ ช่วงเวลาที่ภูมิปัญญาบอกในอดีต แต่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้มีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงทำให้ชนิดพันธุ์ไม้ เช่น เตยรูน บ้านครูไสว พวงแก้ว ในอดีตมีจริง แต่ปัจจุบันมีการตัดถนนทำให้ไม้เตยรูนถูกทำลายทิ้ง ต้องไปหาอีกแหล่ง เป็นต้น บางครั้งการขึ้นภูเขา เข้าป่า ไปเข้าบ่อยเข้า ผ่นตกลเส้นทางเดินขึ้น ทำให้ทีมงานเมื่อเหนื่อยก็ต้องกลับมาทำข้อมูลบันทึกตารางและแผนที่ก่อน แล้วค่อยกลับไปเก็บข้อมูลใหม่ให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และทุกคนภูมิใจเมืองานลุล่วง เพราะได้ต้นทุนในการเก็บรักษาพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ไว้ เพื่อการศึกษาในอนาคต และทำให้ทราบถึงปริมาณไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่ชนิดไม้ที่มีมาก บริเวณที่พบได้มาก ทำให้ชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรของชุมชน และการจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม (ดังตาราง) โดยเฉพาะเชิงปริมาณของไม้ไม้แต่ละชนิด โดยส่วนใหญ่มักจะอยู่ในเขตนวนอุทยาน และป่าสงวน นั่นเป็นสิ่งที่ชุมชนต่างตระหนักดีว่า โอกาสที่จะนำมาใช้นั้นขัดกับข้อกฎหมาย

การลงพื้นที่สำรวจโครงสร้างชนิดพันธุ์ไม้ในพื้นที่บ้านบางเนาะ และป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

ชุมชนบ้านบางเนาะมีไม้ 24 ชนิด และพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ มีไม้ 8 ชนิด มี 11 ชนิด ที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติ และมี 5 ชนิด มีการนำมาปลูกจากภายนอก โดยคนแต่ละรุ่นของชุมชน คิดถึงวิธีการใช้ประโยชน์จากไม้ไม้ต่างกัน ดังนี้

คนเฒ่าคนแก่รุ่นเก่า ๆ มักคิดปลูกเพื่อประโยชน์ที่หลากหลาย เช่น เป็นแดน (แนวเขตแดน) ใช้ประกอบอาหารจากหน่ออ่อน ใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต หาปลา เช่น การทำเบ็ด การทำเล่

(เครื่องมือดักปลา) การทำลูกนาง (ที่ตักหินขนาดเล็ก) หรือแสดงสิทธิในทรัพย์สิน เช่น การทำเกาะควาย หรือการใส่ใจตามต้นผลไม้ที่หวงแหน ส่วนคนรุ่นหลังมักจะปลูกเพื่อความสวยงามและความเชื่อ

จากการศึกษาไม้ไผ่ (Bamboo) ทำให้ทราบถึงว่าไม้ไผ่เป็นหญ้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุด (ที่เขารู้จัก) บางชนิดสูงถึง 30 เมตร และลำต้นหนาถึง 20 เซนติเมตร ในประเทศแถบร้อนใช้ไม้ไผ่สร้างบ้านและเรือ เครื่องเรือน และกระดาษ ก็ทำจากไม้ไผ่ได้ ในเอเชียตะวันออกเฉียง คนนิยมรับประทานยอดไผ่อ่อนหรือหน่อไผ่

ลักษณะโครงสร้างไม้ไผ่โดยทั่วไป

หน่อไผ่อ่อน จะมีกาบหุ้ม เพื่อป้องกันการรบกวนจากศัตรู หน่อไผ่จะแข็งและปลายเรียวยาวแหลมออกจากลำต้นซึ่งอยู่ในดิน จะตัดหน่อบริเวณหรือถอนออกมาได้โดยการดอง

ลำไม้ไผ่ ลักษณะโดยทั่วไปมักจะยาวตรง ภายในลำต้นกลวง (ที่มา : สารานุกรม โลกของเรา ฉบับภาษาไทย บริษัท แบบคลิน จำกัด แปลชื่อ ณ นคร - สุณีดี ประภาสวัตร ที่ปรึกษา ไทยวัฒนาพานิช พิมพ์หน้า 270)

ผลสรุปโครงสร้างไผ่ชนิดต่าง ๆ พื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธและชุมชนบ้านบางแน (ศึกษาจากตารางแบบสำรวจข้อมูล)

ลักษณะโครงสร้างของไม้ไผ่จากภายในท้องถิ่น ซึ่งมีโครงสร้างขนาดใหญ่ ที่นำมาปลูก (ไผ่ตง) และภายในธรรมชาติ (ไผ่เพียงรุ่น) และไม้ไผ่ที่มีลักษณะโครงสร้างขนาดกลางในท้องถิ่น ระบบรากที่แผ่ และลักษณะโครงสร้างของกอจะช่วยปกคลุมและยึดหน้าดินช่วงฤดูฝนได้ดีกว่าไม้ไผ่ชนิดโครงสร้างเล็ก

ปัญหา การหาไม้ใช้งานจะนำมาใช้ได้ยากขึ้น เพราะเจ้าของไม้ที่เว้นเอาไว้ก็จะใช้ประโยชน์เองในพื้นที่สาธารณะมีไม้ไผ่น้อย หรือไม่ก็อยู่ในเขตวนอุทยานสนนางมโนราห์ หรือตามภูเขาไกล ๆ ไม่สามารถนำมาใช้ได้

ในชุมชนบ้านบางแนและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากไผ่ชนิดต่าง ๆ แยกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. แยกตามลักษณะของการใช้ประโยชน์
2. แยกตามลักษณะโครงสร้าง

1. การแยกตามลักษณะของการใช้ประโยชน์

- (1) การใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบอาหาร
- (2) การใช้ประโยชน์ในด้านประกอบโครงสร้างและงานหัตถกรรม
- (3) การใช้ประโยชน์ในด้านการตกแต่งจัดสวน และแสดงสิทธิ

(1) การใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบอาหาร

การใช้ประโยชน์ในด้านการใช้ประกอบอาหาร ซึ่งมีไผ่ในชุมชนบ้านบางเนาะ ซึ่งมักจะมีตั้งแต่รุ่นโบราณเขาปลูกไว้ ซึ่งพบว่าชนิดที่ใช้หน่ออ่อนรับประทานได้ และมีรสชาติดีนั้น มีทั้งสิ้น 8 ชนิด ได้แก่ ไผ่ตงใหญ่ ไผ่ตงกลบ ไผ่ตงเขียว ไผ่ก่ายาน ไผ่สีสุก ไผ่เหมียง ไผ่เกรียบ ไผ่งาช้าง (ไผ่เหลือง)

ลักษณะการใช้บริโภค (หน่ออ่อน)

- 1) การใช้บริโภคโดยตรง โดยการต้มเพื่อทำผักจิ้มน้ำพริก หรือแกง เช่น ต้มกะทิ หรือประกอบเป็นอาหารอีสาน เช่น ซุปหน่อไม้ หมกหน่อไม้ หรือต้มจืด ผัด หรือทอด
- 2) การใช้บริโภคโดยการถนอมอาหาร เพื่อไว้ทานนอกฤดูการ ส่วนใหญ่ที่นิยมทำกันเป็นส่วนใหญ่ คือ การดองเกลือ และการต้มแล้วตากแห้งเก็บไว้ โดยแช่ตู้เย็นไว้ได้ประมาณ 1 ช่วงฤดูกาล
- 3) การใช้ลำเพื่อแทนภาชนะในการประกอบอาหาร โดยส่วนใหญ่ใช้ไผ่ที่มีรูลำปล้องใหญ่ ๆ ในการทำข้าวหลาม เช่น ไผ่สีสุก หรือ ไผ่สีสุกป่า นอกจากนั้นยังใช้องค์ประกอบบางส่วนในการประกอบเป็นยาสมุนไพร เช่น ตา หรือ รากไผ่ เป็นต้น

(2) การใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบโครงสร้างและงานหัตถกรรม

ลักษณะการใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบโครงสร้าง และงานหัตถกรรมจากเวทีภูมิปัญญาค้นหาไผ่ สังเกตเห็นว่าไผ่ที่ชุมชนสามารถนำมาใช้ในงานโครงสร้าง เพื่อประกอบเป็นบ้านเรือนในสมัยก่อนนั้น มักคำนึงถึงความทนทาน ความยืดหยุ่น ลักษณะลำตรง ความหนาของเนื้อไผ่ มีทั้งสิ้น 11 ชนิด ได้แก่ ไผ่ตงใหญ่ ไผ่ตงกลบ ไผ่ตงเขียว ไผ่ผาก ไผ่ผากลาย ไผ่ผากมัน ไผ่ก่ายาน ไผ่สีสุก ไผ่สีสุกป่า ไผ่หวาน ไผ่งาช้าง ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นที่กล่าวไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงมีการใช้ประโยชน์เชิงโครงสร้าง และการพัฒนาด้านงานหัตถกรรมขึ้นในหลายรูปแบบ ตามลักษณะความต้องการของตลาด หรือผู้บริโภค ซึ่งในท้องถิ่นชุมชนบ้านบางเนาะที่ยังคงพบได้ คือ การทำบันได การทำหมวกตอก การทำค้อม การทำตับจาก การทำฟาก การทำโครงหน้าตามสวนยางพารา การทำลูกทอยสำหรับตีผึ้ง หาชองป่า ตะกร้า เหว ลูกคราด เครื่องสีข้าว เกราะควาย อุปกรณ์หาปลา หรือ โวงช้าง¹ เป็นต้น

(3) การใช้ประโยชน์ในด้านการตกแต่งจัดสวน หรือใช้แทนแนวเขต

ในประเด็นการใช้ประโยชน์ในด้านการตกแต่งจัดสวน กลุ่มคนซึ่งนิยมปลูกไผ่ประเภทการใช้ประโยชน์ในด้านการตกแต่งจัดสวน เพื่อความสวยงามนั้น จะเห็นว่าเป็นคนอีกรุ่น ซึ่งแตกต่างจากคนรุ่นแรก ซึ่งมักจะให้ความสำคัญในการใช้ประโยชน์หลาย ๆ อย่าง ในการที่จะปลูกไผ่แต่ละชนิด ซึ่งไผ่ที่

¹ โวงช้าง คือ หลังคารูปครึ่งวงกลมสานจากไม้ไผ่วางบนโกบ (ที่นั่ง) เพื่อป้องกันแสงแดดบนหลังช้าง

พบเห็นในการใช้ประโยชน์เพื่อประดับตกแต่ง ได้แก่ ไม้หวาน ไม้รวก ไม้งาช้าง ไม้หมากruk ไม้เหลือง ไม้เงิน ไม้ดัด ไม้กุ ไม้ชางนวล ไม้จีน ซึ่งบางชนิดความสวยงามอยู่ที่ระยะการเกิดลำ สีของลำ หรือ ช่อใบ หรือลักษณะของลำ เป็นต้น

2. การแยกประเภทตามลักษณะโครงสร้างของไม้

การแยกประเภทตามลักษณะโครงสร้างของไม้ จากการสำรวจข้อมูล สามารถแบ่งตามลักษณะ โครงสร้าง ได้ 3 ขนาด คือ

- (1) ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดใหญ่
- (2) ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดกลาง
- (3) ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดเล็ก
- (4) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้ และราก

(1) ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดใหญ่

จากการสำรวจข้อมูล สามารถจำแนกได้ดังนี้ ได้แก่ ไม้เตี้ยงูรน มีเฉพาะบ้านคุณไสว พวง แก้ว (ตอนนี้ไม้ตายเสียแล้ว) ไม้ตงใหญ่ ซึ่งเป็นไม้ที่ปลูกกันเป็นรุ่นแรกของชุมชน ไม้ตงเกลบ เป็นไม้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนให้ปลูกโดยสำนักงานเกษตร เมื่อ 30 ปีก่อน และรุ่นล่าสุด คือ ไม้ตงเขียว โดย ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลบึง เมื่อปี 2548

ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดใหญ่เป็นไม้ที่ใช้ในการบริโภคหน่ออ่อน และการใช้เป็นแนว เขตแดนเป็นส่วนใหญ่ มากกว่าในเชิงธุรกิจ หรือบางรายปลูกเพื่อป้องกันการชะพังของแนวตลิ่งริม คลองน้ำเป็นส่วนใหญ่

(2) ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดกลาง

สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ 1. ไม้ในธรรมชาติ ได้แก่ ไม้ผาก ไม้ผากลาย ไม้ผากมัน ไม้คายนดำ ไม้คายนแดง ไม้เหมียง ไม้เกรียบ ไม้สีสุกป่า ไม้ตากวาง ไม้ลาย 2. ไม้ที่นำมาปลูกเพื่อใช้ ประโยชน์ ได้แก่ ไม้สีสุก ไม้ก่ายาน ไม้งาช้าง ไม้หมากruk ไม้หวาน ไม้รวก ไม้ชางนวล ลักษณะ โครงสร้างของไม้ขนาดกลาง ซึ่งไม้ทั้ง 2 ประเภทนี้ โดยส่วนใหญ่ขนาดของหัว ลำ หรือกลุ่มช่อใบ และ หน่ออ่อน คุณสมบัติและการใช้ประโยชน์จะมีหลากหลายรูปแบบกว่าไม้ที่มีโครงสร้างใหญ่

(3) ลักษณะโครงสร้างของไม้ขนาดเล็ก

เป็นไม้ที่นำมาปลูกในชุมชนเพื่อประโยชน์ในการใช้ประดับตกแต่งสถานที่ เรื่อง ความเชื่อ และโชคลางเป็นส่วนใหญ่ เป็นแนวความคิดของคนอีกรุ่นที่มีคตินิยมด้านความเชื่อ โหราศาสตร์ที่ เกี่ยวข้องกับไม้ ดังนั้น จึงมีการนำไม้ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างขนาดเล็ก หรือไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลแก่เจ้าของ ซึ่งมีไม่นี้ ได้แก่ ไม้เงิน ไม้เหลือง (ไม้โป , ไม้สีทอง) ไม้รั้ว ไม้กุ ไม้ราชวัง ไม้ตัน ไม้ลาย (ทุ้งละออง) ไม้คลาน เป็นต้น

(4) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้และราก

จากการตรวจสอบโครงสร้างของไม้พบว่า สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

(4.1) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้และรากแบบกลุ่ม

(4.2) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้และรากแบบขนาน

(4.3) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้ตามแนวตั้ง และรากตามแนวขนาน

(4.1) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้และรากแบบกลุ่ม

เท่าที่สำรวจพบ กลุ่มไม้ประเภทนี้เกิดจากลักษณะการทอดคองของไม้จากหัวไม้เมื่อนั้น ล้วน ๆ สังเกตได้จากภายนอก คือ ลักษณะของกอไม้ ลักษณะลำมักจะขึ้นชิดติดกันเบียดแน่น เกิดขึ้นทั้งไม้ชนิดใหญ่ และไม้ชนิดขนาดกลางบางชนิด เช่น ไม้ตง ไม้หวาน ซึ่งระบบรากทั้งรากแขนง และรากฝอยจะยึดโยงกับผิวน้ำดินอย่างหนาแน่น

(4.2) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้และรากแบบขนาน

กลุ่มไม้ประเภทนี้ เกิดจากลักษณะการทอดคองของหัวไม้จากต้นแม่อย่างเว้นระยะ แต่ไม่มากนักประมาณ 7 – 8 เซนติเมตร ขนาดของหัวไม้มักจะเป็นหัวไม้ขนาดกลาง แนวการแผ่เป็นไปตามแนวขนานกับพื้น ระบบรากแขนงจะทิ้งตัวตามแนวดิ่งไว้สำหรับยึดหน้าดิน เพื่อช่วยพยุงลำต้น ส่วนรากฝอยจะแน่นไปเป็นแนวอยู่ชั้นบน เหนือรากแขนง แผ่รับหน้าดิน และซากใบไม้ต่าง ๆ เพื่อดูดสารอาหาร ได้แก่ ไม้ก่ายาน ไม้สีสุก ไม้หมากruk ไม้ราชวงษ์ ไม้ภู ไม้สีทอง ไม้ตากวาง ไม้เหมียง ไม้ผาก ไม้ผากลาย ไม้ผากมัน ไม้คายดำ ไม้คายแดง เป็นต้น โดยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน จะเหลือน้อย ที่เหลือก็เพราะเจ้าของที่ดินหวงเอาไว้ใช้ประโยชน์เอง และในเขตพื้นที่วนอุทยานสระนางมโนราห์ ด้านพระยาพิพิธ และเทือกเขานางหงส์

(4.3) ลักษณะการแผ่ของหัวไม้ตามแนวตั้ง และระบบรากตามแนวขนาน

ไม้รวก เป็นไม้ชนิดเดียวที่ขุดพบในพื้นที่เขานางหงส์ ลักษณะพิเศษ คือ หัวจะขึ้นในแนวตั้ง และรากแขนง จะติดอยู่ที่ลำข้อบนผิวดินข้อที่ 1 ส่วนรากฝอยกลับอยู่ด้านล่าง บางพื้นที่เรียก ไม้รวก (ตำบลบางเตย) แต่ในชุมชนบ้านบางแฉะ เรียกไม้เลื้อย ซึ่งมีคุณสมบัติทางสมุนไพรในการรักษาโรคเบาหวาน โรคนี้ว เป็นต้น

จากการศึกษาโครงสร้างของไม้ชนิดต่าง ๆ จะเห็นว่าไม้สามารถขึ้นได้ทุกสภาพพื้นที่ แต่บางชนิดเมื่อเปลี่ยนสภาพถิ่นอาศัยอาจทำให้ไม่เกิดการปรับสภาพในการดำรงชีพในเรื่องขนาดของลำ ลักษณะของข้อใบ หรือ สีของลำ หรือ ความหนาแน่นของไม้กับสภาพแวดล้อม ส่วนระบบรากไม่มีผลกระทบในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

สภาพปัญหาของไฟในชุมชน

โอกาสที่จะเกิดการสูญพันธุ์ของไฟนั้นไม่มี แต่โอกาสที่ชุมชนจะใช้ประโยชน์ในอนาคตอันใกล้ นั้นมีโอกาสน้อยมาก เพราะการขยายพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา และปาล์มน้ำมัน และสิ่งสำคัญที่สังคมมองข้าม คือ การย้ายถิ่นของช่างเฟอร์นิเจอร์จากภาคอื่น ซึ่งมีความชำนาญในการ ประดิษฐ์ ย้ายฐานการลงทุนเข้ามาในจังหวัดพังงา ซึ่งการทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ไฟบางชนิด จำเป็นต้องใช้ หักไฟ เช่น ไม้ตง ไม้บง ไม้สีสุก ไม้ทั้ง 3 ชนิดนี้ ปัจจุบันทางภาคอีสานเหลือน้อยลงทุกวัน เนื่องจาก ไฟที่หุดห้วนนำมาใช้อายุ 30 – 50 ปี และเป็นการหุดล้างกอบ ขาดการปลูกเพิ่มในพื้นที่เดิมและการขยาย พื้นที่ปลูกใหม่ และนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมการปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน 1 ล้านไร่ ในภาคเหนือ และภาคอีสาน ทำให้วัตถุดิบทางภาคเหนือและภาคอีสานเริ่มขาดแคลน ดังนั้น ในกรณี การย้ายฐานการลงทุนของกลุ่มต่าง ๆ จะค่อย ๆ ส่งผลต่อทรัพยากรภายในพื้นที่ และวิถีชุมชน ในอนาคต อันใกล้

แนวทางแก้ไข

ชุมชน องค์กร หน่วยงานท้องถิ่นควรให้ความรู้ หาแนวทางฟื้นฟูอนุรักษ์ไฟตามแหล่งพื้นที่ที่ สามารถนำไปปลูกเพิ่มเติมได้อย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะเรื่องการปลูกป่าและไม่โตเร็ว ควรส่งเสริมการ ปลูกไฟซึ่งเป็นไม้โตเร็วด้วย

ปัจจัยเร่งการทำลายไฟภายในพื้นที่

1. อัตราการขยายตัวของครัวเรือน การเพิ่มจำนวนของประชากร

ครัวเรือนเพิ่มขึ้นมีการจัดสรรพื้นที่เพื่อสร้างครอบครัว ขณะที่พื้นที่มีจำกัดแต่การแบ่งเป็น พื้นที่ทำให้แต่ละคนมีพื้นที่ครอบครองน้อยลง พืชที่มีขนาดใหญ่ หรือพืชที่ต้องใช้พื้นที่มากต้องถูกตัด โคนทิ้งทำลาย เพราะถ้าหากอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัยอาจทำให้เกิดอันตราย และก่อให้เกิดความเสียหายได้

2. อัตราการขยายพื้นที่ทำกินของครัวเรือน

อัตราการหาพื้นที่ทำกินของครอบครัว เมื่อสังคมมีการขยายครัวเรือนเพิ่มขึ้น ก็จำเป็นต้อง ไปแผ้วถางป่าเพื่อสร้างสวนยางพารา หรือสวนปาล์มน้ำมัน ในการสร้างหลักประกันความมั่นคงของ ครัวเรือน จึงทำให้มีการบุกรุกทำลายป่า ทำลายแหล่งไฟในธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นพัฒนาพืชเศรษฐกิจ เชิงเดี่ยว จึงเป็นผลให้อัตราการสูญเสียพื้นที่ป่าไฟเพิ่มขึ้น

ทางออก

ควรมีการศึกษาทดลองการพัฒนาการปลูกพืชเศรษฐกิจ ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ร่วมกับการ ปลูกไฟเพื่อเป็นพืชแซมในการเพิ่มรายได้ และฟื้นฟูระบบนิเวศของพื้นที่ดังกล่าว

แผนที่ชุมชน ประกอบการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์จากไม้

คำอธิบายแผนที่ชุมชนเรียนรู้เรื่องไม้

- สภาพครัวเรือนชุมชนบ้านบางเนาะ 316 หลังคาเรือน (ปี 2550)
- แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้เรื่องไม้ ไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้ ไม้
- แหล่งไม้ต่าง ๆ ภายในชุมชน (โกทง , โกยศ , ครัวไสว / ที่สาธารณะ)
- ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากไม้
 - ❖ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในการสร้างที่อยู่อาศัย 10 หลังคาเรือน
 - ❖ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค 2 หลังคาเรือน (ตาชวน, ตาริน)
 - ❖ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในการเย็บสาคร 20 หลังคาเรือน
 - ❖ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในการแปรรูป (ดอง , ทำแห้ง) เพื่อบริโภค
 - ❖ กลุ่มผู้ใช้เพื่อประดับตกแต่งบ้าน (ป่าด้อย , โรงเรียนเมือง , อุทยานฯ)
 - ❖ อื่น ๆ เช่น ห้อยข้าว , กงสีโรงยาง 6 หลังคาเรือน (โกนี่ , น้ำอิน , ตาพิศ , ตาชัน , โกพิศ , พิลาก)

จากการศึกษา พบว่าการใช้ประโยชน์จากไม้ ไม้ของชุมชนมีการใช้ในเชิงปริมาณที่สูง และงานส่วนใหญ่ที่ใช้มักเป็นงานที่ไม่ใช้ความปรณีต มีจำนวนคนที่ทำเป็นทำได้อยู่ในช่วงวัยสูงอายุ และสภาพของไม้ ไม้ที่จะนำมาใช้มักเหลือเฉพาะพื้นที่ส่วนบุคคล ซึ่งนับได้ว่ามีเป็นจำนวนน้อย ส่วนที่มีอยู่มากก็อยู่ในเขตบริเวณวนอุทยานสระนางมโนราห์ นั่นก็ย่อมหมายถึงว่า ถึงมีก็นำมาใช้ยาก เพราะเป็นเขตอนุรักษ์

สภาพปัญหา ชุมชนยังคงมองเห็นความสำคัญของไม้ ไม้ต่ำกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจ หากเปรียบเทียบกับการทำสวนยางพารา หรือสวนปาล์มน้ำมัน

วิกฤติ

1. ในระยะเวลาไม่ถึง 10 ปีข้างหน้า การใช้ไม้ ไม้ภายในชุมชนและภายนอกชุมชนจะถาโถมเข้าใส่จนไม้ ไม้ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะเจริญเติบโตให้ใช้ไม่ทัน (ขนาดที่เหมาะสมจะนำมาใช้เชิงอายุไม้)
2. พื้นที่ชุมชนบ้านบางเนาะขาดการปลูกไม้ ไม้เพื่อใช้แบบอนกประสงค์อย่างชนรุ่นแรกน้อยลง เกิดค่านิยมใหม่ ปลูกเพื่อความสวยงาม
3. แหล่งไม้ในที่สาธารณะไม่พอต่อความต้องการใช้ของคนทั้งภายในและภายนอก
4. ขาดการเรียนรู้และสานต่อภูมิปัญญา เรื่อง ไม้ ไม้ อย่างยั่งยืน จึงส่งผลกระทบต่ออาชีพผู้ดูแล อนุรักษ์การปลูกไม้

โอกาส

1. การศึกษาการเรียนรู้เรื่องไม้ไผ่ ต้องทำแบบองค์รวม คือ ทั้งฟื้นฟู อนุรักษ์ เรียนรู้ การขยายพันธุ์ และพัฒนาทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปด้วย
2. สร้างการอนุรักษ์ เรียนรู้ การขยายพันธุ์ และการพัฒนาเชิงนิเวศของพื้นที่แบบสมดุล เรื่อง ไม้ไผ่ของชุมชน

โรคและศัตรูพืชของไม้ไผ่ เนื่องจาก สภาพทางกายภาพของไม้ไผ่นั้นมีการป้องกันตัวเอง แต่งตั้งสภาพจะเป็นหน่ออ่อนก็มีกาบ และคาย ในการห่อหุ้มหน่ออ่อนหลายชั้น จนกระทั่งเป็นลำ ซึ่งมีลักษณะเรียบลื่น จึงทำให้เกิดศัตรูน้อยมาก อีกทั้งไม้ไผ่บางชนิดให้รสชาติขม เพื่อเป็นเกราะป้องกันตัวเอง เท่าที่พบศัตรูของไม้ไผ่ มี 2 ชนิด

(1) ประเภทกัดกินหัวและยอดอ่อน ได้แก่ อ้น (สัตว์ตระกูลแมลง) กระจอก โดยอ้นมักจะขุดรูเป็นโพรงบริเวณกอไผ่ เพื่อกัดกินหัวไม้ไผ่อ่อน ส่วนกระจอกมักจะกัดกินช่วงที่ไม้ไผ่เริ่มงอกใบจึง ทำให้ลำไม้ไผ่หักเสียหายได้

(2) ประเภทอิงอาศัย เกิดจากด้วงไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ซึ่งคนท้องถิ่นเรียกว่า ด้วงหนอนไผ่ ซึ่งตัวหนอนด้วงไผ่ สามารถนำมาประกอบอาหาร (รอด่วน) หรืออาหารสำหรับเลี้ยงนก ตกปลา เป็นต้น

พืชและสัตว์ร่วมนิเวศไม้ไผ่

สัตว์ร่วมนิเวศไม้ไผ่ บางชนิดเป็นทั้งศัตรูและเป็นอาหารของมนุษย์ ที่พบได้ เช่น อ้น หนอนไผ่ กระจอก กระแต นกบินหลาแดง (มักสร้างรังในโพรงไม้ไผ่ป่า) ค้างคาวหนู มดกรด มดคัน (ตามรูไม้ไผ่ที่ด้วงไม้ไผ่ทิ้งร้าง) และบริเวณพื้นดินรอบกอไม้ไผ่ ได้แก่ ไล่เดือน ซึ่งมักจะมีปริมาณมาก เนื่องจาก สภาพดินร่วนซุย ดังตาราง

ตารางแสดงข้อมูลสัตว์ร่วมนิเวศไม้ไผ่และการใช้ประโยชน์

ชื่อสัตว์	บริเวณที่อาศัย	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
อ้น	ใต้กอไผ่	เป็นอาหาร	
ไส้เดือน	รอบ ๆ กอไผ่	ปรับปรุงสภาพดิน	
ไก่ป่า	โคนไผ่	เป็นอาหาร/สร้างสมดุณิเวศ	กินศัตรูไผ่
หนอนไผ่	ลำไผ่อ่อน	อาหารตกปลากลับ	
ค้างคาวหนู	โพรงลำปล้องร้าง	เป็นอาหาร	
นกบินหลาดง	โพรงลำปล้องร้าง	เลี้ยงเพื่อความบันเทิง	
มดคัน	ลำปล้อง	สร้างสมดุณิเวศ	กินหนอนไผ่
มดกรอด	กิ่งตาไผ่	เป็นยาสมุนไพร	
กระรอก	ทั่วไป	เป็นอาหาร	
กระแต	ทั่วไป	เป็นอาหาร	
งู	ทั่วไป	เป็นอาหาร	สัตว์อันตราย

พืชร่วมนิเวศไม้ไผ่ โดยส่วนใหญ่ที่พบเห็นได้มักจะมี 2 ประเภท คือ

(1) บริเวณลำไผ่ที่ผุ มักจะเป็นเห็ดเล็ก ๆ แต่มีปริมาณน้อย ได้แก่ เห็ดหนูสีขาวย เห็ดแครง เห็ดถั่วฝัก เป็นต้น

(2) เห็ดที่พบบริเวณโคนไม้ไผ่ ที่พบเห็นได้มากในพื้นที่บ้านบางแนะ วนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ และด่านพระยาพิพิธ ได้แก่ เห็ดหัวกู่ ซึ่งเป็นเห็ดที่อยู่ในตระกูลเห็ดหลินจือชนิดหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านมักจะเก็บไปทำเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรคเบาหวาน และจำหน่ายแก่ร้านยาแผนโบราณ

(3) จากงานวิจัยชิ้นหนึ่ง เรื่อง เยื่อไผ่ หรือชื่อพื้นบ้านเรียก เห็ดเยี่ยวงู ก็ต้องใช้ไม้ไผ่เพื่อเพาะเลี้ยงเห็ดชนิดนี้ในภาคอุตสาหกรรม (มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับประจำวันที 14 – 20 มีนาคม 2551 ปีที่ 28 ฉบับที่ 1439 สุขภาพไทย www.thaihof.org)

เยื่อไผ่ คือ เห็ดอาหารสมุนไพร

จากรายงานของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เยื่อไผ่ ซึ่งนำมาปรุงแกงจืด จนจำนวนมากไม่รู้ว่่าที่เรียกว่า เยื่อไผ่ ที่จริงคือเห็ดชนิดหนึ่ง ภาคอีสานเรียกเห็ดตางแห (ภาคใต้เรียกเห็ดเยี่ยวงู/พังงา) ส่วนที่เกรียกว่กันทั่วไปว่า เยื่อไผ่ มาจากการเพาะเห็ดชนิดนี้ ต้องใช้ไม้ไผ่เป็นอาหารเลี้ยงแทนการใช้เชื้อจากต้นไม้ที่ใช่เลี้ยงเห็ดชนิดอื่น ๆ

เห็ดตางแห มีชื่อสามัญในภาษาอังกฤษหลากหลายมาก ได้แก่ Bamboo mushroom, Veiled lady, Long net stinkhorn หรือ Basket stinkhorn ชื่อเหล่านี้ตั้งตามลักษณะเด่นที่เห็นทั่วไปของเห็ด เช่น Bamboo Mushroom ก็เพราะต้องเพาะเห็ดบนเยื่อไม้ไผ่ โดยนำเอาไม้ไผ่มาทำให้เปียกชุ่ม แล้วนำมากองเพื่อใช้เพาะเห็ด หรือพบเห็ดชนิดนี้ นป่าไผ่ ส่วนชื่อเรียก Veiled Lady หรือ Long net stinkhorn หรือ basket stinkhorn เนื่องจากส่วนของหมวกเห็ด มีรูปร่างเหมือนกระโปรงหรือตะกร้าหรือ สุ่ม ที่สานกันเป็นร่างแห

สำหรับประเทศจีนซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดในการเพาะเลี้ยงเห็ดชนิดนี้ มีชื่อเรียกหลากหลายเช่นกัน ได้แก่ “เห็ดวิญญานถักรวม” “เห็ดราชา” “เห็ดราชินี” “เห็ดราชาแห่งยา” หรือ “เห็ดดอกไม้” ประเทศจีนเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีการเพาะเลี้ยงเห็ด “เยื่อไผ่” ออกจำหน่ายไปทั่วโลก รายงานของประเทศจีนบอกว่าพบ เห็ดในสกุลนี้ทั้งสิ้น 9 ชนิด

สำหรับประเทศไทย จากรายงานของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พบว่าเฉพาะในภาคอีสานของ เราพบเห็ดเยื่อไผ่ถึง 5 ชนิด ไม่น้อยหน้าเท่าใดนัก คือ เห็ดที่มีกระโปรงยาวสีขาว (*Dictyophora indusiata* Fisch.) กระโปรงสั้นสีขาว (*Dictyophora duplicata* Fisch.) กระโปรงสีส้ม (*Dictyophora multicolor* (Berk) Broome var. *lacticolor* Reid.) กระโปรงสีแดง (*Dictyophora rubrovolvata* Zang) และ กระโปรงสีเหลือง (*Dictyophora multicolor* Fisch.)

แต่เห็ดเยื่อไผ่ทั้ง 9 ชนิดที่พบในจีน มีรายงานการศึกษาแล้วว่านำมารับประทานได้เพียง 4 ชนิด คือ เห็ดตางแหชนิด *Dictyophora indusiata* Fisch, *Dictyophora duplicata* Fisch , *Dictyophora echinovolvata* Zang และ *Dictyophora merulina* Berk ซึ่งตรงกับที่พบในอีสาน 2 ชนิด คือเห็ดที่มี กระโปรงยาวสีขาว และเห็ดกระโปรงสั้นสีขาว

แต่มีเพียง 2 ชนิดเท่านั้นที่ชาวจีนสามารถทำการเพาะเลี้ยงเป็นการค้าส่งขายทั่วโลก คือพันธุ์ *Dictyophora indusiata* Fisch และ *Dictyophora echinovolvata* Zang สำหรับสายพันธุ์ที่มีการ เพาะเลี้ยงประเทศจีนได้มีการคัดเลือกสายพันธุ์มา เป็นเวลานานมากกว่า 50 ปี และได้มีการพัฒนา เทคโนโลยีในการเพาะเลี้ยงที่ก้าวหน้ามาก ขณะนี้มีหลายประเทศที่พยายามจะพัฒนาการเพาะเลี้ยง เห็ดชนิดนี้ เนื่องจากมีราคาสูงมาก ราคาในท้องตลาดขาย กิโลกรัมละ 3,000 – 5,000 บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับ คุณภาพของเห็ด

คำว่า “Stinkhorn” ที่ใช้ต่อชื่อข้างท้ายของเห็ดสายพันธุ์นี้ คืออะไร คำตอบคือเป็นการบอก คุณลักษณะของเห็ดเหล่านี้ว่ามีกลิ่นเหม็น เนื่องจากส่วนบนสุดของดอกทำหน้าที่ผลิตสปอร์ที่เปรียบได้

กับเมล็ดพันธุ์ของ เห็ด ส่วนบนสุดนอกจากจะผลิตสปอร์แล้วยังผลิตกลี้นรุนแรงออกมาเรียกแมลงอีกด้วย ซึ่งแมลงเหล่านี้จะเป็นตัวช่วยในการกระจายพันธุ์ของเห็ดในธรรมชาติ

ใน ตำรายาจีนกล่าวไว้ว่า ส่วนบนสุดของเห็ดเหื่อไผ่ สามารถนำไปผลิตเป็นยาบำรุงเพศของม้า ได้ ช่วยให้ม้าผสมพันธุ์ได้ดีขึ้น สำหรับตำรับยาที่ใช้ในคน ตามตำรายาจีนมีการใช้เห็ดชนิดนี้เป็นยาบำรุงร่างกายเมื่อร่างกายอ่อนแอ หรือมีอาการอ่อนเพลียเนื่องจากท้องเดิน รักษาโรคความดันโลหิตสูง และ ปัญหาเนื้อเยื่อมีไขมันมาก ตับอักเสบ โรคที่เกี่ยวข้องกับไต ตา ปอด และเป็นหวัด

นอกจากนี้ยังใช้ เป็นตัวป้องกันการบูดเสียของอาหารต่างๆ ได้เป็นอย่างดี จากความรู้ทาง วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้มีการวิจัยเห็ดชนิดนี้ในเชิงลึกพบว่า เห็ดชนิดนี้มีคุณค่าทางอาหารค่อนข้างสูง มีโปรตีน 15-18% โดยเฉพาะน้ำตาลที่สำคัญเช่น mannitol 90.89 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักตัวอย่างแห้ง 1 กรัม ซึ่งสูงกว่าเห็ดขอน (*Grifola frondosa*) และเห็ดสมอลิง (*Heridium erinaceus*) ที่มีเพียง 9.36 และ 12.98 ตามลำดับ

นอกจาก นี้ยังพบกรดอะมิโนถึง 16 ชนิด จากกรดอะมิโนที่มีทั้งสิ้น 20 ชนิดที่ร่างกายมนุษย์ ต้องการ และกรดอะมิโน 16 ชนิดนี้ยังเป็นกรดอะมิโนที่ร่างกายสร้างเองไม่ได้ถึง 7 ชนิด และมีไบโอฟลavinหรือวิตามินบี 12 ค่อนข้างสูง จากการสกัดสารจากเห็ดนางเห็ดนางฟ้าที่สำคัญ 2 ชนิด คือ โพลีแซคคาไรด์ และ ไดโอไทโอโพริน เอและบี ซึ่งเป็นสารที่พบยากมากในสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ได้มีการทดสอบคุณสมบัติของสารไดโอไทโอโพริน เอและบี ทางเภสัชวิทยาพบว่าสารกลุ่มนี้เป็นตัวช่วยในการปกป้องระบบประสาทไม่ให้ถูก ทำลายจากสารพิษ นอกจากนี้ยังพบว่า สารสกัดจากเห็ดนางเห็ดนางฟ้า มีผลต่อการต้านการอักเสบ และต่อต้านการเกิดเนื้องอกอีกด้วย

ตารางแสดงข้อมูลพืชร่วมนิเวศไม้ไผ่และการใช้ประโยชน์

ชื่อพืช/เห็ด	บริเวณที่พบ	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
เห็ดหูหนู	ลำไผ่ที่ผุ	เป็นอาหาร	พบเห็นได้ในช่วงฤดูฝน
เห็ดขาว	ลำไผ่ที่ผุ	เป็นอาหาร	
เห็ดสีส้ม	ลำไผ่ที่ผุ	เป็นอาหาร	
เห็ดแครง	ลำไผ่ที่ผุ	เป็นอาหาร	
เห็ดหวังู	บริเวณโคนกอไผ่	เป็นยาสมุนไพร	

ตารางแสดงข้อมูลโครงสร้างไฟชนิดต่าง ๆ พื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
และชุมชนบ้านบางเนาะ
เพื่อศึกษาโครงสร้าง ชนิดพันธุ์ และการนำมาใช้ประโยชน์ของชุมชน

ชื่อไฟ	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
1. คายดำ	ขนาดปานกลาง เส้นรอบวง 27 ซม. ม. หัวแผ่ออก ด้านข้างตาม แนวขนานกับพื้น เป็นระยะจากลำ 18 ซม.	มีราก 2 ระบบ รากจับยึดลำต้น รากแขนง และ รากฝอยเพื่อหา อาหาร อยู่ บริเวณผิวหน้า ดิน	30 ซม. ภายใน ปล้องมีเนื้อเยื่อ ปานกลาง	20 เมตร มีคายสี น้ำตาลเข้ม บริเวณใต้ข้อลง มา ลักษณะลำ ตรง ขนาดเส้น รอบวง 19 ซม. ความหนา 2 ซม. ม. สีเขียวเข้ม ตลอดทั้งลำ	ผิวด้าน	ตาทิ้งรวม บริเวณกลาง ลำกิ่งปลาย ยอด	ขนาดกลาง อยู่ บริเวณปลายกิ่ง ลักษณะเป็นข้อ 7-8 ใบ กว้าง 1 นิ้ว ยาว 8 นิ้ว ใบด้านบนสี เขียวเข้ม ใต้ใบ สีเขียวอ่อน ใบ รูปหอก การทิ้ง ใบจะเริ่มจาก โคนข้อใบ ในช่วงฤดูแล้ง	ข้อนูนหนา เห็น เด่นชัด มีขุยสี ขาวรอบบริเวณ ข้อด้านล่างมี ปริมาณคายมาก มีสีน้ำตาลเข้ม บริเวณใต้ข้อ ตลอดทั้งลำ กาบสีน้ำตาล ปนเหลืองตอน ปลายแหลมคม มีคายมาก	ดินร่วน ชุ่ม ชื้น	ส่วนที่ใช้ คือ ลำ - นั่งร้าน - ตับจาก - ไม้ค้ำ - โครงหลังคา กระต๊อบ - รั้ว	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้เหง้าหรือ เมล็ด

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
2. ไผ่ผาก	ขนาดปานกลาง เส้นรอบวง 27 ซม. ม. แนวการแผ่ ของหัวออก ด้านข้างขนานกับ พื้น 18 ซม. จาก ต้นแม่	มีราก 2 ระบบ รากแขนง สำหรับจับยึดลำ ต้น และราก ฝอยแผ่บริเวณ หน้าดิน	วัดจากเส้นขอบ ข้อด้านบนถึง ขอบข้อด้านล่าง 30 ซม. ภายใน ปล้องมีแป้งและ เนื้อเยื่อเล็กน้อย	20 เมตร ลำตรง มีคาบบริเวณข้อ ขนาดเส้นรอบ วง 20 ซม. เส้น ผ่าศูนย์กลาง 10 ซม. ความ หนา 1.5 ซม. สี เขียวเข้มตลอด ทั้งลำ	ผิวด้าน	ตาทิ้งรวม บริเวณข้อ ตลอดทั้งลำ ในช่วงลำ อ่อน เมื่อแก่ จัดด้านล่าง จะน้อย พบ ตั้งแต่ข้อ ปล้องที่ 4 ขึ้นไป	เป็นข้อประกอบ ประมาณ 7 – 8 ใบ ขนาดของ ใบกว้าง 2 ซม. ยาว 18 ซม.	นูนเล็กน้อย ปริมาณคายมี มากบริเวณใต้ ข้อลงมา กาบมี สีน้ำตาลอ่อน มี คายสีน้ำตาล	ดินร่วน ชุ่ม ชื้น	ส่วนที่ใช้ คือ ลำ - นั่งร้าน - ดับจาก - รววดากยาง - รั้ว - อุปกรณ์หา ปลา - ชีกรงนก	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้เหง้าหรือ เมล็ด
3. ไผ่ผากลาย	ขนาดกลาง เส้น รอบวง 8 ซม. แนวการ แผ่ของหัวเอนลง ด้านล่างก่อน ทะแยงขึ้น ระยะ การแผ่ 8 ซม.	มีปริมาณของ รากแขนง หนาแน่น บริเวณหัวไผ่ ด้านล่าง ส่วน รากฝอยแผ่ โดยรอบ ด้านบน	ยาว 30 ซม. วัด จากขอบข้อบน ถึงขอบข้อล่าง ขอบข้อบนมี คายเล็กน้อย ภายในปล้องมี เนื้อเยื่อสีขาวนวล บาง ๆ คาย	15 เมตร ลำตรง เส้นรอบวง 10 – 15 ซม. หนา 1 ซม. สีเขียว อ่อนแถบลาย ขาวตามแนวขึ้น ตลอดทั้งลำ	ผิวด้าน	ตาทิ้งรวม พบบริเวณ กลางลำ	เป็นข้ออยู่ปลาย กิ่ง ประมาณ 7 – 8 ใบ ขนาด กว้าง 2.8 ซม. ยาว 17 ซม. รูป หอก	นูนหนาเล็กน้อย ปริมาณคายมี น้อย มีบริเวณ ลำ กาบสี น้ำตาลอ่อน คายมีน้อย สีน้ำตาล	ดินร่วนซุย	ส่วนที่ใช้ คือ ลำ - ดับจาก - รววดากฝ้าย - รววดากยาง เป็นต้น	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้เหง้าหรือ เมล็ด

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
4. ไผ่ผากมัน	ขนาดกลาง เส้นรอบวงประมาณ 28 ซม.	มีปริมาณของรากแขนงและรากฝอยน้อย	ยาว 30 ซม. วัดจากข้อบนถึงข้อล่าง ขอบข้อบนมีคายเล็กน้อย ภายในปล้องมีเนื้อเยื่อสีขาวนุ่นบาง ๆ	20 เมตร ลำตรง เส้นรอบวง 20 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 ซม. หนา 1 ซม. บริเวณโคนต้นและขนาดจะบางไปเรื่อย ๆ ตลอดทั้งลำ ลำแก่จัดสีเขียวอมเหลือง	ผิวมันวาว	ตาทิ้งรวมมีมากบริเวณช่วงปลายลำ	เป็นข้ออยู่ปลายกิ่ง ประมาณ 7 – 8 ใบ ขนาดกว้าง 2.8 ซม. ยาว 17 ซม. ลักษณะใบรูปหอก	นูนเล็กน้อย มีแถบสีน้ำตาลบริเวณข้อ และมีขุยสีขาวเป็นเส้นคาดทั้งด้านบนและด้านล่าง คายมีน้อย บริเวณลำกานสีน้ำตาลอ่อน คายมีมาก	ดินร่วนซุย	ส่วนที่ใช้ คือ ลำ - ตับจาก - รากตากผ้ำ - รากตากยาง - แผล - แคร่ - ค้างพัก - อุปกรณ์จับปลา - ค้อมไถ่เป็นดิน	ในพื้นที่ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้าหรือเมล็ด
5. ไผ่กำยาน	ขนาดปานกลาง เส้นรอบวง 30 – 35 ซม. การแผ่ของหัวตามแนวขนานกับพื้นจากลำถึงหัว 8 ซม.	รากแขนงและรากฝอยมีปริมาณมาก	35 – 40 ซม. วัดจากขอบบนถึงขอบล่าง ภายในปล้องมีเนื้อเยื่อสีขาวนุ่น	20 เมตร ลำตรง เมื่อลำแก่จัดไม่มีคาย เส้นรอบวง 20 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 ซม. หนา 1.5 ซม. ลำแก่จัดสีเขียวอมเหลือง	ผิวมันวาว	ตาทิ้งรวมมีกิ่งแขนง (นิ้วไผ่) มีหนาม บริเวณโคนกิ่ง ตาทิ้งจะมีตลอดทั้งลำ กิ่งตายยาว 1.5 – 2 เมตร	กว้าง 3 ซม. ยาว 18 ซม. ใบประกอบเป็นข้อ 7 ถึง 8 ใบ บริเวณข้อของนิ้วไผ่ก็มีข้อใบประกอบขนาดเล็ก	นูนหนา เด่นชัด ปริมาณคายมีมาก บริเวณกาบเท่านั้น และช่วงหน่ออ่อน กาบสีน้ำตาลอ่อน คายมีมาก สีน้ำตาลปนดำ	- ริมบึง/ป่าพรุ - ดินทราย - ดินร่วน	ส่วนที่ใช้ หน่ออ่อน ตาอ่อน/ผิว กาบ ลำ - อาหาร - ยาสมุนไพร - ของเล่น - เสารั้ว - เกราะวัวเป็นดิน	ในพื้นที่ขยายพันธุ์โดยใช้ - เหง้า - ลำ - เมล็ด

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
6. ไผ่สีสุก	ขนาดปานกลาง รอบวง 35 – 40 ซม. การแผ่ ของหัวตาม แนวนานกับพื้น ระยะจากหัวถึงลำ แม่ 8 ซม.	รากแขนงและ รากฝอยมี ปริมาณมาก	35 – 40 ซม. วัด จากขอบบนถึง ขอบล่าง ภายใน ปล้องมีเนื้อเยื่อ สีขาวนวลเป็น ปริมาณมาก	20 เมตร ลำตรง ไม่มีคาย เส้น รอบวง 20 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 ซม. หนา 1.5 ซม. ลำสี เขียวอมเทา	ผิวมัน เมื่ออ่อนมี แป้งสีขาว บริเวณลำ เมื่อแก่จัดลำ จะเกลี้ยง	ตาทิ้งรวมมี กิ่งแขนง (นิ้วไผ่) มี หนามมาก บริเวณกิ่ง ตาโคน แต่ ช่วงปลายจะ ไม่มีหนาม	กว้าง 3 ซม. ยาว 16 ซม. ใบ ประกอบเป็นข้อ 7 ถึง 8 ใบ	นูนหนา เล็กน้อย มี ปริมาณคายมาก บริเวณกาบช่วง ที่หุ้มหน่ออ่อน เท่านั้น กาบสี น้ำตาลอ่อน กาบจะมีคาย มาก	- ริมบึง - ป่าพรุ - ดินทราย - ดินร่วน	ส่วนที่ใช้ หน่อ อ่อน ลำ - อาหาร - เครื่องจัก สาน - กระบอกล ข้าวหลาม เป็นต้น	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - ลำ - เมล็ด
7. ไผ่เกรียบ	ขนาดปานกลาง เส้นรอบวง 25 ซม. การแผ่ ของหัวเป็นระยะ สั้น ๆ ตามแนวตั้ง จากลำแม่ 7–8 ซม.	รากแขนงและ รากฝอยมี ปริมาณมาก	45 ซม. ยาวตรง ภายในปล้อง เรียบลื่น	ยาว 15 เมตร ลำตรง น้ำหนัก เบา แตกหักง่าย เส้นรอบวง 15 ซม. หนา 0.5 ซม. ม. ลำสีเขียวอม เทา	ด้าน	ตาทิ้งรวม ขนาดเล็ก ยาว 30 ถึง 50 ซม. แตกตั้งแต่ บริเวณกลาง ลำถึงปลาย	เป็นข้อประกอบ 8–10 ใบ ขนาด กว้าง 3 ซม. ยาว 22 ซม.	นูนเล็กน้อย บริเวณข้อ เนื้อ ไผ่จะแข็ง บริเวณลำ มีคาย น้อย เมื่อแก่สี น้ำตาลอ่อน คาย สีน้ำตาลเข้ม มี คายจำนวนมาก	ดินร่วนซุย ใกล้แหล่ง น้ำพื้นที่ ควนเขา	ส่วนที่ใช้ หน่อ อ่อน ใช้ ประกอบอาหาร	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - เมล็ด

ชื่อไฟ	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
8. ไฟเหมียง	ขนาดปานกลาง เส้นรอบวง 28 ซม. การแผ่ ของหัวไฟตาม แนวขนาน	รากแขนงและ รากฝอยมี ปริมาณมาก	60 - 65 ซม. ปล้องยาวตรง ภายในปล้อง เรียบลื่น	ยาว 20 เมตร น้ำหนักเบา แตกหักง่าย เส้นรอบวง 25 – 30 ซม. หนา 0.5 ซม. ลำสี เขียวอมเทา	ด้าน	ตาทิ้งรวม ขนาดเล็ก ยาว 30 ถึง 45 ซม. มี มากตั้งแต่ กลางลำถึง ปลาย	เป็นข้อใบ ประกอบ 8 – 10 ใบ ขนาดกว้าง 2 ซม. ยาว 9 ซม. ม.	ข้อหนานูน เล็กน้อย บริเวณลำ มีคายน้อย กาบ สีน้ำตาลอม เหลือง มีคายสี น้ำตาลอ่อน มี ปริมาณมาก	ดินร่วนซุย ใกล้แหล่ง น้ำพื้นที่ ควนเขา	ส่วนที่ใช้ ลำ หน่ออ่อน ใช้ ทำ กระบอกร้า อาหาร	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - เมล็ด
9. ไฟคลาน	เส้นรอบวง 13 ซม. ลักษณะการแผ่ หัวไปในแนวตั้ง เป็นไฟขนาดเล็ก	รากฝอยจะแผ่ อยู่ด้านล่าง ส่วนรากแขนง ซึ่งใช้จับยึดจะ อยู่บริเวณโคน ข้อแรก เห็นง่าย ปรากฏอยู่บน พื้นดิน ใช้จับ ยึดลำต้น	ช่วงสั้น ๆ ยาว ประมาณ 20 – 25 ซม. ช่วง โคนจะตรงแต่ จะค่อย ๆ โค้ง ไปเรื่อย ๆ โคน ต้นต้นช่วงปลาย ภายในปล้องจะ โปร่ง	6 เมตร เส้น รอบวง 6 ซม. ลำตรงเล็กน้อย แล้วโค้งลง ขนานไปตาม พื้นดิน ช่วง โคนจะตัน และ ค่อย ๆ บางไป จนตลอดปลาย ลำสีเขียวอม เหลือง	เรียบมัน	ตาทิ้งรวม	ขนาดเล็ก กว้าง 2 ซม. ยาว 8 ซม. ม. ลักษณะใบ เป็นข้อ 7 – 8 ใบ	ข้อนูนเด่นชัด บริเวณลำ ไม่มีคาย กาบสี น้ำตาลอ่อน มีคายเล็กน้อย	บริเวณเชิง เขาหินปูน	ราก ใช้เป็นยา สมุนไพร	ในพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - เมล็ด

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
10. ไม้ตากวาง	เส้นรอบวง 28 ซม. เป็นไม้ขนาดกลาง การแผ่ของหัวไม้ไปตามแนวขนานกับพื้นดิน	รากแขนงจับเป็นกลุ่ม ด้านล่าง รอบหัว รากแขนงแผ่บนผิวดิน	ยาว 45 ซม. ลักษณะกลม ตรง ภายในปล้อง เรียบลื่น	8 เมตร ลักษณะของลำจะคดโค้งบริเวณข้อ ปล้อง ขนาดกลางเส้นรอบวง 8 ซม. หน้า 0.5 ซม. บริเวณลำปล้อง ส่วนบริเวณข้อจะหนา ลำอ่อนบริเวณโคนต้นสีเขียวแถบเขียวอ่อน ลำแก่แถบจะหายไป เป็นสีเขียวเข้มตลอดทั้งลำ	ด้าน	ขนาดใหญ่ กว้าง 4 ซม. สูง 3 ซม. ลักษณะกิ่งตาทิ้งมีหัวขนาดเล็ก เส้นรอบวง 6 ซม. ความยาวของกิ่ง 2 เมตร เป็นชนิดกิ่งเดี่ยวเนื่องจากตาทิ้งโตเหมือนตาของกวาง จึงชื่อไม้ตากวาง	เป็นข้อใบรวม 8 – 9 ใบ โคนก้านใบมีคาย เล็กน้อย ความกว้างของใบ 7 ซม. ยาว 50 ซม.	ข้อจะนูนเห็นชัดเจน และมีตาทิ้งขนาดใหญ่ มีคายมากบริเวณกาบต้น ส่วนบริเวณลำพบได้บริเวณข้อ ตอนล่าง เล็กน้อย กาบสีน้ำตาลอ่อน โคนก้ามคายมาก สีน้ำตาลแก่ ขอดก้ามขาวเขียว เห็นเด่นชัด ยาว 15 ซม.	ดินร่วน บริเวณสวนเขา	ใบ ใช้ห่อขนมก๊วยจ่าง บ๊ะจ่าง และขนมตูปต๊ับ	ในพื้นที่ขยายพันธุ์โดยใช้ - เหง้า - ลำ - เมล็ด

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
11. ไม้หวาน	หนาแน่น แผลออกด้านข้างโดยรอบขนาดของหัว เส้นรอบวง 20 ซม. เป็นหัวไม้ขนาดกลาง	ทั้งรากฝอยและรากแขนงแผ่ประสานอย่างหนาแน่นโดยรอบ	ขนาดสั้น ๆ 16 – 20 ซม. บริเวณข้อจะมีคายเล็ก ๆ สีขาวหุ้มเล็กน้อยภายในปล้องเป็นรูขนาดเล็ก 0.5 – 1 ซม.	ลำยาว 6 - 8 เมตร ลำต้นตรงช่วงโคนจะตันและช่วงปลายมีรูขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 ซม. เส้นรอบวง 8 ซม. เป็นไปชนิดลำขนาดกลางบริเวณโคนต้นหนา 4 ซม. แต่ช่วงปลายมีรูปล้องประมาณ 0.5 – 1 ซม. ลำสีเขียวแก่	ด้าน	ตาทิ้งแตกตั้งแต่โคนต้นถึงเรือนยอด ความยาว 0.50 – 1 เมตร เป็นตาทิ้งรวม	เป็นข้อใบรวม 7 – 8 ใบ ความกว้าง 3 ซม. ความยาว 9 ซม.	ข้อนูนขึ้นเล็กน้อย มีคายมากบริเวณข้อด้านล่างมีคายเล็กน้อย กาบสีน้ำตาลอ่อนมีคายพอบรรเทา	ดินร่วน	กอบเป็นไม้ประดับ หน่ออ่อนใช้บริโภคและลำไว้ใช้สอย	นำมาจากภายนอกขยายพันธุ์โดยใช้ - เหง้า - ลำ - เมล็ด

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาคิ่ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
12. ไม้เงิน	ขนาดเล็ก เส้นรอบวง 10 ซม. การแผ่ของหัว เป็นลักษณะแนวตั้ง หัวชิดติดแน่น	รากแขนงและรากฝอย มีไม่มาก	ปล้องสั้น ภายในปล้องเรียบลื่น	ขนาด 1.50 เมตร ถึง 2.00 เมตร บริเวณลำต้น ไม่มีคาย เส้นรอบวงขนาด 6 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 ซม. หน้า 0.5 ซม. ลำสีเขียวอ่อน	เรียบลื่น	เป็นตาคิ่ง รวม ขนาด ความยาว 0.50 เมตร	ลักษณะเป็นข้อ ใบประกอบ 8 – 10 ใบ สีของใบ สีเขียวอ่อนแถบสีขาวตามแนว ขาว ใบขนาด ความกว้าง..... ซม. ขนาด ความยาว ซม.	ข้อเล็ก มีคาย น้อยเฉพาะ บริเวณกาบ กาบสีน้ำตาลอ่อน มีคายบริเวณปลายกาบ เล็กน้อย	ปลูกในดินทั่วไป	กอใช้เป็นไม้ประดับ	ไม้นอกพื้นที่ ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า
13. ไม้สีทอง (ไม้โป)	เป็นไม้ที่มีหัวขนาดเล็ก เส้นรอบวง 12 ซม. การแผ่ของหัวเป็นช่วงสั้น ๆ ขนานกับพื้น	มีรากแขนงและรากฝอย หนาแน่น	ลำปล้องตรง ภายในปล้องเรียบลื่น	ลำยาว 3 เมตร เส้นรอบวงขนาด 6 ซม. บริเวณโคนต้น และเรียวยาว หน้า 0.4 ซม. ลำสีเทาอมเหลือง	เรียบลื่น เป็นมัน	พบได้ช่วงปลายลำต้น ตาคิ่งเป็นตาคิ่งชนิด ตารวม ความยาว 45-50 ซม.	ข้อใบประกอบ ใบรวม 8 – 10 ใบ ขนาดความกว้าง 4 ซม. ความยาว 25 ซม.	ข้อตรง คายมีเฉพาะบริเวณ กาบหุ้มเล็กน้อย กาบสีน้ำตาลอ่อน มีคาย เล็กน้อย	ปลูกได้ทุกพื้นที่	กอใช้เป็นไม้ประดับ	นำมาจากภายนอก ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
14. ไผ่เพ็ก	แผ่ออกเป็น แนวขนานกับ พื้นดิน โดยหัว เป็นหัวขนาดเล็ก ออกเป็นข้อ	มีเฉพาะรากฝอย	ขนาดสั้น ประมาณ 2 ซม.	ลำยาว 30 – 50 ซ.ม. ลำต้นจะ อยู่บริเวณใต้ดิน เส้นรอบวงขนาด 2 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 1 ซม. หน้า 1 ซ.ม. ลำสี เหลืองทอง	เรียบลื่น	ตาทิ้งรวม ยาว 50 ซม. ถึง 1 เมตร	ข้อใบเป็นข้อใบ ประกอบ	ข้อเล็กมาก การติดกับโคน ลำต้น	ดินทราย	กอใช้เป็นไม้ ประดับ และ อาหารสัตว์	ไม้นอกพื้นที่ (ศรีสะเกษ) ขยายพันธุ์โดย ใช้เหง้า

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
15. ไผ่ตง	เป็นไผ่ที่มีขนาดหัวเล็ก เส้นรอบวง 10 ซม. ลักษณะการแผ่ของหัวไผ่เป็นแนวขนานกับพื้น ช่วงระหว่างหัวสั้น	มีรากแขนงและรากฝอยพวยประมาณแผ่เป็นแนวรอบรากแขนง	มีขนาดเล็ก เส้นรอบวง 6 – 7 ซม. ขาว 6 นิ้ว ลักษณะลำปล้องดันภายในปล้องเรียบลื่น	2 – 3 เมตร ลักษณะลำบริเวณโคนต้นคดเล็กน้อย บริเวณตาไผ่จะปรากฏเป็นรอยปุ่ม (งู) เห็นเด่นชัด บริเวณโคนจะดันส่วนช่วงปลายจะมีรูขนาดเล็ก ลำสีเขียวอ่อน	เรียบลื่นมันวาว	ตาทิ้งรวม มีตาแขนงขาวประมาณ 1 เมตร บริเวณตาทิ้งเป็นรอยสามเหลี่ยมตามแนวขาวของลำ	เป็นข้อใบประกอบขนาดเล็ก 8 – 10 ใบ ขนาดความกว้าง 8 ซม. ขาว 11 ซม. ได้ใบสากเล็กน้อย	ข้อเป็นรอยบากลึกบริเวณข้อ ช่วงระหว่างข้อต่อข้อจะเป็นช่วงที่คด ไม่มีคาย กาบสีน้ำตาลอ่อน เมื่อแก่ไม่มีคาย ขณะที่เป็นหน่ออ่อนกาบหุ้มสีเขียวอมเทา มีแป้งสีขาวนวล ห่อหุ้มตลอดทั้งลำ	แห้งแล้ง ดินทราย	หน่ออ่อนใช้บริโภค กอใช้เป็นไม้ประดับ	ไม้นอกพื้นที่ (ศรีสะเกษ) ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
16. ไม้ราชวงษ์	ขนาดเล็ก เส้นรอบวง 10 – 12 ซม. ลักษณะหัวแผ่ออกทางด้านข้างเป็นแนวขนานกับพื้น	มีรากแขนงและรากฝอย น้อย	มีขนาดเล็ก ตรงความยาวปล้อง 45 ซม. ภายในปล้องมีเยื่อสีขาวแน่นตลอดทั้งปล้อง	ยาว 6 – 8 เมตร เมื่อขึ้นสูงระยะหนึ่ง 4 – 5 เมตร ลำจะทอดตัวไปตามพื้นคล้ายไผ่กลาน ขนาด 7 – 8 ซม. ม. หิน 0.5 ซม. สีเขียวอ่อนอมเทาเข้ม	หยาบด้าน	ตาทิ้งรวม มีกิ่งแขนงยาว 1.5 – 2.00 เมตร	ใบกว้างขนาด 5 ซม. ยาว 50 – 60 ซม.	ข้อเรียบ ไม่มีคาย กาบมีคายเล็กน้อย	ควน เขา ริมชายฝั่งทะเล	ลำ ขนาด กลางอ่อนกลางแก่ ใช้ทำดอกมัดของ ทำควั่นเชือก	ไม้เนื้อแข็งที่ (ทุ่งละออง) ขยายพันธุ์โดยใช้ - เหง้า - เมล็ด
17. ไม้รวก	ขนาดเล็ก เส้นรอบวงขนาด 10 – 12 ซม. การแผ่ของหัวทอดตัวเป็นแนวขนานกับพื้นที่ ช่วงสั้น ๆ	รากแขนงและรากฝอย ประสานติดแน่น	ตรง ขนาด 35 – 40 ซม. เนื้อแน่น ภายในปล้องผิวเรียบ ขนาดปล้องเล็ก	ลำยาว 10 – 15 เมตร ลำยาวตรง เส้นรอบวง 14 – 16 ซม. ม. หิน 1.5 ซม. ลำสีเขียวเข้ม	ด้าน	ตาทิ้งรวม ขนาดความยาว 35 – 50 ซม. พบได้ตั้งแต่บริเวณโคนต้น แต่มีมากในช่วงกลางถึงปลายลำ	ใบขนาดเล็ก ความกว้าง 3 ซม. ยาว 20 ซม. ใบเป็นช่อ ประกอบ 8 – 10 ใบ	ข้อเรียบ มีคายเล็กน้อย กาบจะติดอยู่กับลำ ไม่หลุดง่าย และที่กาบมักจะ มีคายสีเทาเล็กน้อย	ดินร่วนปนทราย	หน่ออ่อนใช้เป็นอาหาร ลำใช้จักสานและอื่น ๆ	(นำเข้าจากภายนอก) ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
18. ไผ่ชาง นวล	หัวขนาดกลาง เส้นรอบวงขนาด 16 ซม. การแผ่ ของหัวติดชิดแน่น ขึ้นตามแนวตั้ง	แผ่ยึดดินแน่น รากแขนงจะทิ้ง ตามแนวตั้ง ส่วนรากฝอยจะ แผ่ตาม แนวขนานกับ พื้น	ยาวปานกลาง ประมาณ 30 ซม. ม. ตรง ขนาด ปล้อง 2.5 – 3 ซ.ม. ภายใน ปล้องเรียบลื่น	ลำตรง ขนาด 6 – 8 เมตร เส้น รอบวง 18 ซม. ลำขนาดกลาง หนา 1.5 ซม. ลำสีเขียวเข้ม	ลื่นมันวาว ตลอดทั้งลำ	ตาทิ้งรวม มี กิ่งแขนง โคนกิ่ง มี หนาม แหลม กิ่ง แขนงยาว 1.5 เมตร ตาทิ้งจะมี ตั้งแต่โคน ต้นถึงปลาย กิ่ง	เป็นข้อใบ ประกอบ 8 – 10 ใบ ขนาดใบขนาด กลาง กว้าง 3 ซม. ยาว 18 – 20 ซม.	ข้อมีความหนา นูนเล็กน้อย มี คายปานกลาง เฉพาะที่กาบใบ ส่วนที่ลำจะมี คายน้อยมาก พบได้เฉพาะ บริเวณตาทิ้ง กาบจะมีสีเหลือง อม น้ำตาล มี คาย	ดินร่วนปน ทราย	หน่ออ่อนใช้ เป็นอาหาร ลำ ใช้ทำผลิตภัณฑ์ จักสาน	ไผ่นอกพื้นที่ นำมาปลูก ขยายพันธุ์โดย เหง้า

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
19. ไผ่ป่า (ไผ่ลาย)	หัวขนาดเล็ก การ แผ่ของหัวตาม แนวขนานกับพื้น	รากแขนงงอก เป็น แนวตั้ง ราก ฝอยจะ แผ่ในแนวราบ	ช่วงโคนต้นจะ โค้ง ปล้องจะ สั้น 18–20 ซม. ม. ปล้องไผ่ช่วง โคนจะตัน ช่วง ปลายจะมีรู แต่ ขนาดเล็ก ปล้องจะโค้ง เล็กน้อย	ขนาดลำไผ่เป็น ชนิดลำสั้น 5 – 6 เมตร เส้น รอบวง 9–10 ซ.ม. หน้า 2 ซ. ม. เนื้อแน่นตัน เกือบตลอดทั้งลำ ลำสีเขียวแกม เขียวคล้ำ เป็น แถบด้านเดียว จากข้อด้านบน ลงมาด้านล่าง แต่เมื่อลำแก่ แถบจะหายไป เปลี่ยนเป็นสี เขียวเข้ม	เรียบลื่น	ตาทิ้งรวม แต่กิ่งฝอย มี ประมาณ 2 –3 กิ่ง กิ่ง แขนงที่ยาว ประมาณ 50 ซ.ม. ตาทิ้งแตก ตั้งแต่โคน ถึงปลาย	เป็นข้อใบ ประกอบ 7–8 ใบ ขนาด ใบกว้าง 3 ซ.ม. ยาว 20 ซ.ม.	ข้อเรียบ เห็น รอยนูน เล็กน้อย มีคาย บริเวณกาบ กาบจะห่อติด กับลำตลอด กาบจะมีคาย มากช่วงหน่อ อ่อน	ดินร่วนปน ทราย	ลำใช้เป็นเสาทำ ท่อน	ไผ่ปลูกพื้นที่ (ทุ่งละออง) พื้นที่ชายทะเล ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - เมล็ด

ชื่อไฟ	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
20. ไฟหมาก (รุก)	เป็นหัวชนิดเรียง ตัวต่อเป็นแบบ ลักษณะตัวเจ (J) เป็นหัวขนาดกลาง เส้นรอบวง 30 ซม. ม.	รากแขนงจะแผ่ อยู่ด้านล่าง ราก ฝอยจะแผ่ ประสานกัน แน่นอยู่บริเวณ ผิวหน้าดิน	ทรงเจกัน ด้านบนและ ด้านล่างจะเล็ก แต่บริเวณตรง กลางจะโป่ง ออกเด่นชัด เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะไฟหมาก รุกเท่านั้น ภายในปล้อง เรียบลื่น	4 – 6 เมตร ลำต้นตรง เป็น ไฟชนิดลำขนาด กลาง หนา 1 ซม. ม. ลำสีเขียวเข้ม	เรียบลื่น	ตั้งแต่โคน ต้นถึงปลาย กิ่ง เป็นตา กิ่งชนิดกิ่ง เดี่ยว ยาว 60 – 70 ซม. ม.	เป็นข้อใบ ประกอบ 8 – 10 ใบ ขนาดใบกว้าง 3 ซ.ม. ยาว 20 ซม. ใบ ดก	ข้อเว้าเป็นช่อง ลึกโดยรอบ เห็นชัดเจนกว่า ไฟชนิดอื่น มี คายพองประมาณ เฉพาะที่บริเวณ กาบเท่านั้น กาบสีน้ำตาล อ่อน มี คายปานกลาง สีน้ำตาลแก่	ดินร่วน ชุ่ม ชื้น	หน่ออ่อนใช้ เป็นอาหาร กอ ใช้ประดับ	ไผ่นอกพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - เมล็ด
21. ไฟงาช้าง	เส้นรอบวง 30 ซม. ม. เป็นไฟขนาด กลาง การแผ่ของ หัวจะเป็นลักษณะ แนวตั้ง	จะมีรากแขนง มาก หนาแน่น ตั้งแต่บริเวณ รอบหัวจนถึง ผิวหน้าดิน	ตรง มีแถบลาย สีเขียวเป็นแถบ เล็ก ๆ ตามแนว ยาวของปล้อง ขนาด 40 – 45 ซ.ม. ภายใน ปล้องเรียบลื่น	ลำยาว 15 – 20 เมตร ลำต้นตรง เส้นรอบวง 30 ซ.ม. หนา 1 ซม. ม. ลำสีเหลือง อ่อนถึงเหลือง เข้ม	เรียบลื่น	ตาทิ้งเดี่ยว มีแต่กิ่ง แขนง	เป็นข้อใบ ประกอบ 8 – 10 ใบ ขนาดใบกว้าง 3 ซ.ม. ยาว 20 ซม.	ข้อนูนเล็กน้อย ไม่ค่อยเด่นชัด มีคายเฉพาะที่ กาบเท่านั้น มี คายปานกลาง กาบสีน้ำตาล อ่อน มีคายปาน กลาง สีน้ำตาล เข้ม	ดินร่วน	หน่ออ่อนใช้ เป็นอาหาร กอ ใช้ประดับ	ไผ่นอกพื้นที่ ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - ตาทิ้ง - ลำ

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
22. ไผ่ตัน (ไผ่รวก) ภาคใต้	ขนาดเล็กลักษณะ การแผ่ของหัว เป็นแนวขนาน ความยาว 8 – 10 ซม.	มี 2 ระบบ รากแขนง หนาแน่นระบบ รากฝอยจะแผ่ เป็นแนว โดยรอบบนชั้น ดินด้านบน	ยาวตรงมีรู ขนาดเล็กขนาด 2 – 3 มิลลิเมตร ความยาวปล้อง 30 – 40 ซม. ภายในปล้องสี เขียวอมเทา	เส้นรอบวง 6 – 8 ซม. หนา 1.5 ซม. ลำอ่อนจะ มีแป้งติดอยู่ ตลอดทั้งลำ ผิว เรียบลื่น เมื่อแก่ จัดแป้งจะ หายไป		ตาทิ้งเป็นกิ่ง รวม	ข้อใบประกอบ 7 – 8 ใบ ขนาด ของใบกว้าง 1 – 1.2 นิ้ว ความ ยาว 6 – 8 นิ้ว ใบสาก	ข้อฐานเล็กน้อย บริเวณข้อมักจะ มีกิ่งข้อใบเกือบ ทั้งลำ มีคายไม่ มากมีตรง บริเวณข้อ กาบ ใบสีน้ำตาล ตาลอมเหลืองมี คายเล็กน้อย	พื้นที่ ควบ เขา	ลำ หน่อ อ่อน ใช้บริโภค ใช้ เสียบอ้อยควั่น ชาวประมงใช้ ทำเป็นค้ำธง ติดท่อน เครื่องหมาย	ไผ่ตัน หรือ ไผ่รวกของ ภาคกลางกับ ไผ่รวกภาคใต้ เรียกชื่อ เหมือนกัน แต่การ นำมาใช้ ประโยชน์ และลักษณะ แตกต่างกัน
23. ไผ่คัด	หัวขนาดเล็ก เส้น	มีทั้งรากแขนง	ยาวขนาด 30 –	ลำตรง ขนาด	เรียบลื่น	ตาทิ้งรวม มี	เป็นข้อใบ	ข้อห่างบริเวณ	ทั่วไป	กอใช้เป็นไม้	ไผ่นอกพื้นที่

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
	รอบวง 8 ซม. การแผ่ของหัว ระยะสั้น ๆ ใน แนวตั้ง	และรากฝอย แต่ขนาดสั้น และเล็ก	35 ซม. ลำ ปล้องตรง ภายในปล้องต้น	3 – 4 เมตร เส้นรอบวง 1.50 ซม. หนา 0.5 ซม. ลำสี เขียวเข้ม		กิ่งแขนง ความยาว 1 – 1.50 เมตร	ประกอบ 8 ใบ ใบแคบ เล็ก เรียวยาว ขนาด ความกว้าง 0.5 ซม. ความยาว 13.50 ซม.	ข้อมักจะแตกตา กิ่ง ไม่มีคาย กาบขนาดเล็ก ไม่มีคาย		ประดับ	ขยายพันธุ์โดย ใช้เหง้า
24. ไม้เถียงรุน (ตายแล้ว)	หัวขนาดใหญ่ 60 – 65 ซม. หัวทอด ห่าง	มีเฉพาะบริเวณ โคนต้น	ลำปล้องยาว 60 – 70 ซม.	ลำตรงยาว ขนาดเกือบ เท่ากันตลอดทั้ง ลำ	ด้าน	ตาทิ้งรวมมี กิ่งช่วงปลาย	ใบเป็นช่อ 8 – 12 ใบ ขนาดใบ 5 – 7 ซม.	ข้อเรียบ ยาว 30 – 45 ซม. ม.	บริเวณ ควน เขา ป่าดิบ	ลำใช้ทำคันทวน รุน เสาบ้าน	กำลัง ดำเนินการขอ พันธุ์คืนพื้นที่
25. ไม้ตงใหญ่	หัวขนาดใหญ่มาก หนาแน่น	รากแขนงมาก ตั้งแต่โคนขึ้น พื้นผิวดิน	ตรง 30 – 40 ซม. ภายใน ปล้องเรียบลื่น	ลำยาว 15 เมตร เส้นรอบ วง 20 - 40 ซม. หนา 1 – 2 ซม. ลำสีเขียว อ่อนเป็นแป้ง นวลตามลำ	ด้าน	ตาทิ้งรวม	ใบเป็นช่อ 8 – 12 ใบ ขนาด กว้าง 5 – 7 ซม. ยาว 30 – 45 ซม	ข้อหนา นูน คาย หนาแน่น กาบ ใบใหญ่ กาบสี น้ำตาลเข้ม	ดินร่วนซุย	ลำใช้ก่อสร้าง หน่อและใบใช้ เป็นอาหาร	ขยายพันธุ์โดย ใช้ - เหง้า - ลำ - ตาทิ้ง - เมล็ด
26. ไม้ตงเล็ก	ขนาดปานกลาง	รากแขนงและ	ภายในปล้องผิว	ลำยาวประมาณ	หยาบด้าน	ตาทิ้งรวมมี	กว้าง 3 – 4 ซม.	ข้อนูน หนา	ดินร่วนซุย	หน่ออ่อนใช้	ขยายพันธุ์โดย

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
(ตงเกลบ)	รอบวง ประมาณ 30–35 ซม. การแผ่ของหัวไม้เป็นแนวนาน	รากฝอยมีมาก	เนื้อเยื่อหนา	20 เมตร เส้นรอบวง 15–20 ซม. หนา 1.5–2 ซม. ลำสีเขียวอ่อนเป็นเป้งขาว ๆ รอบ		กิ่งแขนง ปานกลาง	ยาว 30 ซม. เป็นข้อ 10–13 ใบ	คายน้อยกว่าดงใหญ่ กาบสีน้ำตาล	ริมน้ำ	ประกอบอาหารใบใช้ประโยชน์อื่นกประสงค์	ใช้ - เหง้า - ลำ - ตากิ่ง - เมล็ด
27. ไม้ตงเขียว	เป็นหัวขนาดกลางหัวเรียวติดแน่น	จะมีรากแขนงมาก ตั้งแต่รอบโคนหัวขึ้นมาตามข้อ	ตรง ยาวประมาณ 30–40 ซม ภายในปล้องเรียบลื่น	เส้นรอบวง 25–27 ซม. ลำสีเขียวอ่อน	ด้าน	ตาทิ้งรวม มีตาทิ้งยาวประมาณ 2–3 เมตร	ลักษณะใบเป็นข้อ 8–10 ใบใบเล็กเรียวยาวกว้าง 5 ซม. ยาว 20–30 ซม	ข้อหนา ฐาน มีคายที่ลำปานกลาง ส่วนที่กาบจะมีคายหนาแน่น กาบสีน้ำตาลเข้มจะมีคายขึ้นหนาแน่น	ดินร่วนปนทราย	หน่ออ่อนและลำ ใช้เป็นอาหาร	ขยายพันธุ์โดยใช้ - เหง้า - ลำ - ตากิ่ง - เมล็ด
28. สีสุกป่า	ขนาดกลาง เส้น	มี 2 ระบบ ราก	ปล้องยาวตรง	ความยาวลำ 20	เรียบ	ตาทิ้งรวมไม่	กว้างประมาณ	ข้อเรียบมีรอย	บริเวณควน	ลำใช้ทำงานจัก	บริเวณเขา

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
	รอบวง 27–28 ซม. การแผ่ของหัวแผ่เป็นแนวนานระยะการแผ่ของหัวห่าง 7–8 ซม.	ชนิดจับยึด และรากแขนงแผ่เป็นวงกว้าง โดยรอบ ยึดจับหน้าดินได้ดี	สีเทาอมเขียว บริเวณข้อจะมีสีเขียวโดยรอบ ชัดเจน ความยาวปล้อง 40–45 ซม. มีรูปล้องกว้าง 5–6 ซม. ภายในปล้องมีเนื้อเยื่อหนาสามารถลอกออกมาได้	– 25 เมตร เส้นรอบวง 30–35 หน้า 1 ซม. ลำสีเทาอมเขียว		มีหนาม	1.5 นิ้ว ยาว 8–10 นิ้ว สีใบสีเขียวอ่อนใบสาก	กอบ มีคายน้อย สีของคายบริเวณลำสีเขียว เทา กาบใบสีน้ำตาลอ่อนมีคายสีน้ำตาล บริเวณกาบมาก	เขา (เขานางหงส์)	สาน กระบอ ก้าวหลาม หน่อใช้เป็นอาหาร	นางหงส์ ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า
29. ไผ่คายน	ขนาดปานกลาง	มีราก 2 ระบบ	30 ซม.	ลำยาว 20 เมตร	ผิวด้าน	ตาทิ้งรวม	ขนาดกลาง อยู่	ข้อนูนหนา เห็น	ดินร่วน ชุ่ม	ลำใช้ทำ	บริเวณข้อของ

ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
แดง	เส้นรอบวง 27 ซม. หัวแผ่ออก ด้านข้างตาม แนวขนานกับพื้น เป็นระยะจากลำ 18 ซม.	รากจับยึดลำต้น รากแขนง และ รากฝอยเพื่อหา อาหาร อยู่ บริเวณผิวน้ำ ดิน		มีคายสีน้ำตาล เข้ม บริเวณใต้ ข้อลงมา ลักษณะลำตรง เส้นรอบวง 19 ซม. หน้า 2 ซม. ลำเขียวเข้ม ตลอดทั้งลำ		บริเวณกลาง ลำกิ่งปลาย ยอด	บริเวณปลายกิ่ง ลักษณะเป็นข้อ 7-8 ใบ กว้าง 1 นิ้ว ยาว 8 นิ้ว ใบด้านบนสีเขียวเข้ม ใต้ใบ สีเขียวอ่อน ใบ รูปหอก การทิ้ง ใบจะเริ่มจาก โคนข้อใบ ในช่วงฤดูแล้ง	เด่นชัด มีขุยสี ขาวรอบบริเวณ ข้อด้านล่าง กาย มาก มีสีน้ำตาล เข้มบริเวณใต้ ข้อ ตลอดทั้งลำ กายสีน้ำตาล ปนเหลืองตอน ปลายแหลมคม มีคายมาก	ขึ้น	- นั่งร้าน - ตับจาก - ไม้ค้ำ - โครงหลังคา กระติ๊บบ - รั้ว	ไม้ไผ่คายแดง มีคุณลักษณะ แข็งหักง่ายไม่ เหมาะในการ ทำค้ำ
30. ไผ่มัน	เส้นรอบวง 25 –	มี 2 ระบบ คือ	ลำปล้องตรงยาว	ลักษณะลำยาว	เรียบมัน	ลักษณะตา	ลักษณะใบเป็น	บริเวณข้อจะมี	ดินทราย	ลำใช้ทำ	เกาะคอเขา

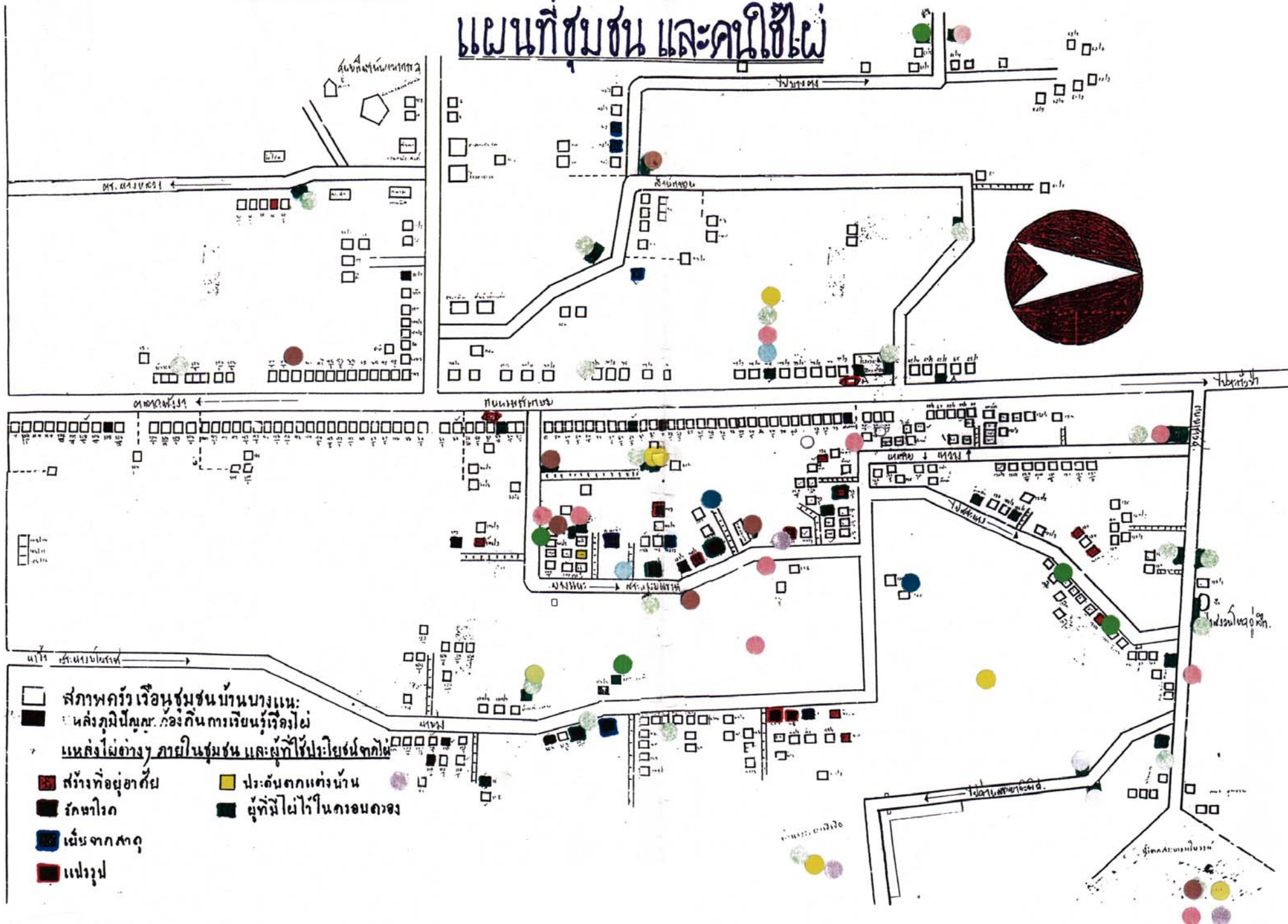
ชื่อไผ่	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาค้าง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
	30 ซม. เป็นไผ่ขนาดกลางการแผ่ของหัวจะแผ่ตามแนวราชขนานกับพื้น	รากจับยึดขนาดใหญ่จะงอกจากบริเวณหัวตามแนว ขาวประมาณ 6 นิ้ว ส่วนรากแขนงจะแผ่ไปตามแนวขนานช่วยในการอาหารและยึดหน้าดิน	35 – 40 ซม. มีรูปปล้องขนาด 3.5 ซม. บริเวณปล้องมีคายเล็กน้อยสีขาวภายในปล้องเรียบลื่น	ตรงความยาว 10 – 12 เมตรขนาดเส้นรอบวงของลำ 8 – 10 ซม. ความหนาของไม้ไผ่ขนาด 1 ซม. ลำสีเขียวอมเหลือง		กิ่งเป็นตาค้างรวมขนาดเล็กน้อยจะมีมากตั้งแต่ช่วงกลาง ยอดขาว 40 – 45 ซม.	ข้อใบรวม 8 ใบใบรูปหอกความยาว 35 ซม ความกว้าง 3.2 ซม. สีของใบด้านบนสีเขียว ด้านล่างมีเส้นด้านใบสีเขียวอ่อนได้ใบสีเขียวเทา	ผิวลื่นด้านล่างจะปรากฏรอบกาบใบข้อจะหนาเนื้อไม้จะแข็ง มีคายเล็กน้อยบริเวณลำสีขาวขนาดเล็ก กาบสีน้ำตาลอ่อนมีคายเล็กน้อยสีน้ำตาล	ชายทะเล	- ทำค้ำถั่ว - ไม้มัดแนวปลูกต้นไม้ - คันเบ็ดหน่ออ่อนใช้ทำอาหาร	น่าจะใช้ประดับตกแต่งส่วนใต้บริเวณซึ่งดินไม่สมบูรณ์ไผ่ชนิดนี้ ลำของไผ่โดยทั่วไปจะสูงไม่มากแต่บริเวณที่ดินสมบูรณ์จะให้ขนาดของลำดีกว่าขยายพันธุ์โดยใช้ - เหง้า - เมล็ด
31. ไผ่กิมชุง	เส้นรอบวง 6 – 10 ซม. การแผ่ของหัวเป็นแนวขนาน	แผ่รอบโคนต้น รากแขนงและรากแขนงและ	30 ซม. ลักษณะลำปล้องตรง ความกว้างของ	ลำยาวตรงมีขนาดเล็กขนาดความยาว 6 – 8	เรียบมัน	เป็นตาค้างรวมแต่ละตาค้างมี 4	ลักษณะใบเป็นข้อประกอบ 6 – 8 ใบ แต่ใบมี	ข้อนูนขึ้นเล็กน้อยเวลากาบหุ้มหลุด...	ดินร่วนซุย ใกล้เคียงแหล่งน้ำ	ลำใช้ทำคันเบ็ด ค้ำถั่ว	น่าจะใช้เป็นไผ่ประดับได้ด้วยขยายพันธุ์

ชื่อไฟ	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตากลิ่ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
	ก้านสั้น ลักษณะโครงสร้างหัวขนาดเล็ก	รากฝอยมีจำนวนไฟมาก	ลำปล้อง 3 – 4 ซม. ภายในปล้องมีเนื้อเยื่อเล็กน้อย	เมตร โดยทั่วไปขนาดลำจะโตเส้นรอบวง 4 – 8 ซม. หยาบ 0.5 ซม. ลำอ่อนสีเขียวอ่อน ลำแก่จัดสีเขียวอมเหลือง		– 5 กิ่ง ไม่มีกิ่งนิ้ว ที่ขยายพันธุ์ได้ต้องแยกหน่อในการขยายพันธุ์	ขนาดเล็ก กว้าง 3 ซม ยาว 15 – 20 ซม.	.เห็นได้ชัด มีคายเล็กน้อย บริเวณข้อลำแต่ลำที่แก่จัดคายจะหลุดหมด กาบสีน้ำตาลอ่อนมีคายจะหลุดหมด			โดยใช้ - เหง้า - ตากลิ่ง
32. ไฟจัน	หัวขนาดใหญ่เส้นรอบวง 40 – 45 ซม. การแผ่ของ	มีราก 2 ระบบ รากสำหรับจับจะงอกไปใน	ลำปล้องตรงสีเขียวเข้มช่วงลำอ่อนบริเวณ	ลักษณะลำตรง ทั้งกอไม่มีลำโหน้มออกความ	ด้านมีร่องเล็ก ๆ	มีตั้งแต่ช่วงโคนต้นแต่บริเวณ	ใบเป็นช่อ ประกอบมี 8 – 10 ใบ ความ	ข้อตรงหนา ปราบดูรอยกาบใบชัด มีคาย	ดินร่วนซุย	ลำใช้ อเนกประสงค์ หน่ออ่อนใช้	- บ้านตากแดด - ขยายพันธุ์

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
	หัวแผ่ไปตาม แนวนานกับพื้น	แนวดิ่งส่วนราก อาหารจะแผ่ใน แนวนานคลุม บริเวณผิวดิน และ ประกอบด้วย รากฝอยจำนวนมาก	ขอบข้อด้านบน จะมีคายสีเขียว อยู่โดยรอบ ขนาดความยาว ของลำปล้อง 40 – 50 ซม. ภายในปล้อง เรียบมีเชื้อไฟ บาง	ยาว 20 – 25 เมตร ขนาด ของลำ 40 – 45 ซม. ความหนา ของลำ 1.5 – 2 ซม. ลำสีเขียว เข้ม		ปลายของลำ จะมีกิ่งตา (กิ่งนี้) มากกว่า	กว้าง 3.5 ซม. ยาว 30 ซม. มี ใบสีเขียวสดอยู่ ด้านบนส่วน ด้านล่างจะมีสี เขียวอมเทา	พอประมาณ ช่วงไฟลำอ่อน เมื่อแก่จัดคายจะ ร่วงออกมีน้อย มาก กาบใบจะ เห็นชัดเป็นช่วง ช่วง กว้างโอบ ข้อด้านล่างส่วน ยอดกาบจะเรียว ขาวมีคายปาน กลาง		เป็นอาหาร	โดยใช้ - เหง้า - ตาทิ้ง - ลำ
33. ไม้หมัก											
34. ไม้ปล้อง (มอร์แกน)											

ชื่อไม้	ลักษณะหัว	ราก	ความยาวปล้อง	ความยาวลำ	ลักษณะผิว	ตาทิ้ง	ลักษณะใบ	ข้อ	สภาพพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
35. ไม้พุ่ม											

แผนกที่ضمن และคนไข้

แผนที่ชุมชนบ้านบางนะ และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาจากไม้ไผ่

ลำดับ	สัญลักษณ์แสดงแหล่งชนิดไม้	สัญลักษณ์	ลำดับ	สัญลักษณ์แสดงแหล่งชนิดไม้	สัญลักษณ์
1.	ไผ่ตงใหญ่		27.	ไผ่ลาย	
2.	ไผ่ตงเกลือบ		28.	ไผ่มั่น	
3.	ไผ่ตงเขียว		29.	ไผ่ภู	
4.	ไผ่ตงจีน		30.	ไผ่เพ็ก	
5.	ไผ่สีสุก		31.	ไผ่จีน	
6.	ไผ่สีสุกป่า (กำยานเถื่อน)		32.	ไผ่หมาจู	
7.	ไผ่กำยาน		33.	ไผ่ราชวัง	
8.	ไผ่หวาน		34.	ไผ่รวก	A
9.	ไผ่เหมียง		35.	ไผ่ชางนวล	
10.	ไผ่ตากวาง		36.	ไผ่หมัก	
11.	ไผ่ตัน (ไผ่ด้ามขวาน)		37.	ไผ่กิมซุง	
12.	ไผ่ตัน (ภาคใต้)		38.	ไผ่หก	
13.	ไผ่ผากมัน		39.	ไผ่คลาน	
14.	ไผ่คายดำ		40.	ไผ่เฉียงรุณ (ไผ่ตงยักษ์)	
15.	ไผ่คายแดง		41.	ไผ่ไร่	
16.	ไผ่ผาก		42.	ไผ่ชางหม่น	
17.	ไผ่ผากแดง		43.	ไผ่บ้าน	
18.	ไผ่ผากลาย		44.	ไผ่ลัมะลอก (เล็ก/ใหญ่)	
19.	ไผ่หมากรุก		45.	ไผ่ขี้มอด	
20.	ไผ่งาช้าง	B	46.	ไผ่กะมะ	
21.	ไผ่เหลือง (ไผ่ใบ/ไผ่สีทอง)		47.	ไผ่กาบแดง	
22.	ไผ่เกรียบ		48.	ไผ่เปี๊ยะ	
23.	ไผ่เงิน		49.	ไผ่ตงหางหนู	
24.	ไผ่รั้ว				
25.	ไผ่สร้างไพร				
26.	ไผ่ดัด				

รายชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ไม้ไผ่ชุมชนบ้านบางเนาะและแหล่งเรียนรู้

1. นายจริล นิลรัตน์ สมุนไพรท้องถิ่น
อายุ 62 ปี 144 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
2. นายบุญชู มธุรส ทำภูมิหมอขวัญ
อายุ 80 ปี 108 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
3. นางเมียน มธุรส ทำหมวกดอก
อายุ 80 ปี 108 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
4. นางอารีย์ หิรัญ ทำข้าวหลาม
อายุ 80 ปี 115 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
5. นายนิคม ทับทอง ทำดับจาก
อายุ 61 ปี 105/2 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
6. นายธรรมยุติ สุขปาน การทอยผึ้ง
อายุ 50 ปี 137/3 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
7. นายสว่าง บรรจงการ ทำค้อม
อายุ 74 ปี 123/1 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
8. นางจรรยา สมมิตร ปลุกผัก
อายุ 65 ปี 119/2 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
9. นายชวน สุขปาน ทำซ็อนปลา/เกราะ
อายุ 50 ปี 142/1 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
10. นายวินัย บุญแก้ว จักสานไม้ไผ่
อายุ 60 ปี 124 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
11. นางอุบล พัฒนรักษ์ การเย็บสาคร
อายุ 61 ปี 42 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
12. นางเชียด เจริญงาน ทำภูมิหมอขวัญ
อายุ 87 ปี 140 หมู่ที่ 3 ตำบลนบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา

กิจกรรมที่ 2.3 สัมภาษณ์ข้อมูลภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากไม้ของชุมชนบ้านบางเนาะ วัตถุประสงค์

เพื่อให้ได้องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์จากไม้แต่ละชนิด

กลุ่มเป้าหมาย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์จากไม้ทุก ๆ ด้านของชุมชน

ขั้นตอนกระบวนการกิจกรรม

ประสานทีมงานวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมในการออกแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ แนวทาง กรอบ เป้าหมาย และวิธีการ โดยทางคณะทำงานให้ความเห็นว่าควรจัดเป็นเวทีเสวนาก่อน เพื่อการเรียนรู้ในภาพรวม และประเด็นที่ขาด จึงลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลในเชิงลึกเพื่อขยายบทบาทการเรียนรู้แก่ เด็กและเยาวชน โดยทำกิจกรรมโครงการ “ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประโยชน์จากไม้” โดยมีการทำ ข้าวหลาม ทำขนมบ๊ะจ่าง และงานฝีมือภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ด้านอายุกรรม (หมอพื้นบ้าน) โดย ให้เด็กและเยาวชนได้พบปะเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ตัวเองชอบตามฐานการเรียนรู้ที่คณะทำงาน จัดเตรียมไว้แล้ว ใช้เวทีสอบถามสรุปประเด็น

ผลการศึกษา

ได้ความชัดเจนเรื่องคนที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากไม้ไม่ว่ายังสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ในด้านหัตถกรรม ทำขนมพื้นบ้าน การทำอาชีพตัดจากสาคร ไม้บั้งไม้ สานฝาบ้าน ด้านความ เชื่อเรื่องใจ การดูแลรักษาโรคของภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่นับวันการให้ความสำคัญในการสืบทอดมีน้อย อาจทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ลดน้อยลงไปทุกที

ปัญหาอุปสรรค

การทำงานข้อมูลจากเวทีอาจได้ข้อมูลไม่ดีเท่าที่ควร แต่ได้ความแม่นยำของข้อมูล เพราะข้อมูล ของแต่ละคนอาจไม่เท่ากัน การแลกเปลี่ยนความรู้จากเวทีนับเป็นวิธีการได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือระดับหนึ่ง แต่ขาดซึ่งรายละเอียด ต้องลงไปเก็บซ้ำแล้วนำมาวิเคราะห์ในเวทีต่อไป

ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากไม้ชนิดต่าง ๆ

สิ่งที่ได้รับ เยาวชน – ทีมงานวิจัย และชุมชนได้เรียนรู้ถึง

1. ชนิดของไม้ไม่ว่าที่ใช้ประโยชน์ซึ่งมีอยู่ภายในชุมชน
2. ได้รู้ถึงลักษณะทางโครงสร้างของไม้ไม่ว่าที่เหมาะสมกับประเภทงานที่ใช้ เช่น ความแข็งแรงของ โครงสร้างไม้ไม่ว่ากับชนิดงานประเภทก่อสร้างโครงหน้า (ขน่า) ตับเย็บสาคร ประเภทที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น ควรใช้กับงานประเภทจักสาน งานหัตถกรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ ภูมิปัญญาบางท่านได้ถ่ายทอดถึงการใช้ไม้ไผ่อ่อน (หน่ออ่อน) ในการประกอบอาหาร

การใช้ในการปรุงอาหารคาว หวาน และการถนอมอาหาร ได้แก่ การดอง การทำแห้ง เป็นต้น โดยการถ่ายทอดจากวิทยากรภูมิปัญญา ดังต่อไปนี้

นายคณิง จงพงษา บ้านเลขที่ 24/6 ม. 5 ตำบลนบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 66 ปี

ประเภทเครื่องใช้จากไม้ไผ่

ชื่อผลิตภัณฑ์ บันไดไม้ไผ่

ชนิดของไม้ไผ่ที่ใช้ ไผ่กำยาน (ไผ่ชಾಯคลอง)

ประสบการณ์ ได้ทำบันไดมา 20 ปี โดยเริ่มแรกจากการเป็นช่างประจำอยู่ที่องค์การโทรศัพท์ จังหวัดพังงา โดยการทำบันไดเพื่อใช้ประโยชน์เฉพาะหน่วยงาน จนกระทั่ง ได้ลาออกมาเพื่อทำกิจการส่วนตัว จนถึงปัจจุบัน

แหล่งวัตถุดิบ - ไผ่แถบชಾಯคลอง (ไผ่กำยาน)

- ไผ่จากร้านพังงาสหการ จำนวน 1,000 กอ

โดยถ้าไปตัดไม้ไผ่ของร้านทางร้านคิดลาละ 15 บาท แต่ถ้าหากให้ทางเจ้าของสวนไม้ไผ่ตัดให้ ราคา ลาละ 40 บาท

ปริมาณการผลิต เดือนละ 100 อัน

ราคา ต่อบันได 1 อัน 700 บาท

ขนาดของไม้กำยาน ที่สามารถนำมาทำบันไดต้องมีอายุของลำไม้ต่ำกว่า 3 ปี นอกจากนั้น ประสบการณ์ที่ได้พบเห็นจากการคลุกคลี ไม้กำยานจากร้านพังงาสหการ พบว่าการใช้ประโยชน์จาก หน่ออ่อนนั้น แต่ละกอสามารถให้หน่ออ่อนถึง 3 รุ่น โดยปกติ การให้หน่ออ่อนของไม้กำยานและออกจาก หน่ออ่อน ไผ่ตง โดยที่การแทงหน่อ รุ่นที่ 1 และ 2 เมื่อบริเวณ และจำหน่ายตลาดภูเก็ต โดยมีรถมารับถึง ที่กิโลเมตรละ 15 บาท

นอกจากนี้ กาบหน่อที่หุ้มหน่อกำยาน สามารถนำไปใช้เลี้ยงวัวได้ นอกจากนี้ไปไม้กำยานวัก็ ชอบกินเป็นอาหารอีกด้วย การเก็บหน่ออ่อนจะเว้นรุ่นที่ 3 เนื่องจากหน่อรุ่นนี้รสชาติจะขม

กระบวนการทำบันได

- คัดขนาดลำไม้กำยานที่เท่าๆ กัน นำไปลงไฟเพื่อให้ไม้ไผ่ยืดตัว ง่ายในการดัดให้ตรง โดยเข้าหลัก ดัดซึ่งปักไว้เป็นระยะ ทั้งไว้ให้เย็นประมาณ 10 – 20 นาที

- เมื่อตัดไม้ไผ่ได้ที่แล้ว นำไม้ไผ่ขึ้นบนแคร่ เพื่อวัดขนาดระยะลูกกระเด เพื่อวางชั้นบันได โดย ต้องเจาะให้รู้ ทั้ง 2 ด้าน ตรงกันได้มาตรฐาน

- เตรียมลูกกระเดขนาดเส้นรอบวงประมาณ 1” – 1 ½ “ ความยาว 45 – 50 เซนติเมตร จำนวน 5 – 7 ลูก ต่อบันได 1 ชั้น (แล้วแต่ขนาดความยาวของบันได 5 – 7 เมตร)

- ใช้สิ่งโพรงเจาะรูให้ได้ขนาดกับลูกกระเดให้เรียบร้อย

- ใส่ลูกกระเดที่เตรียมไว้ในที่รูที่เจาะแล้ว ตอกให้บันไดเข้ากันให้เรียบสนิทแล้วใช้ลวดมัดยึดราว บันไดกับลูกกระเดให้แน่นตลอดทั้งชุด เพื่อกันการโยกของราวบันได (ดูภาพจากภาคผนวก)

- ตรวจจุดความเรียบร้อย แล้วใช้ยากันมอดทากันบันไดให้ทั่วเพื่อป้องกันมอดกัดกินไม้ไผ่

- ความทนทานของบันไดที่ผลิตใช้ได้ประมาณ 3 ปี

ปัญหา

- ปริมาณไม้ไผ่ก่ายานมีเฉพาะพื้นที่เอกชนที่สาธารณะไม่มีไผ่ชนิดนี้ (ดังตารางแสดงแหล่งไผ่/ภาคผนวก)
- ความต้องการที่หลากหลายของตลาด เช่น หน่ออ่อน เพื่อบริโภคมีปริมาณเพิ่มขึ้น วิกฤติของการทำบันได เพราะหากมีการตัดหน่ออ่อนมาก ปริมาณของลำไม้ไผ่ก่ายานก็จะลดปริมาณเหลือน้อย ความต้องการวัตถุดิบของผู้ผลิตทั้งสองฝ่ายไม่สมดุล ทั้งกลุ่มต้องการหน่ออ่อน และกลุ่มต้องการใช้ลำในการทำงาน เนื่องจากวัตถุดิบมีปริมาณจำกัด
- ชาวคนสนใจที่เรียนรู้เรื่องงานหัตถกรรม เพราะขาดทักษะการตลาด และความประณีต และทำงานอย่างจริงจัง
- การรุกรานของตลาดภายนอก สินค้าต่างถิ่นเข้ามาขายในพื้นที่สูง ได้แก่ งานหัตถกรรมจากไม้ไผ่พื้นที่ตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด ซึ่งนำมาจากอีสานโดยตรง
- การย้ายฐานการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่จากภาคอีสานของช่างฝีมือมาอยู่ภายในจังหวัด อำเภอตะกั่วทุ่ง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และจังหวัดกระบี่
- ขาดข้อมูลความรู้ด้านการตลาดเรื่องไม้ไผ่ที่รอบด้านของชุมชน

ข้อควรระวังในการตัดไม้ไผ่ก่ายานใช้ประกอบเฟอร์นิเจอร์

ช่วงฤดูแล้ง (สิงหาคม – เมษายน) ลำไผ่แก่สามารถตัดใช้ได้ตั้งแต่ลำปีที่ 3 ขึ้นไป จึงจะมีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่จะใช้งาน

ช่วงฤดูฝน ลำไผ่แก่ที่สามารถตัดใช้ได้จะตัดเฉพาะลำปีที่ 4 ขึ้นไป เพราะไม้ไผ่ปีที่ 4 จะเริ่มหยุดการเจริญเติบโต ความยืดหยุ่นอยู่ตัว โครงสร้างทางกายภาพคงที่ แต่ไม้ไผ่ลำปีที่ 3 ใช้ในฤดูฝนไม่ได้ เพราะช่วงการเจริญเติบโตเปลี่ยนแปลง โครงสร้างภายในยังมีการปรับตัวอีก ถ้านำไม้ไผ่ปีที่ 3 ไปใช้ช่วงฤดูฝนจะทำให้คุณสมบัติด้านความคงตัวของวัสดุไม่ดี เพราะปริมาณน้ำในลำ (เนื้อไม้ไผ่) มีมาก ขาดความทนทาน อายุการใช้งานน้อย ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ควรคำนึงถึงคุณสมบัติดังกล่าวด้วย

ลุงนิคม ทับทอง บ้านเลขที่ 105 หมู่ที่ 3 ต.นบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 68 ปี

ประเภท เครื่องใช้จากไม้ไผ่

ชื่อผลิตภัณฑ์ ตับจาก

ชนิดของไม้ไผ่ ไผ่ผาก ไผ่ผากลาย ไผ่ผากมัน ไผ่ก่าคำ

ประสบการณ์ ทำมาไม่ต่ำกว่า 20 ปี เนื่องจากเดิมเป็นคนตัดสาครมาเย็บเพื่อจำหน่าย จึงจำเป็นที่จะต้องใช้ไม้ไผ่ เป็นแกน เพื่อยึดใบสาครเวลานำมาเย็บ จนกระทั่งปัจจุบันเห็นว่าสาครมีปริมาณลดลง

เพราะการนำพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นมาปลูก และมีการเช่าเหมา สวนสาละวันมากขึ้น จึงทำให้ต้องปรับเปลี่ยนมาทำแต่เฉพาะต้นจากแทน เนื่องจากลุงนิคมมีไม้ที่ออกอยู่ในพื้นที่ตัวเองหลายชนิด เช่น ไม้ผากลาย ไม้เกรียบ ไม้กายดำ ไม้ตากวาง

แหล่งวัตถุดิบ ในพื้นที่ของตัวเอง และพื้นที่โดยรอบในตำบล โดยถ้าหากซื้อแล้วตัดเองลำละ 5 บาท แต่ถ้าเจ้าของไม้ไม่ตัดให้ลำละ 10 บาท

ปริมาณการผลิต สามารถทำได้วันละ 300 – 600 อัน ต่อปี แล้วแต่กำลังการผลิตที่สามารถทำได้

ราคา ขนาด 1.50 - 1.60 เมตร อันละ 1 บาท

ขนาดของไม้ไฟ อายุไม้ไฟที่ใช้ตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไป เพราะเนื้อไม้ไฟจะแข็งไม่หักงอ่าย กระบวนการทำดับจากสาละ

- หาไม้ไฟให้ได้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 3 นิ้วขึ้นไป ขนาดความยาวตั้งแต่ 8 ถึง 10 เมตร หรืออย่าเอาลำที่ส่วนยอดขาด หรือความหนาของลำผ้าน้อย หนาต่ำกว่าครึ่งเซนติเมตร ขนาดความยาวของต้นจาก 1.50 เมตร ถึง 1.60 เมตร และความแก่ สังเกตจากสีผิวไม้ผาก มักจะมีสีเขียวเข้มและขึ้นที่งูเหลือม (เชื้อราตะไคร่น้ำเกาะ) มักจะเกิดขึ้นกับไฟอายุตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป การตัดควรตัดให้ถึงโคนไฟห่างจากพื้นดินประมาณ 6 นิ้ว เพื่อจะได้ตัดครั้งต่อไปได้สะดวก

- ตัดส่วนที่คดงอทิ้ง วัดความยาวให้ได้ขนาด 3 ศอก 1 คืบ (1.50 เมตร ถึง 1.60 เมตร)

- ใช้มีดพร้าผ่าให้ได้ขนาดกว้างประมาณ 1 นิ้ว โดยการผ่าจากส่วนปลายไปหาส่วนโคน แล้วตัดเป็นท่อน ใช้เฉพาะส่วนที่ตรง วัดให้ได้ขนาดตามคำโบราณที่สอนไว้ว่า “ ไม้ผ่าปลาย หวายผ่าโคน ” เป็นเคล็ดลับในการผ่าไม้ไฟให้ตรงไม่เบี้ยวบิดทำให้เสียเนื้อไม้ไฟได้

ปัญหา

1. ไม้ไฟที่ใช้ทำจากสาละวันนั้น สภาพปัจจุบันหาได้ยากขึ้น เนื่องจากไม้ไฟมักขึ้นอยู่ในที่ของส่วนบุคคล หรือตามหัวไร่ปลายนา และสังคมเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม จึงมีการวางแผนไม้ไฟไว้ใช้เฉพาะ ส่วนตัวกันมากขึ้น การหาเพื่อใช้สอย เหมือนเมื่อก่อนยากขึ้น เนื่องจาก การนำไปเพื่อขายต่อ แต่หากใครต้องการใช้สอยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็สามารถบอกกล่าวกับเจ้าของก่อนนำไปใช้ได้
2. เนื่องจากเป็นไม้ไฟ ซึ่งมีโครงสร้างขนาดกลาง จะทำให้เจ้าของสวนเจ้าของที่ดินมักจะเห็นว้างเกะกะ ไม่คุ้มค่าถ้าหากเปรียบเทียบกับ การปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น เช่น ยางพารา และปาล์มน้ำมัน ซึ่งให้ผลตอบแทน ซึ่งเชื่อว่าสูงกว่าการปลูกไม้ไฟ

วิกฤติ

การที่แรงงานนอกเข้ามาจัดการไม้ไฟในพื้นที่เชิงเศรษฐกิจ เช่น การसानผากไม้ไฟ การทำอุตสาหกรรม ไม้เลียบลูกชิ้น ที่อำเภอตะกั่วทุ่ง ทำยเหมือน ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และต่างจังหวัด เช่น

จังกวัดภูเก็ตและจังหวัดกระบี่ เป็นการรุกรานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น โดยชุมชนท้องถิ่นขาดข้อมูลข่าวสารที่จะสื่อ เรียนรู้ ทั้งวิกฤติความเป็นจริงข้อนี้ได้

(จากเวทีภูมิปัญญาค้นหาไฟ / ดุสิต บุญทอง สัมภาษณ์)

ยายเช่อม นางอารี หิรัญ บ้านเลขที่ 117 ม.3 ต.นบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 80 ปี

ประเภท เครื่องมืออุปกรณ์ดำรงชีวิต

ชื่อผลิตภัณฑ์ การทำเหนียวหลาม (ข้าวหลาม)

ชนิดของไม้ไฟ ไม้ไฟสีสุก ไม้ไฟสีสุกป่า ไม้ไฟเกรียบ (หลามใบอ้อย)

แหล่งวัตถุดิบ มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ของเอกชน

ราคา ลำละ 35 ถึง 40 บาท ต้องตัดเอง

ขนาดของไม้ไฟที่ใช้ ใช้ไม้ไฟอายุประมาณ 3 – 6 เดือน สังเกตลำที่พ้อออกไปข้าง (กาบใบ จากส่วนโคนถึงปลายที่ยังไม่ถึงจากลำ)

กระบวนการทำข้าวหลาม

1. หาไม้ไฟสีสุก ขนาดพ้อออกไปข้าง นำมาตัดให้ติดข้อ ห่างลงมา 3 – 4 นิ้ว ตลอดทั้งลำให้พ้อกับปริมาณข้าวเหนียวที่จะนำไปหลาม (ใส่กระบอกล)
2. เตรียมข้าวเหนียว (ข้าวเหนียวอ่อน) แช่ไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง
3. ล้างน้ำให้สะอาด 2 – 3 ครั้ง แล้วกรองน้ำออกวางไว้ให้สะเด็ดน้ำ
4. นำข้าวเหนียวที่เตรียมไว้กรอกลงกระบอกลไม้ไฟสีสุกที่เตรียมไว้ ให้เหลือปากกระบอกลไว้ประมาณ 3 – 4 นิ้ว เพื่อปิดปากกระบอกล
5. ปิ้งรสุกโดยใช้ไฟตาลทราย เกลือ คนให้ละลายให้ทั่วชิมรสชาติให้พ้อออกเค็มนิดๆ แล้วนำไปกรอกในกระบอกลข้าวหลามที่ใส่ข้าวเหนียวไว้แล้ว โดยเติมกะทิลงไปให้พ้อท่วมข้าวเหนียวประมาณ 1 ข้อนิ้ว
6. ใช้กาบมะพร้าวแห้ง หรือทางสาคุแห้ง รองใบตอง แล้วทำเป็นจุก เพื่อปิดปากกระบอกลข้าวหลาม
7. นำไปวางที่ราว หรือ ราวดินที่ขุดเตรียมไว้แล้วทำการหลาม หรือเผาใช้ระยะเวลา 2 – 3 ชั่วโมง

ข้อควรระวัง

การหลามต้องให้กระบอกลข้าวหลามถูกไฟทุกด้านต้องคอยหมุนกระบอกลข้าวหลามอยู่เสมอ และอย่าใช้ไฟแรง จะทำให้กะทิออกนอกกระบอกลได้ ขนาดและปริมาณ ไม้ไฟสีสุก 5 ลำ หลามข้าวเหนียวได้ 10 ก.ก. กะทิประมาณ 8 กิโลกรัม (คั่นเอง)

ปัญหา

1. การใช้ประโยชน์พื้นที่ของเอกชนมีการปลูกพืชชนิดอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าไผ่
2. มีการเช่ากอไผ่สีสุก จึงทำให้ไผ่สีสุกตามท้องถิ่นเริ่มหายากขึ้น
3. วัฒนธรรมการบริโภคข้าวหลามและการทำข้าวหลามจากภายนอกกรุงเทพมหานครทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องปรับเปลี่ยน เกิดการทำข้าวหลามแบบภาคกลางและภาคอีสานขึ้นแทน คือการทำโดยการมัดข้าวเหนียวด้วยกะทิแล้วนำมาย่างซึ่งเป็นที่นิยมของตลาด

ข้อสังเกต ระหว่างวิธีทำแบบโบราณกับวิธีประยุกต์

ข้อดี - แบบโบราณ ข้าวเหนียวบริเวณปากกระบอก (ท่อนหัวเหนียว) จะนุ่มกว่าส่วนอื่น หวานหอมกว่าส่วนอื่น เพราะวิธีการทำแบบต้มกะทิในกระบอกไม้ไผ่

- ข้าวหลามสุกเร็วกว่า ประหยัดไฟในการหลาม
- ปริมาณกะทิจะมันทั่วถึงกว่า
- เนื้อข้าวหลามแห้งไม่ติดมือ

ข้อเสีย - แบบโบราณข้าวเหนียวจะบูดเสียง่าย

- ลื่นเปลือกกะทิมากกว่าข้าวเหนียวแบบประยุกต์ (จากภายนอก)
- กะทิจะอยู่เฉพาะบริเวณข้าวเหนียวส่วนบนสุด

วิกฤติ - ขาดการเรียนรู้และถ่ายทอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

- การผูกขาดทางทรัพยากรก่อให้เกิดการสูญเสียทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- ขาดการพึ่งตนเองในอนาคตและขาดบทเรียน ในการดำรงชีวิตของชุมชน

(จากเวทีภูมิปัญญาค้นหาไผ่ / จำเนียร เจริญงาน สัมภาษณ์)

คุณยายมณฑา บางคราม บ้านเลขที่ 110 หมู่ที่ 3 ต.นบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 82 ปี

ประเภท เครื่องมือ เครื่องใช้

ชื่อผลิตภัณฑ์ ตะกร้า เข่ง ข้องปลา กระดัง หมวกตอก ดั้งมัดข้าว ชุ่มไก่ รังไก่ ไซดักปลา ไม้กวาด ขย๊ะ

ชนิดไม้ไผ่ที่ใช้ ไผ่คายแดง ใช้ทำงานหัตถกรรม จักรสานได้ดีเพราะคุณสมบัติพิเศษ คือ ลักษณะข้อ (ปล้อง) ยาว มีความยืดหยุ่น เหนียวกว่าไผ่ชนิดอื่นๆ

แหล่งวัตถุดิบ ไผ่คายแดง แถบบริเวณควนยาง

ปัญหา เกิดจากสภาพสังคมที่เร่งรีบ และกระบวนการผลิตสินค้าทดแทน โดยใช้วัสดุชนิดอื่น เช่น พลาสติกทำให้วัสดุที่ผลิต ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นแทน เช่น เป็นเครื่องตกแต่งบ้านแทนของใช้จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน อีกทั้งราคาผลิตภัณฑ์งานฝีมือจากวัตถุดิบธรรมชาติราคาค่อนข้างสูงระยะเวลาการผลิตต่อชิ้นใช้ระยะเวลายาวนาน อีกทั้งยังไปถึงระบบการตลาดการบริหารจัดการ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไข แก่ผู้ทำกิจกรรมชุมชนประเภทนี้อย่างหนัก

สิ่งสำคัญที่สุด ภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นบ้านบางเนาะ ขณะนี้อายุยิ่งสูงขึ้นทุกวัน การหาวัตถุดิบ การเตรียมวัตถุดิบ การทำงานล้วนไม่เอื้อต่อการถ่ายทอดการเรียนรู้ในอนาคตอันใกล้

วิกฤติ การสูญเสียภูมิปัญญากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการปฏิบัตินำไปใช้ได้จริงนั้นยากมากไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชนในปัจจุบัน

(จากเวทีภูมิปัญญาค้นหาใจ/จำเนียร เจริญงาน สัมภาษณ์)

นายชวน สุขปาน บ้านเลขที่ 142/3 หมู่ที่ 3 ต.นบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 62 ปี

ประเภท เครื่องใช้ / ยาพื้นบ้าน

ชื่อผลิตภัณฑ์ การสานฟาก / ยาพื้นบ้าน

ชนิดของไม้ใผ่ที่ใช้ ไม้ใผ่กำยาน ไม้ใผ่รวก (ทำยาสมุนไพร) ใผ่ผาก ใผ่ผากมัน ใผ่ผากลาย ใช้ทำฟากกันผาบ้าน นอกจากนี้ ใผ่รวก (พื้นถิ่นพังงา)

นอกจากการทำยาสมุนไพรแล้วยังทำซุกอ้อย (เป็นอุปกรณ์ใช้เสียบอ้อยควั่นในสมัยก่อน) เคล็ดลับในการตัดไม้ใผ่แล้วไม่คัน

ลุงชวนบอกเคล็ดลับไว้ว่า “ ถ้าต้องการตัดไม้ใผ่แล้วไม่คัน ต้องเอาเกลือใส่กระเป๋าวเวลาตัด ”

เคล็ดลับการตัดไม้ใผ่แล้วมอดไม่ขึ้น (มอดไม่เจาะกัดไม้ใผ่)

ต้องตัดไม้ใผ่ช่วงฝนเพิ่งไปแล้ว และต้องตัดข้างแรม

เคล็ดลับการผ่าไม้ใผ่ไม่ให้เลี้ยว

ต้องเริ่มผ่าจากส่วนปลายไปหาส่วนโคน

นอกเหนือจากนั้นด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้อง การทำแผง 7 ตา เพื่อบูชาเจ้าที่หาไม้ใผ่ขนาดพอประมาณมาตัดทำเป็นซี่ตอก จำนวน 16 ซี่ แล้วนำมาสานเพื่อให้ได้ตาด้านละ 7 ตา เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยใช้สำหรับบูชาเจ้า (เป็นพิธีเฉพาะพื้นที่) นอกจากนั้นในพิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่จะต้องทำเสาธงสำหรับการขึ้นบ้านใหม่ก็ต้องใช้ไม้ใผ่ และธงประจำศาลประจำบ้านทั้ง 4 ทิศ และเสาตั้งบัตรบูชาเทวดาทั้ง 8 ทิศ เพื่อคุ้มครองบ้าน ในการขึ้นบ้านใหม่ นอกจากนั้นในพิธีกรรม ยังต้องประกอบด้วยการสวดทำบุญบ้านโดยพระสงฆ์ และการทำภูมิโดยหมอภูมิ

ในมิติของชุมชนไม้ใผ่ที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลกินเจ คือ เสาธง ที่ใช้ปักอกวัน หรือขอบเขตการกินเจ และเสาโกเต้ง ที่แขวนตะเกียง 9 ดวง ก็ต้องใช้ไม้ใผ่ เพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ เหมือนหน่อไม้ที่งอกขึ้นมาจากดิน และถูกห่อหุ้มด้วยกาบใผ่เพื่อป้องกันการเปื้อนจากดินเป็นลำใผ่ที่บริสุทธิ์นั่นเอง

ด้านการใช้ไม้ใผ่ในช่วงการเกิด จากการถ่ายทอดของเหล่าภูมิปัญญาบอกว่า “ ในสมัยก่อนที่ไม่มีโรงพยาบาล เหล่าภูมิปัญญา เกิดลูกต้องหาแม่ทาน (หมอตำแย) ” เตรียมไม้ใผ่กำยาน ไม้ใผ่สีสุกไว้

ทำเป็นที่ตัดสายตือเด็ก (สายสะดือ) นั่นคือวิธีชุมชนบ้านบางเนาะ ในยุค 70 – 80 ปี ที่เกี่ยวข้องกับไม้ไผ่ในอดีต

เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ต้องต้มยาโดยการแก้ไข้ต้องใส่ตาไผ่กำยาน และบางความเชื่อก็ใช้ป้องกันจิ้งไร (สิ่งไม่ดี) โดยสารไม้ไผ่เป็นรูปดาวแขวนไว้หน้าบ้าน และการต้มนั้นต้องปักไม้ไผ่ไว้ในหม้อยา (เอง) เพื่อสังเกตว่ายาที่ต้มได้ระยะเวลาหรือยังถ้าได้แล้วจะดูค่าน้ำยาขึ้นมาถึงแล้วก็เปลี่ยน อีกอย่างหนึ่งก็คือไว้ป้องกันจิ้งไรเข้ามาทำลายคุณวิเศษของยานั้นด้วย

การเข้าตุ๊ก (การต่อกระดูก) ในอดีตหมอต่อดกระดูกต้องหาไม้ไผ่สีสุก เหลาเป็นแผ่นกรอง (เครื่องหากระดูก ที่เรียงกันแล้วสานด้วยด้ายดิบ) เพื่อทำเป็นเปลือกใช้ในการช่วยรักษาการต่อกระดูกให้เข้ากันดียิ่งขึ้น

การตายในสมัยก่อน เวลามีคนตาย ชาวบ้านต้องมาช่วยกันเตรียม “ฟากนาค” คือการทำซี่ไม้ไผ่ขนาดกว้าง 1 – 2 นิ้ว ความยาวประมาณศพผู้ตายถักกรองเพื่อใช้รองปูไว้ในโลง เพื่อใช้รองรับศพก่อนปิดโลง ส่วนท้องโลงต้องเจาะรูเอาไว้เพื่อถายน้ำเหลืองจากศพที่น้ำไหลออกมา โดยใช้กระบอกไม้ไผ่เหยียยที่มีขนาดรูปล้องใหญ่และยาวเพื่อให้รับน้ำเหลืองได้มากกว่าก่อนที่จะนำไปเททิ้ง แล้วนำมารับใหม่อีกครั้ง

(จากเวทีภูมิปัญญาค้นหาไม้/ละม่อม ขวัญดี สัมภาษณ์)

ป้าจรรยา สมจิตร บ้านเลขที่ 119/1 หมู่ที่ 3 ต.นบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 65 ปี

ประเภท เครื่องมือด้านเกษตร และการถนอมอาหาร

ชื่อผลิตภัณฑ์ การดองไม้ไผ่ การทำหน่อไม้แห้ง ไม้ค้ำถั่ว ท่อน้ำ ร้านแตงกวา บวบ

ชนิดของไม้ไผ่ที่ใช้ ใช้ได้ทุกชนิด แล้วแต่ขนาดรูปแบบการใช้งาน

การดองหน่อไม้อ่อน

หน่อไม้ที่สามารถนำมาดองได้ส่วนใหญ่ จะเป็นหน่อไม้ตง ไม้กำยาน ไม้สีสุก ไม้เกรียบ ไม้เหยียย ไม้หมัก เป็นต้น

วิธีการทำ นำหน่อไม้ปอกกาบออกให้เหลือแต่หน่ออ่อน แล้วนำไปหั่นตามขวางของหน่อ เพื่อลดเลี่ยน (เลี่ยนของหน่อไม้) เพื่อให้เคี้ยวขาดง่าย โดยหั่นเป็นชิ้น ขนาดความหนา 1 – 2 มิลลิเมตร แล้วแช่น้ำเปล่าทิ้งไว้ 1 คืน แล้วยกให้สะเด็ดน้ำ ทิ้งไว้สักครู่ นำเกลือหยาบมาคลุกเคล้าให้ทั่ว และต้องถึงเกลือเพื่อป้องกันการเน่าเสีย การดองไม้ไผ่มี 2 วิธี คือ การดองแห้งดังวิธีข้างต้น และดองน้ำ โดยการเติมน้ำลงไปแล้วเพิ่มเกลือจนน้ำมีรสเค็มทั้ง 2 วิธี ต้องป้องกันไม่ให้อากาศเข้าไปถูกหน่อไม้ได้ เป็นการเก็บหน่อไม้ไว้กินได้เป็นระยะเวลา 1 ฤดูกาล เป็นอย่างมาก หรือชนช่วงฤดูกาลเท่านั้น นับแต่วันเริ่มใส่เกลือ นับต่อไปอีก 3 วัน ก็จะได้หน่อไม้ดองเพื่อบริโภคบางคนมีเคล็ดลับในการดองเพื่อให้เปรี้ยวเร็ว โดยการใส่น้ำข้าวข้าวและ น้ำตาลทราย เป็นการเพิ่มรสชาติหน่อไม้ดอง

การทำหน่อไม้แห้ง นำหน่อไม้ที่เก็บมาปอกกาบออกให้เหลือแต่หน่ออ่อนแล้วหั่นตามยาวของหน่อไม้ ส่วนใหญ่จะนำส่วนปลายหน่อมาทำ เมื่อหั่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำไปต้มจนกว่าจะสุกแล้ววางทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำไปใส่ตะแกรง ผึ่งแดดไว้ให้แห้งสนิท ต้องระวังหมั่นคนบ่อยๆ เพื่อให้ไม้ไผ่ที่จับตัวเป็นก้อนได้แตกกระจายโดนแดดไปทั่วประมาณ 3 – 5 วัน แล้วเก็บใส่ถุงขนาดพอประมาณอย่าให้อากาศเข้าควรเก็บไว้ในตู้เย็น เพื่อป้องกันเชื้อราไว้กินได้นาน

วิธีใช้ การนำไปใช้ประกอบอาหารต้องแช่น้ำ เพื่อให้หน่อไม้แห้งคลายตัวก่อนถึงจะนำไปประกอบอาหารได้

การทำท่อน้ำ น้ำกับการทำเกษตรเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งเรียกว่า เป็นหัวใจเลยก็ได้ พื้นที่เกษตรบางพื้นที่ต้องสร้างระบบน้ำประปามาใช้ ในสมัยก่อนไม่มีท่อสำหรับทำระบบน้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงนำไม้ไผ่ตง ไม้ไผ่ผากนำมาเจาะบริเวณข้อไม้ไผ่ เพื่อเอาส่วนที่กั้นระหว่างปล้องไม้ไผ่ออก และป้องกันใบไม้ ขยะเข้าไปอุดตัน โดยส่วนใหญ่ การใช้ระบบประปาแบบนี้ พื้นที่การเกษตรมักจะอยู่ต่ำกว่าทางเดินน้ำเท่านั้น เช่น พื้นที่บ้านบางนุ เป็นต้น วิธีโบราณที่ใช้ท่อน้ำระบบนี้อีกอย่างก็คือ การทำเหมืองครา คือการทำระบบนี้ให้น้ำผ่านหน้าดิน เพื่อไล่ดินตะกอนต่างๆ ให้ออกไปจนถึงส่วนที่เป็นสายแร่ “ สายครา ” การล้างคราจะทำให้แร่ดีบุกที่มีน้ำหนักรมากกว่าหินและดินทราย ตกอยู่ในรางดินที่สร้างขึ้นบริเวณหัวราง แต่การใช้ไม้ไผ่ทำท่อน้ำระบบเหมือง นั้น ใช้เฉพาะไม้ไผ่ที่มีเนื้อหนา เพื่อไม่ให้ท่อน้ำแตกง่าย ไม้ไผ่ที่ใช้มักเป็นไม้ไผ่เดียวรุ่น ซึ่งอยู่ตามภูเขาสูง และการเอาข้อไม้ไผ่ออกก็มีวิธีแตกต่างกันคือ ใช้เหล็กทะลวงข้อออกเท่านั้น เพราะระบบเหมืองต้องการใช้แรงดันน้ำ ต่างจากการเอาข้อออกของระบบการทำเกษตร

สภาพปัจจุบัน การใช้ระบบน้ำในการทำเกษตรมักจะใช้ระบบเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการสวนส่วนใหญ่ได้แก่สวนผลไม้ต่างๆ ซึ่งการใช้วัสดุทดแทนไม้ไผ่ คือ ท่อ พีวีซี กับระบบสปริงเกอร์ เพราะมีน้ำหนักเบาใช้สะดวก เคลื่อนย้ายง่าย ราคาไม่แพงมากนัก จึงทำให้มีการเลิกใช้ระบบประปาจากไม้ไผ่

ปัจจุบันประปาไม้ไผ่ปรับสภาพเป็นอุปกรณ์ตกแต่งบ้านและสวนเพื่อความสวยงามเท่านั้น ส่วนการเกษตรเชิงเดี่ยว สวนผลไม้ต่างๆ เนื่องจากประสบปัญหาหาค่าตกต่ำในปี 49 – 50 ทำให้มีการโค่นล้มเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน

(จากเวทีภูมิปัญญาค้นหาไม้/นิศานารถ เรื่องผล สัมภาษณ์)

การทำค้อม ชื่อ นายสว่าง บรรจงการ บ้านเลขที่ 123/1 หมู่ที่ 3 ตำบลบึงปรัง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา อายุ 65 ปี

ชื่อผลิตภัณฑ์ ค้อมไก่ (ซุ่มไก่)

แหล่งวัตถุดิบ ภายในชุมชน นบหินลาด สวนโกเล็ก

ชนิดไม้ที่ใช้ ผากลาย ผากมัน (เนื้อไม้มีกลิ่นหอม) คายดำ

การเตรียมไม้ไฟ

1. เหลาตอกต้องมีขนาดความหนาประมาณ 3 มม. ความกว้างของซี่ตอก 1.3 มม. โดยแบ่งเส้นตอกเป็น 3 ชนิด คือ
 - 1.1 ซี่ตอกหัว ขนาดความยาว 11 ศอก จำนวน 10 ซี่
 - 1.2 ซี่ตอกยืน ขนาดความยาว 5 ศอก 1 คืบ จำนวน 24 ซี่
 - 1.3 ซี่ตอกขัด ขนาดความยาว 8 ศอก 1 คืบ จำนวน 24 ซี่
2. เชือกฟาง
3. แบบ โดยใช้ไม้ไผ่ตัดเป็นรูปวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 40" (เท่ากับขนาดปากค้อม)

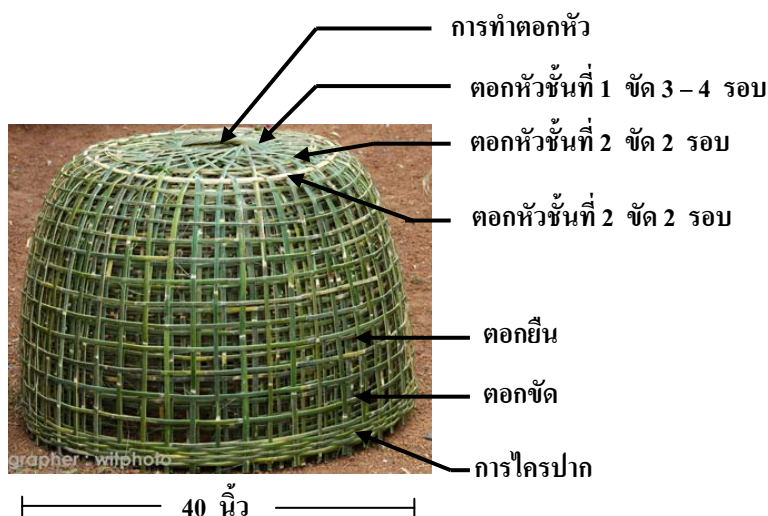
ประสบการณ์ ทำมาประมาณ 40 ปี

ปริมาณที่ผลิต แล้วแต่คำสั่งซื้อ

ราคา ขนาดปากกว้าง 40 นิ้ว สูง 1.20 เมตร ราคา 180 – 200 บาท

การขัดตอก จัดวางซี่ตอกเส้นยืนขัดแบบลาย (ผ่าข้างควาย) ใช้หวง ขนาด 6 นิ้ว มัดขึ้นรูป 3 ถึง 4 รอบ แล้วใส่ตอกหัวขัดประมาณ 3 รอบ สาน 3 ตา แล้วใส่ตอกหัว 2 รอบ แล้วขัดอีก 2 ตา แล้วใส่ตอกหัวอีก 1 รอบ ทุกช่วงที่ใส่ตอกหัวต้องมัดเชือกฟางเข้ายึดระหว่างตอกหัวกับซี่ขัดให้แน่น ก่อนจะขัดให้ซี่ค้อมยกขึ้น โดยใช้แบบปากค้อม มัดยึดซี่ตอกให้รอบ และได้รูปแบบเสียก่อนที่จะขัดลาย ซี่ตอกเส้นต่อไป แล้วค่อยๆ เลื่อนแบบปากค้อมขึ้นมาเรื่อยๆ จนได้ขนาดความสูงตามที่ต้องการ 1.20 เมตร โดยบริเวณปากค้อมจะต้องสานซี่ตอกให้ติดกันเป็นชั้นๆ อย่างต่ำ 7 ชั้น แต่ถ้าเป็นค้อมสำหรับ ช้างลูกไก่ขนาดเล็กๆ ต้องขัดซี่ตอกมากขึ้นกว่า อาจสูงประมาณ 1 คืบ เรียกว่า การโครปากค้อม

ภาพประกอบ

สภาพปัจจุบัน ในชุมชนมีการทำค่อมไก่ (ซุ่มไก่) เป็นอาชีพเสริม 2 คน คือ นายสว่าง บรรจงการ กับ ตาเอ็น

กลุ่มลูกค้า กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นบ้าน และไก่ชน

ปัญหา ยังไม่มีใครรับภาระสานต่อภูมิปัญญา

(จากเวทีภูมิปัญญาค้นหาใจ/ดุสิต บุญทอง สัมภาษณ์)

ยายเมี้ยน มธุสร บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 3 ต.นบปริง อ.เมือง จ.พังงา อายุ 76 ปี

ประเภท เครื่องใช้

ชื่อผลิตภัณฑ์ หมวกตอก

ชนิดของไม้ที่ใช้

- วิธีการ** เตรียมอุปกรณ์ 1. ตอกไม้ไผ่
2. ใบไม้ตง/ ตากวาง
 3. หวายร้อย
 4. ผ้าพลาสติก

ปัจจุบัน เลิกทำแล้ว

- ปัญหา**
1. การหาวัตถุดิบหาของไม้ได้
 2. ราคาถูก
 3. สุขภาพส่วนตัว

ใจ

เป็นอุปกรณ์ที่ทำขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการแสดงความเป็นเจ้าของ โดยส่วนใหญ่ใจมักจะทำมาจากไม้ไผ่ หรือกะลามะพร้าวที่มีรู (ตา) ซึ่งเรียกว่า “พรง” วิธีการใช้อาจใช้ใจแบบชนิดแขวนไว้ตามกิ่งของต้นไม้ผลที่เจ้าของหวง หรือใช้ชนิดแบบปัก (ใจหลิว) ไว้บริเวณโคนต้นไม้ที่เจ้าของหวงเช่นกัน เป็นการแสดงสิทธิตามความเชื่อโบราณ

ชนิดของใจ คือ การดูแลทรัพย์สินด้วยความเชื่อ

1. ใจแขวน ทำจากกระบอกไม้ไผ่ แล้วใช้ยันต์มหาอุดรูปีตรูกระบอกด้านบน แล้วนำไปแขวนต้นไม้ที่ตนเองหวง
2. ใจหลิว เป็นใจที่ทำมาจากไม้ไผ่ขัดเป็นลายตานกเป็ดน้ำ ไม่ต้องปิดผ้ายันต์ แต่ปิดด้วยคาถามหาอุดต์ อย่างเดียว ใจหลิวเป็นใจที่ใช้ปักไว้บริเวณโคนต้นไม้ที่เจ้าของหวง
3. ใจเดิน เป็นใจที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่เป็นใจชนิดแขวน
4. ใจพรงพรวัว (กะลามะพร้าว) เป็นใจที่ใช้แขวนเพื่อแสดงสิทธิป้องกันการลักขโมยทรัพย์สินที่เป็นผลไม้ หรือต้นไม้ที่เจ้าของหวง

อาการของคนถูกโจ คนที่ถูกโจจะมีอยู่ 2 ลักษณะดังนี้ ได้แก่ ห้องโป่งพองไม่ทราบสาเหตุ มีอาการหosingขึ้นเวลาน้ำทะเลขึ้น และหosingแฟบเวลาน้ำทะเลลด (โจที่ใส่น้ำทะเลในกระบอกไม้ไผ่)
อาการที่ 2 คือ เมื่อไปเก็บผลไม้ที่เจ้าของใส่โจเต้น มักมีอาการเต้นกระโดดไปมาบริเวณที่เขาแขวนโจเอาไว้ จนกว่าจะถึงของที่เก็บอยู่ในมือ อาการถูกโจเต้นก็จะหาย

คาถาที่ว่าไว้ในกระบอกโจ คือ คาถามหาอุดต์

วิธีการแขวนโจ คำกล่าว “โจเอย โจจ้าว มึงเข้า ภูออก (แล้วผูกโจไว้กับต้นไม้ที่ต้องการแขวน)

วิธีการถอดโจ คำกล่าว “โจเอย โจออก มึงออก ภูเข้า (แล้วแก้ออกก่อนที่จะเก็บของนั้นไปกิน)

ข้อห้าม

1. ห้ามใช้ขวดน้ำทำโจ เพราะไม่มีคาถาแก้
2. ห้ามทำโจหลอกไปแขวน เพราะจะทำให้แก้ไม่ได้
3. ไม่เชื่ออย่างลบลู่

วิธีป้องกันการเอาของที่ใส่โจกิน

1. ถอดโจออกก่อนแล้ววาคำแก้
2. เอาของที่เก็บลอดระหว่างขาไปมาระหว่างกล่าวคำแก้ให้ครบ 3 รอบ ก่อนนำไปรับประทาน
3. มืออย่าถี (อย่าอยากได้ของคนอื่น อย่าเป็นคนขี้ขโมย)

คาถาแก้โจ

นะโมพุทธานะ โดยคุณทศพล เนียมทอง บ้านบักปุย ตำบลลำภี อำเภอยายะเมือง จังหวัดพังงา

- พุทธัง สุขาชาต ธัมมัง สุขาชาต สังฆัง สุขาชาต นะชาต โมชาต พุทธังชาตหาย ทาละลายหายชาต ชาตด้วยนะโมพุทธานะ หรือ
- นะหาย โมหาย พุทธังชาตหาย ทาละลายหายชาต ชาตด้วยนะโมพุทธานะ (ใช้แล้วหายดีนักแล)

การทำขนมโดยใช้ใบไผ่เป็นส่วนประกอบในครั้งนี้ ได้รับการถ่ายทอดจากวิทยากรภูมิปัญญา คือ นางวรรณ ภูทอง

- นางวรรณ ภูทอง บ้านเลขที่ 146/3 หมู่ 3 ตำบลบปริง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา อายุ 58 ปี ที่มวิจัย

ประเภท	ขนมทำด้วยใบไม้
ชื่อผลิตภัณฑ์	ขนมบะจ่าง
ชนิดของใบไม้ที่ใช้	ใบตากวาง/ใบตอง
ประสบการณ์	ได้ทำขนมส่งขายตามร้านค้ามาเป็นเวลา 10 ปีแล้ว ปัจจุบันยังคงทำอยู่
แหล่งวัตถุดิบ	มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่เอกชน
ราคา	ใบไม้ตากวาง ราคา กิโลกรัมละ 30 บาท

กระบวนการการทำขนมบะจ่าง

1. หาใบไม้ตากวาง ซึ่งมีขนาดความกว้างยาวพอประมาณ
2. เตรียมข้าวเหนียวแช่ไว้ประมาณ 3 ชั่วโมง
3. ล้างน้ำให้สะอาด 2-3 น้ำ แล้วกรองวางไว้ให้สะเด็ดน้ำ
4. นำข้าวเหนียวที่เตรียมไว้มาผัดในน้ำมัน ให้สุกพอประมาณ
5. เตรียมเครื่องปรุงใส่ขนม ดังนี้ หมูบด 3 กิโลกรัม ตั้งฉ่าย 3 กิโลกรัม น้ำมันพืช 0.5 ลิตร รากผักชี ต้นหอม น้ำตาลทราย ซีอิ๊วดำ
6. นำหมูสับผัดในน้ำมันร้อน พร้อมเครื่องปรุง ชิมดูรสชาติที่ต้องการ พร้อมทั้งจะนำไปห่อกับข้าวเหนียว
7. นำข้าวเหนียวที่ห่อเรียบร้อยแล้วไปนึ่งประมาณ 1 ชั่วโมง ตั้งไว้ให้เย็น นำมารับประทานได้

สิ่งที่ได้รับ - เยาวชน – ทีมงานวิจัย และชุมชนได้รู้ถึง

1. ชนิดของใบที่นำมาใช้ประโยชน์
2. ได้รู้ลักษณะโครงสร้างไม้แต่ละชนิด ที่ไม่เหมาะสมในการนำมาห่อขนม

ปัญหา

1. การใช้ประโยชน์พื้นที่ของเอกชนมีการปลูกพืชชนิดอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูง
2. มีการนำใบไม้ไปขายทำรายได้ ตามท้องถิ่นเริ่มหายาก

สรุปเรื่องไม้ใบและการใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านบางเนาะ

1. คุณคนึง จงพงษา	เรื่อง การทำบันไดไม้ไผ่
2. คุณลุงสว่าง บรรจงการ	เรื่อง การทำค้อม
3. คุณลุงชวน สุขปาน	เรื่อง การทำซ้อน
4. คุณยายอารี หิรัญ	เรื่อง การทำข้าวหลาม

5. คุณยายผ่าง บางคราม	เรื่อง การทำตะกร้า
6. คุณป้ายา สมจิตร	เรื่อง การทำการเกษตร ดองหน่อไม้
7. คุณยายเมี้ยน มธุรส	เรื่อง การทำหมวกตอก
8. คุณลุงนิคม ทับทอง	เรื่อง การทำตับจาก

ผลการศึกษาเปรียบเทียบการก่อสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่และบ้านก่ออิฐถือปูนพบว่า บ้านที่ก่อสร้างจากไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบ

ด้านสุขภาวะ ภายในบ้านอากาศถ่ายเทได้สะดวก เย็นสบาย
ด้านเศรษฐกิจ ประหยัด เนื่องจากวัสดุหาง่าย หาได้ในท้องถิ่น
ด้านภูมิปัญญา มีรูปแบบที่หลากหลายของลายสาน แสดงให้เห็นถึงศิลปะประดิษฐ์ของภูมิปัญญาไม่ต้องใช้อุปกรณ์ที่ซับซ้อนในการประดิษฐ์ รักษาสภาพแวดล้อม ลดการใช้สารเคมี

บ้านที่ก่อสร้างโดยทั่วไป

ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง อากาศภายในร้อนอบอ้าว ต้องเพิ่มเติมอุปกรณ์ลดความร้อน สิ้นเปลืองพลังงานสูง

ข้อดีของบ้านก่ออิฐถือปูน คงทนถาวร ขอบเขตเป็นบ้านง่าย มีรูปแบบชัดเจน ไม่ต้องดูแลสภาพบ่อย

ข้อเสียของบ้านไม้ไผ่ อายุการใช้งานขึ้นอยู่กับวิธีการคัดเลือกวัสดุ การดูแลและป้องกันมอดปลวกที่จะมาเจาะไม้ไผ่

วิกฤติ ไม้ไผ่ปัจจุบันอยู่ในที่เอกชน และเขตสงวนของวนอุทยานน้ำตก กับพืชเศรษฐกิจมากกว่าพรรณไม้พื้นถิ่น

โอกาส ยังมีภูมิปัญญาภายในชุมชนที่สานลายขัดไม้ไผ่ มีพื้นที่สาธารณะในการปลูกไม้ไผ่เสริมได้ ช่วงระยะเวลาการเจริญเติบโตของไม้ไผ่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น 3 – 5 ปี

กิจกรรมที่ 2.4 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องไม้ไผ่และการใช้ประโยชน์

วัตถุประสงค์

ได้ตระหนักถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของไม้ไผ่และการอนุรักษ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ของท้องถิ่น

กลุ่มเป้าหมาย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เด็กนักเรียน เยาวชน สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด วนอุทยานสระนางมโนราห์ หัวหน้าโครงการอนุรักษ์ป่าทุ่งชาลี ผู้นำท้องถิ่น

ขั้นตอนกระบวนการกิจกรรม

คณะทำงานประชุมวางแผนการทำกิจกรรม ประสานงานกลุ่มเป้าหมายเพื่อร่วมเรียนรู้ โดยจัดนิทรรศการโครงสร้างไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ ที่สำรวจได้ เตรียมเอกสารเรื่องการเรียนรู้เรื่องไม้ และการใช้ประโยชน์เพื่อเผยแพร่แก่ผู้เข้าร่วมเวที ณ ศาลาประชารัฐร่วมใจ โดยคณะทำงานวิจัยได้แนะนำตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้เข้าร่วมเวที โดยแนะนำให้รู้จักไม้แต่ละชนิดของชุมชน โดยให้เด็กนักเรียนที่เข้าร่วมเวทีชมกิจกรรม และศึกษาเอกสารแล้วทนายปัญหาไม้ชนิดนั้น ๆ ในช่วงแรก ส่วนในช่วงที่สองให้ภูมิปัญญาบอกเล่าถึงงานที่ได้ทำ พร้อมกับบอกเหตุผลในการเลือกไม้แต่ละชนิดมาใช้ เช่น การสานหมวกตอก ยายเมี้ยนบอกว่าถ้าใช้ไม้ไผ่เหมียวจะขัดหมวกตอกได้สวย เพราะเนื้อไม้อ่อน ดัดเข้ารูปทรงง่าย ข้อปล้องยาว ลูกคะนึ่ง จงพงษา เล่าว่าไม้ไผ่ก่ายานดีที่สุดในการทำบันได เพราะเนื้อเหนียวล้าหนาทนต่อการถูกน้ำถูกฝนอายุการใช้งานสูง เกษตรจังหวัดพังงาเล่าว่า คนที่ปวดตา ยาที่รักษาง่ายคือ ตาของหน่อไผ่ตง ตัดมาล้างละหนึ่งตา แล้วนำไปนึ่งประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วทิ้งไว้ให้เย็นนำไปเป็นยารักษาตาได้ ตาชวน สุขปาน เล่าว่าคนที่ปวดหัวบ่อย สมัยโบราณเรียกว่าเป็น ลมกั๊ง ให้ทำช้อนไม้ไผ่เหน็บไว้ที่หน้าจั่วหน้าบ้าน ประมาณ 7 วัน อาการก็ทุเลาได้ ตาสว่าง บรรจงการ ยายมณฑา บางคราม เล่าว่า ไผ่คายนแดง เนื้ออ่อน ทำตอกสานค้อม ชุ่ม เครื่องจักสานดี อาจารย์ประดิษฐ์ สีนจำริญ บอกว่า ทำไม้เรียวดีเด็กดีที่สุด ที่งานแม่บ้านบอกว่า หน่อไม้ตองดีที่สุด เพราะได้ทำอาหารกิน ช่วงแลกเปลี่ยนหัวหน้าศูนย์ประสานงานฯ ได้เล่าถึงมิติใหม่ของโลกภาคอุตสาหกรรม การพัฒนาไม้ไผ่ด้านอุปโภค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย วัสดุทางการแพทย์ ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งซึ่งควรศึกษาข้อมูลไว้ ชุมชนมักพูดเสมอว่าไผ่หายากขึ้น มีราคา ดังนั้น เวทีนี้ควรคิดอะไรต่อ ลูกคะนึ่ง จงพงษา เล่าว่าสถานการณ์การใช้ไม้ในจังหวัดพังงาเริ่มสูงขึ้นทุกปี เพราะทุกวันที่ตนเองใช้ต้องแย่งกันตัดไม้กับคนตัดไม้เพื่อขายส่งแหล่งอื่น ต้องหาที่สาธารณะปลูก อย่างน้อยเว้นไว้พื้นที่ละกอ เพื่ออนาคตจะได้ไม่ต้องซื้อ

สรุปผลการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ชุมชนบ้านบางแนะ

- สิ่งที่ยังคงอยู่กับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีชุมชนในอดีต
- สภาพความเป็นไปของภูมิปัญญากับยุคสมัยปัจจุบัน

หากแม้ว่าสิ่งที่ยังคงอยู่กับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีชุมชนในอดีตนั้น สภาพชุมชนบ้านบางแนะ ไม่ต่างจากชุมชนอื่น หากย้อนตัวเลขไป 70 -80 ปี หากจะถามว่าปัจจัยอะไรทำให้คนในรุ่นนั้นสามารถนำไม้ไผ่มาผูกโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนได้ ปัจจัยแรกคือ การดิ้นรนพึ่งตนเองในสังคมกสิกรรม ซึ่งใช้ชีวิตผูกโยงกับสายน้ำทำนา หากิน อยู่อาศัยโดยพึ่งพิงธรรมชาติ ซึ่งขณะนั้นไม้ไผ่ซึ่งมีอยู่มากมายสามารถคิด ประดิษฐ์ประดิษฐ์สารพัดข้าวของเครื่องใช้ ซึ่งเกี่ยวโยงกับวิถี เช่นการทำท่อน้ำเข้านา การทำคราดเพื่อตีดินในนา สำหรับปักดำข้าวกล้า การทำอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับจับสัตว์น้ำ ล่าสัตว์ป่า ป้องกันควายหาย โดยแขวนเกราะไว้ที่คอควาย ป้องกันการขโมยผลไม้โดยการใส่ใจ เจ็บไข้ได้ป่วยก็เอาตาไผ่

รากไม้ ผิวไม้ไม่มาทำยารักษา ตายก็ต้องใช้ฟากมารองรับศพ หุงข้าวก็ใช้กระบอไม้ไผ่ ชีวิตเรียบง่ายใช้เวลาว่างจากการทำนา ทำขลุ่ย ทำวาวจากกาบไม้ไผ่ ทำเฮลิคอปเตอร์ไม้ไผ่ให้ลูกหลานเล่นจะโพลี¹ ได้ยิ่งับกระสุนลูกมลาย เป็นชีวิตที่ไม่ต้องแย่งชิงกับใคร มีเวลาที่จะเกิดสิ่งดีๆ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สภาวะความเป็นไปของภูมิปัญญากับ สมัยยุคปัจจุบัน นโยบายของรัฐพยายามผลักดันให้สังคมชนบท เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจเชิงทุนนิยม ตามนโยบายสินค้าโอท็อป เป็นการเร่งให้เกิดการผลักดันพลังภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเชิงอุตสาหกรรมภาคเอกชน ซึ่งมีทั้งผลดี และ ผลเสียดังนี้

ผลดี	ผลเสีย
- การยกระดับการเรียนรู้ระยะสั้นเรื่องใหม่ๆ - การยกระดับการพัฒนาสินค้าท้องถิ่น ให้มีช่องทางการค้าที่กว้างขึ้น - เกิดการพัฒนารูปแบบตามที่ตลาดต้องการที่หลากหลาย	- วิธีชุมชนถูกเร่งให้ก้าวไปสู่ทุนนิยมถึงชีวิตฐานล่างของสังคม - เป็นการบีบเร่งการใช้ทรัพยากรโดยขาดแผนพัฒนาและการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน - ขาดมาตรการการให้การเรียนรู้ แบบองค์รวมในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง - การย้ายฐานการลงทุนของกลุ่มที่มีความสามารถมากกว่ามาใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอื่น - การละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมมองเห็นแต่ราคาสินค้าขาดมุมมองด้านคุณค่า ของการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

วิกฤติ	โอกาส
- ขาดการเชื่อมโยงสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น - ขาดศรัทธาในวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น - ขาดบริบทในการเรียนรู้อย่างจริงจัง และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงและสภาพสังคมปัจจุบันได้	- การเชื่อมโยงบ้าน วัด โรงเรียนพร้อมที่จะถ่ายทอดร่วมกันอย่างยั่งยืน - ให้โอกาสแห่งการเรียนรู้ที่น่าสนใจ แก่เยาวชนในระบบการศึกษา - ชุมชน และผู้นำการสร้างมุมมองที่ดีแก่เยาวชนต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹ ทำจากกิ่งตาไผ่ตง มีด้ามจับ และแกนขนาดประมาณเท่ารูปล้องกิ่งตา ความยาวประมาณ 6 นิ้ว ถึง 12 นิ้ว โดยใช้ลูกมลาย

(ลูกพลา) เป็นกระสุนอัดเข้าไปในรูปล้อง แล้วดันเข้าไปเล็กน้อย แล้วนำลูกมลายมาใส่ซ้ำอีก ทำให้เกิดแรงดันลมขณะที่ดินเม็ดกระสุนนัดต่อไปเสียงจะดัง “โพลี”

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่แต่ละชนิด วัตถุประสงค์

ทีมวิจัย เยาวชน และชุมชน ได้รู้ทั้งวิธีการขยายพันธุ์ไม้ไผ่โดยภูมิปัญญาที่หลากหลายวิธี

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย เยาวชน และชุมชนบ้านบางเนาะ คณะทีมวิจัยป่าทุ่งชาลี อำเภอกระบุรี ศูนย์
ถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลบปริง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหนองพังงา

ขั้นตอนกระบวนการกิจกรรม

ทางโครงการได้ประสานกลุ่มเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมเวทีเสวนา ณ ศาลาประชาคมร่วมใจ โดย
การเชิญให้ภูมิปัญญาแต่ละท่านได้บอกเล่าถึงวิธีการขยายพันธุ์ไม้ไผ่ที่ผู้เฒ่าเคยปลูก ยายอารี หิรัญ เล่า
ว่าไม้ไผ่สีสุกปลูกง่ายที่สุด เพราะที่นำมาทำข้าวหลามส่วนที่เหลือทิ้งไว้ข้างบ้านยังออกเป็นกอโตจนใช้
งานได้ ลูกธานี พวงแก้ว และลุงไพจิตร ขวัญดี เล่าว่า ช่วงที่ทำสะพานของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ลุงได้
จัดไม้ไผ่ก้านปักไว้ป้องกันดินที่คอสะพานทรุด ทุกวันนี้ยังมีให้เห็น ตาชวนเล่าว่าไม้ตงปลูกง่ายที่สุด ช่วง
ฤดูฝน เลือกกิ่งตาที่มากเยอะๆ แล้วตัดปักไว้อย่างให้โยก ปีเดียวก็ได้เห็นกอไผ่ บางคนบอกว่าไผ่บาง
ชนิดต้องใช้แต่เหง้า (หัวไผ่) เท่านั้น บางชนิดทำได้หลากหลายวิธี ทางสำนักงานเกษตรจังหวัดได้
จัดเตรียมชุดอุปกรณ์สอนการตอนกิ่งไผ่ตงให้กับผู้เข้าร่วมเวที โดยแนะนำว่าการตอนไผ่ตงเป็นวิธีการที่
ใช้กันในเชิงพาณิชย์ เพราะจะได้ในเชิงปริมาณ และการขนย้ายทางไกลสะดวกที่สุด น้ำหนักเบา แต่
ไม่สามารถใช้กับไผ่พื้นบ้านได้ทุกชนิด คณะทำงานควรทดลองดูแล้วจะได้มาเล่ากันต่อไป โดยทางเวที
เสนอชนิดพันธุ์ไม้ 19 ชนิด ให้คณะทำงานขยายพันธุ์

จากเวทีประชุมทีมวิจัยเพื่อออกแบบสำรวจข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การเพาะขยายพันธุ์
ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ จากข้อมูลสำรวจทั้งสิ้น 32 ชนิด แต่เวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันนำเสนอไม้ไผ่ที่
ชุมชนบ้านบางเนาะขยายพันธุ์ เพื่อใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในอนาคตรวม 19 ชนิด โดยจำแนกเป็นไม้ไผ่ที่มี
โครงสร้างขนาดใหญ่ ได้แก่ ไผ่ตงใหญ่ ไผ่ตงเกลบ ไผ่ตงเขียว ไผ่เฉียงรูน ซึ่งมีความจำเป็นเพื่อให้
บริโภค แปรรูปเป็นอาหาร และไม้ไผ่ที่มีโครงสร้างขนาดกลาง 15 ชนิด ได้แก่ ไผ่สีสุก ไผ่สีสุกป่า ไผ่
ก้ายาน ไผ่หวาน ไผ่เหมียง ไผ่ตากวาง ไผ่ตัน ไผ่ผากมัน ไผ่คายดำ ไผ่คายแดง ไผ่ผากลาย ไผ่
หมากรุก ไผ่งาช้าง ไผ่เกรียบ ไผ่เหลือง ซึ่งไม้ไผ่โครงสร้างขนาดกลางนี้ หน่ออ่อนสามารถนำไปบริโภค
เป็นอาหารได้ และไม้ไผ่ส่วนใหญ่ยังใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ งานหัตถกรรมจักสาน
บางชนิดใช้เพื่อการประดับตกแต่งบ้านและสวน สำหรับไม้ไผ่ซึ่งมีโครงสร้างขนาดเล็ก หรือไม้ไผ่ระดับ
ก็ควรเพาะขยายพันธุ์ไว้ด้วย เพื่อใช้ในการเรียนรู้ในอนาคตตามปริมาณที่เหมาะสม จากเวทีนี้ นายชวน
สุขปาน และนางจรรยา สมจิต ได้นำเสนอว่าชาวชุมชนบ้านบางเนาะเห็นด้วยในการขยายพันธุ์ไม้ไผ่
ตามแนวความคิดดังกล่าว และทีมงานรับไปดำเนินการตามข้อเสนอดังกล่าว

สภาพทั่วไปของไผ่จากแหล่งธรรมชาติและชุมชนบ้านบางแนะ

สภาพชุมชนบ้านบางแนะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ควนเขา จึงทำให้เกิดพันธุ์ไผ่ในแหล่งธรรมชาติ **หลากหลายพันธุ์ สามารถเลือกใช้**ประโยชน์อย่างอเนกอนันต์ ไผ่ที่พบได้ง่ายในแหล่งธรรมชาติ เช่น ไผ่เกรียบ ไผ่ผาก ไผ่ผากมัน ไผ่ผากลาย ไผ่คายดำ ไผ่คายแดง ไผ่เหมียง ไผ่ตัน ไผ่วอก ไผ่คูลาน ไผ่สีสุกป่า และ**บางชนิด**ชุมชนได้นำจากภายนอกชุมชนมาปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ คือ ไผ่ตงใหญ่ ไผ่ตงเกลบ ไผ่ตงเขียว ไผ่กำยาน ไผ่สีสุก ไผ่งาช้าง ไผ่หมากruk ไผ่เฉียงรุณ ซึ่งส่วนใหญ่ไผ่ชนิดนี้อายุ 30 – 80 ปีมาแล้ว ไม่มีการปลูกเพิ่ม และไผ่**บางชนิด**ปลูกเพื่อเป็นไม้ประดับและด้านความเชื่อ ได้แก่ ไผ่เงิน ไผ่สีทอง ไผ่หวาน ไผ่ตัน (อีสาน) ไผ่เพ็ก ไผ่ภู ไผ่ดัด เป็นต้น ทำให้มองเห็นถึงความแปรเปลี่ยนของสังคมอย่างชัดเจนว่า หลังจากสังคมชาวนาของชุมชนบ้านบางแนะล่มสลาย ปรับเป็นระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ เกษตรเชิงเดี่ยว ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และผลไม้ ความสำคัญของไผ่ที่ผูกโยงกับชีวิตอย่างแนบแน่น อุดมไปด้วยภูมิปัญญาถูกละเลย ละทิ้งอย่างไม่ใยดี จนต้องมีการหาสารเคมี วิธีทำลายไผ่ที่มีอยู่ตามหัวไร่ปลายนาทิ้ง เกิดค่านิยมใหม่ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องสูญหายไปด้วยอย่างไม่คาดฝัน เป็นการละเลยต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญยิ่ง

ชนิดของไผ่และฤดูกาลออกหน่อพื้นที่บ้านบางแนะ ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ (ปี 2551)

1. ไผ่สีสุก	เดือน 5 – 6	8. ไผ่กิมซุง	ทั้งปี**
2. ไผ่เกรียบ	เดือน 7 – 8	9. ไผ่ตงจีน	เดือน 7 – 10
3. ไผ่กำยาน	เดือน 7 – 8	10. ไผ่ผาก	เดือน 7 – 8
4. ไผ่ตงใหญ่	เดือน 6	11. ไผ่เหลียง	ทั้งปี**
5. ไผ่ตงเกลบ	เดือน 6	12. ไผ่จีน	ทั้งปี**
6. ไผ่ตงเขียว	ทั้งปี**	13. ไผ่เหมียง	เดือน 7 – 8
7. ไผ่หวาน	ทั้งปี**		

หมายเหตุ เป็นการนับเดือนทางจันทรคติ

** ไผ่ซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณแหล่งน้ำหรือต้องมีการให้น้ำของเกษตรกร

การนำเสนอชนิดไม้ไฟที่ควรขยายพันธุ์ในชุมชนบ้านบางเนาะ
สรุปได้ว่ามีทั้งสิ้น 19 ชนิด ได้แก่

ชนิดไม้ไฟ	ลักษณะโครงสร้าง			การใช้ประโยชน์			การขยายพันธุ์				หมายเหตุ
	S	M	L	อาหาร	ใช้สอย	ประดับ	เหง้า	ข้อ	ตอ	กล้าเมล็ด	
ไผ่ตงใหญ่			✓	✓	✓			✓	✓	✓	
ไผ่ตงเกลือบ			✓	✓	✓			✓	✓	✓	
ไผ่ตงเขียว			✓	✓	✓			✓	✓	✓	
ไผ่ตงเขียวรูน			✓	✓	✓			✓	✓	✓	
ไผ่สีสุก		✓		✓	✓			✓	✓		
ไผ่สีสุกป่า		✓		✓	✓		✓				
ไผ่กำยาน		✓		✓	✓		✓	✓	✓		
ไผ่หวาน		✓		✓	✓	✓	✓	✓			
ไผ่เหมียง		✓		✓	✓		✓			✓	
ไผ่ตากวาง		✓		✓	✓		✓			✓	
ไผ่ตัน (อีสาน)		✓		✓	✓	✓	✓			✓	
ไผ่ผากมัน		✓			✓		✓			✓	
ไผ่คายดำ		✓			✓		✓			✓	
ไผ่คายแดง		✓			✓		✓			✓	
ไผ่ผากลาย		✓			✓		✓			✓	
ไผ่หมากruk		✓		✓	✓	✓	✓			✓	
ไผ่งาช้าง		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		
ไผ่เหลือง		✓		✓	✓	✓	✓				
ไผ่เกรียบ		✓		✓	✓		✓			✓	

หมายเหตุ

ลักษณะขนาดโครงสร้างไผ่

โครงสร้างขนาด S ความกว้างของลำปล้อง ตั้งแต่ 0.5 – 5 เซนติเมตร

โครงสร้างขนาด M ความกว้างของลำปล้อง ตั้งแต่ 5 – 10 เซนติเมตร

โครงสร้างขนาด L ความกว้างของลำปล้อง ตั้งแต่ 15 เซนติเมตร

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

ทีมงานได้แบ่งชนิดไม้และจำนวนปริมาณไม้ไม้ที่ต้องเพาะขยายพันธุ์ให้ได้ทันช่วงระยะเวลาตามแผนปฏิบัติงานโครงการโดยให้ทีมวิจัย เพาะ 2 แปลง เพื่อจัดเตรียมแหล่งพันธุ์ไม้ และสถานที่เพาะเลี้ยงในอนาคต ความเข้าใจถึงวิธีการเพาะขยายพันธุ์ไม้ ช่วงฤดูกาลที่เหมาะสมกับการขยายพันธุ์ไม้ โดยการถ่ายทอดของภูมิปัญญา และสำนักงานเกษตรจังหวัดพังงาให้กับชุมชนเป็นบทเรียนเพื่อใช้ทดลองปฏิบัติต่อไป ให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนและโครงการศึกษาการปลูกไม้เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินด้วย

กิจกรรมที่ 3.2 ศึกษาดูงานการเพาะขยายพันธุ์ไม้ด้วยส่วนต่าง ๆ ของไม้ และการใช้ประโยชน์จากไม้เชิงเศรษฐกิจ เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำที่จังหวัดปราจีนบุรี

วัตถุประสงค์

ได้รู้ถึงการขยายพันธุ์ไม้โดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของไม้

กลุ่มเป้าหมาย

คณะทำงานวิจัย

ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

ทีมงานวิจัยได้ร่วมหารือเรื่องการศึกษาดูงานเรื่องการขยายพันธุ์ไม้ด้วยส่วนต่าง ๆ ของไม้ และการใช้ประโยชน์จากไม้เชิงเศรษฐกิจ โดยทางหัวหน้าโหนดพังงา ได้แจ้งให้ทราบว่ากิจกรรมที่ทางโครงการปลูกไม้ดำเนินการนั้น ตรงกับการทำงานของ IUCN โดยคุณสมศักดิ์ สุนทรนวกัทร และคุณประดิษฐ์ ซึ่งทำงานฟื้นฟูพื้นที่สีนามิโดยการปลูกไม้ได้ประสานงานผ่านโหนดพังงา เรื่องการประสานงานกับโครงการเพื่อร่วมศึกษาเกี่ยวกับเรื่องไม้ โดยทาง IUCN ได้กำหนดวันที่ 27 , 28 และ 29 กรกฎาคม 2551 ที่จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยทางคณะทำงานได้เสนอหัวหน้าโครงการกับลุงไพจิตร ขวัญดี เป็นตัวแทนโครงการไปร่วมเรียนรู้ ในหัวข้อ การขยายพันธุ์ไม้ วิธีการขยายพันธุ์ไม้ สภาพทั่วไปของไม้เชิงอนุรักษ์ แล้วนำมาถ่ายทอดให้กับทีมงานและชุมชน นอกจากนั้นทางโครงการได้ไปศึกษาดูงานที่จังหวัดเพชรบูรณ์ในวันที่ 17 – 18 ตุลาคม 2552 เรื่อง การปลูกไม้เชิงเศรษฐกิจ โดยชมรมไม้เศรษฐกิจ ซึ่งมีคุณทองยศ พุ่มทับทิม เป็นผู้ดำเนินงาน

1 สิงหาคม 2551 สรุปการดำเนินงานเรื่องไผ่ 27 – 30 กรกฎาคม 2552

โดยการสนับสนุนจากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย และกรมป่าไม้ ตามโครงการฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัยสึนามิ

- ชมสวนไผ่ (วิธีการตอน) อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการจัดการของชุมชนในหมู่บ้าน จากกลุ่มเล็กจนถึงปัจจุบัน ยกกระดับเป็นอำเภอโดยการให้ใช้พื้นที่ของสมาชิก โดยการปลูกคนละไม่เกิน 10 ไร่ พันธุ์ไผ่ที่ดีที่สุด คือ ไผ่ตงเขียว (ศรีปราชญ์) นับตั้งแต่วันเอากิ่งพันธุ์ปลูกลงหลุมเป็นระยะเวลา 8 เดือน ก็ให้หน่อครั้งที่ 1 ออกหน่อประมาณ 3 – 4 หน่อ เว้นไว้เป็นลำแม่ (ช่วงไผ่สาว)

การขยายพันธุ์

เอากิ่งตาตั้งแต่ตาที่ 3 – 6 ใช้เลื่อยบากหัวหมกตาส่วนล่างทิ้ง แล้วนำขุยมะพร้าวใส่ถุง ผ่าเอาไปเพาะชำที่กิ่งตาที่บากไว้ ใช้เวลา 15 วัน ตัดกิ่งตอนออก นำไปปลูกในถุงเพาะชำ ประมาณ 20 วัน จะนำไปปลูกได้

ข้อห้าม

ห้ามใช้ยาเร่งราก เพราะตัวยาจะไปดูดอาหารจากลำแม่ ทำให้กิ่งโหมง ถ้าหากเกษตรกรทำกิ่งขยายพันธุ์เลยตาที่ 6 ขึ้นไป จะทำให้ไม้โตไม่ขึ้น กอเล็ก หน่อน้อย (ไผ่มีน) สังเกตได้จากลำต้น เมื่อมีอายุ 1 – 2 ปี ลำจะเป็นสีเหลืองอมเขียว ตั้งแต่ปลูก จนอายุครบ 2 ปี / 1 กอ ใช้ปุ๋ย 100 กิโลกรัม

วิธีการทำให้ไผ่ออกหน่อดี คือ ใช้ปุ๋ยซีพี และเกลบ เวลาหว่านห่างจากโคนประมาณ 1 ศอก เพื่อให้กอขยายออกข้าง เมื่อครบ 2 ปี ให้ตัดลำของปีที่ 1 ให้ถึงโคน ลำนำไปใช้ประโยชน์ในภาคเกษตร เช่น เลี้ยงหอยนางรม หอยแมลงภู่

วิธีเก็บหน่อไผ่ตงปีที่ 2 ให้ตัดหน่ออ่อนวันตา 1 – 2 ตา ที่เว้นประมาณ 15 – 20 วัน จะเป็นหน่อ

เมื่ออายุ 2 ปี ต่อ 1 กอ ให้หน่อประมาณ 30 กิโลกรัม/ครั้ง ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – กรกฎาคม หน่อที่ขึ้นหลังจากเดือนกรกฎาคม จะเว้นไว้เป็นลำใหม่ของปีต่อไป แต่ถ้ามีหน่อติดกัน ต้องตัดให้เหลือหน่อเดียว เมื่อเข้าปีที่ 2 ให้ใช้ปุ๋ย 100 กิโลกรัม

หมายเหตุ เป็นการปลูกไผ่เศรษฐกิจ ต้องใช้ระบบน้ำในการดูแลรักษาบังคับให้ออกหน่อ

การปลูก 1 ไร่ ได้ 27 กอ

ข้อดีของไผ่เขียว

1. เนื้อแน่น
2. เปลือกหุ้มหน่อบางกว่าไผ่ตงชนิดอื่น
3. ปริมาณเนื้อไผ่จะมากกว่าไผ่ตงชนิดอื่น
4. รสชาติจะหวานกว่าชนิดอื่น

5. ปริมาณการให้หน่อ 6 เดือน (กุมภาพันธ์ – กรกฎาคม)
6. คายน้อย
7. โรคน้อย ราคาดี ผลผลิต 1 ไร่/ 30,000 บาท/ปี

วิธีการปลูก

ขุดหลุมลึก 50 x 50 เซนติเมตร รองหลุมด้วยปุ๋ยคอก ให้กิ่งโอบหงาย ลักษณะกิ่งให้ไปตามทิศทางลม แนวนอน 45° ใช้หลักปัก และใช้เชือกมัดยึดกิ่งป้องกันลมโยกรากอ่อนขาด

เริ่มให้ปุ๋ยครั้งที่ 1 เมื่อปลูกได้ 5 วัน ประมาณ 1 กำมือ การตัดหน่อ ตัด 1 วัน เว้น 2 วัน มีโรงงานแปรรูปไม้ไผ่ตงอัดกระป๋อง เพื่อส่งออก ไม้ที่โรงงานใช้ผลิต คือ

- ไผ่ตง
- ไผ่บง
- ไผ่ลวก

ทั้ง 3 ชนิด จะขาดตลาด โดยส่วนใหญ่จะระดมจากภาคอีสาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม้ภาคใต้ไม่เหมาะในการส่งออก เพราะ

1. รสชาติขม
2. ขนาดใหญ่เกินไป ไม่เหมาะแก่การบรรจุภัณฑ์เพื่อส่งออก

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ ตำบลโพธิ์งาม อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี มีไม้กวาดเป็ด ม้านั่ง

ปัญหา

1. ปริมาณไม้ไผ่ขาดแคลน
2. ไม้ที่ใช้ คือ ไม้สีสุก ไม้ตง ไม้เลียง

สาเหตุ

1. อายุไม้ที่นำมาใช้งาน 50 ปีขึ้นไป ในการทำเฟอร์นิเจอร์
2. การปลูกทดแทนจะใช้งานไม่ทัน
3. มีการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่ให้ผลสูงกว่า เช่น
 - 3.1 ต้นกระดาด AA
 - 3.2 ยางพารา

รายงานจากการศึกษาดูงานที่จังหวัดเพชรบูรณ์
เวลา 2 วัน ระหว่างวันที่ 17 – 18 ตุลาคม 2552

จะทำให้เห็นว่าไผ่มี 2 ลักษณะ ณ วันนี้ และในอนาคตจะปลูกแบบไหน

1. ปลูกเพื่อกินหน่อ
2. ปลูกเพื่อทำเฟอร์นิเจอร์

จากประสบการณ์ของคนปลูกไผ่เพื่อใช้ประโยชน์ ภายใน 2-3 ปี สามารถปลodหนี้ 2-3 ล้านได้

- ไผ่กินหน่อ ได้แก่ ไผ่เพชรน้ำผึ้งมีรสชาติเหมือนมะพร้าว ปีที่ 1 ขยายพันธุ์ได้ 6 กอ ปีที่ 2 จะขยายได้ถึง 2 เท่า

จากการศึกษาดูงานครั้งนี้ได้นำไผ่มาเพิ่มอีก ดังนี้ 1. ไผ่คะมะ 2. ไผ่กาบแดง 3. ไผ่มอด 4. ไผ่ยักษ์ (ราชาไผ่) 5. ไผ่ลำมะลอกใหญ่ 6. ไผ่ลำมะลอกเล็ก 7. ไผ่ด้ามขวาน 8. ไผ่บ้าน (คล้ายไผ่สีสุก) 9. ไผ่ขางหม่น 10. ไผ่หก

วิธีการปลูก

ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทั่วไป 4 x 4" 1 ไร่ จะได้ 100 กอ ใส่ปุ๋ยคอกใช้น้ำเร่งให้ออกหน่อ ภายใน 3 เดือน (ไผ่โครงสร้างเล็ก)

คุณสมบัติของไผ่ จากสวนนนุช ได้อธิบายไผ่ที่นิยมใช้มีไผ่เลี้ยง ไผ่รวก ไผ่จีน ไผ่น้ำเต้า สามารถปลูกใส่กระถาง โดยสามารถควบคุมกอได้

การวางแผน ต้องรู้ชนิดไผ่ ปลูกเชิงปริมาณ 20 ไร่/ชนิด

วิธีการตลาด มีการนำเสนอของฝาก ของขวัญ

การตกแต่ง ต้องศึกษาการแปรรูป

วิธีคิด

การใช้ประโยชน์ของไผ่แต่ละอย่าง ควรหาไผ่ที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย การเฉลี่ยจตุรายได้ และการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ไผ่ ณ วันนี้ ไผ่ไผ่ข้าวหลามจะมีปัญหากับแมด้้า ต้องไปเอาไผ่ไผ่จากเขมร

เทคนิค การเร่งหน่อไผ่ตง ควรตัดลำอย่าให้สูงเกิน 2.5 เมตร จะเร่งหน่อได้เร็วขึ้น

วิธีปลูกเชิงอุตสาหกรรม จะเป็นไผ่ขางหม่น ใช้แบบเพาะเมล็ด (1 – 6 เดือน) ถ้าควบคุมอุณหภูมิ เก็บได้นาน 1 – 2 ปี แต่ช่วงอัตราการรอดของเมล็ดสูง ควรใช้ระยะการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ 1 – 6 เดือน

วิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไม้

ควรเก็บช่วงที่เริ่มมีการร่วงของเมล็ดพันธุ์ไม้แต่ละชนิด โดยปูผ้าพลาสติกกรอบโคนกอไม้ที่ดอกหรือเมล็ดสุกเต็มที่ แล้วเขย่าต้นให้แรง ๆ ให้เมล็ดร่วงลงมา ไม่ควรเกี่ยวหรือตัดข้อเมล็ดพันธุ์ลงมาทั้งหมด เพราะอัตราการสุกของเมล็ดในแต่ละข้อไม่สม่ำเสมอ ทำให้อัตราการงอกต่ำ

ข้อดีของการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

จะทำให้ได้อายุในการเก็บเกี่ยวยาวนานกว่าการใช้ส่วนอื่น ๆ ของไม้ในการขยายพันธุ์

การดูแลไม้ชำหม่น (ขยายพันธุ์จากเมล็ด)

การเตรียมหลุมปลูกขนาดพอประมาณ ใส่ปุ๋ยคอก 4 – 5 กิโลกรัม/หลุม นับจากวันปลูก 2 – 3 ปี ก็จะทำให้หน่อเก็บได้ หากมีการให้น้ำสม่ำเสมอจะให้น่อทุก ๆ 3 เดือน อายุการใช้ประโยชน์จากลำควรใช้ลำเมื่ออายุ 3 – 4 ปี

การใส่ปุ๋ย

ควรสังเกตลักษณะสีใบของไม้ ถ้าหากใบเริ่มมีสีเหลืองก็ควรเติมปุ๋ยโดยหว่านรอบโคนต้น กอละ 1 – 2 กิโลกรัม

การปลูกไม้เขียวเขาสมิง (คุณไพฑูรย์ นำมาลัย)

อัตราการปลูกเนื้อที่ 1 ไร่ ควรปลูก 100 กอ อัตราระยะห่าง 4x4 เมตร

ข้อดี

1. การปลูกด้วยกิ่งตอน จะให้หน่อในระยะเวลา 1 ปี
2. การทนต่ออัตราการท่วมของน้ำ (แช่น้ำได้ 1 – 3 เดือน)
3. ไม่มีคาย หน่อได้ขนาดน้ำหนักดี

การใช้ไม้ในการปรับปรุงภูมิทัศน์ (คุณสุทธิพงษ์ จวบเย็น / สวนนงนุช)

ความนิยมในการปลูกไม้เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ เป็นตลาดที่ใหญ่มาก แต่เกษตรกรควรมีความรู้ที่หลากหลาย เช่น ด้านความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย ชนิดพันธุ์ ขนาดพื้นที่ของกอ การควบคุมขนาดของกอไม้ ความสูง การจัดรูปร่าง เพื่อเพิ่มมูลค่าของไม้ และที่สำคัญควรเข้าใจหรือมีทักษะเรื่องการจัดสวน สิ่งที่ต้องตระหนักอีกอย่างคือ การปรับตัวของเกษตรกรให้ทันต่อกระแสโลก เช่น การปลูกไม้เชิงเศรษฐกิจ ควรศึกษาตลาดความต้องการของชนิดพันธุ์ไม้ การวางแผนการจัดการไร่ ควรปลูกไม้ที่ให้ผลผลิตได้ต่อเนื่องหลายรูปแบบ และต้องคำนึงถึงในเชิงปริมาณ คือ พื้นที่หนึ่ง ๆ ควรมีไม้ต่ำกว่า 60 – 100 ไร่ พืชค่าถึงจะสนใจ คือ ตลาดจะวิ่งมาหาแต่ในทางกลับกันถ้ายิ่งน้อย เกษตรกรยิ่งต้องเหนื่อย ต้องจัดการเองให้ได้ทั้งหมด

ปัญหา

ไม่ว่าจะเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีปัญหาน้อยมาก ไม่ว่าเรื่องโรคระบาดหรือสภาพอากาศ ดิน หรือ ราคา เพราะสามารถแปรรูปได้หลากหลาย นอกจากการขาดการดูแลที่ถูกต้องเท่านั้น และการออก หน่อของไม้ป่าแข่งกับไม้ปลูก

ข้อคิด

การทำงานทุกอย่างต้องสร้างจุดเฉลี่ยของรายได้ อย่าคิดแต่รวยคนเดียว

การจัดการไม้เชิงอุตสาหกรรม (คุณสุชาย ศิริมาศ สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่)

เนื่องจากการขยายตัวด้านการเกษตรอุตสาหกรรม และการพัฒนาอุตสาหกรรม ธุรกิจที่ เกี่ยวเนื่อง ทำให้ตลาดความต้องการเชิงปริมาณของการใช้ลำไม้สูงมาก จะทำให้พื้นที่ภาคเหนือและ ภาคอีสาน รวมทั้งภาคกลาง ตอบสนองต่อตลาดไม่เพียงพอของเกษตรกร จึงทำให้มีการบุกรุกป่าเพื่อตัด พืนไม้ นำออกไปจำหน่าย *(อ้างอิง : แหล่งข้อมูลผู้ค้า/ผู้ประกอบการไม้เพื่ออุตสาหกรรมและไม้บริโภค / หน้า 47 – 48 เอกสารประชุม/สัมมนาไม้ ครั้งที่ 2 ชมรมไม้เศรษฐกิจไทย) ทำให้เกิดเงื่อนโซ่เชิง กฎหมาย เช่น การตัดฟัน การขนย้าย กฎหมายจรรยาบรรณ เป็นต้น

โดยเฉพาะไม้ซางนวล ไม้ซางป่า ของจังหวัดน่าน ในแหล่งธรรมชาติในปี 2546 เริ่มออกตาซุย เพราะไม้ซางป่าอายุแค่ 40 ปี จึงทำให้เกิดการขาดแคลนไม้เชิงอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะพื้นที่ ปลูกไม้มีน้อย จึงมีการตัดฟันไม้ป่าในเขตพื้นที่อนุรักษ์ โดยเฉพาะไม้ไม้ซางหม่น ซึ่งภาคอุตสาหกรรม นิยมใช้ทำตะเกียบ ต้องตัดส่วนโคนทิ้งประมาณ 2 เมตร เพราะเนื้อไม้ช่วงนี้หนา ทำให้หัวตอกไม้ เสียหาย ชำรุดง่าย ไม้ซางสามารถปรับปรุงหน้าดินได้ในระยะเวลา 5 ปี ดินบริเวณโคนไม้ทำเป็นดินซุย ไม้ได้

เส้นทางไม้และการทำธุรกิจ (คุณสมศักดิ์ ทองจันทร์)

ก่อนอื่นเกษตรกรควรตระหนักถึงวัตถุประสงค์ของการปลูกไม้ของตัวเอง ความเหมาะสมของแต่ละ พื้นที่ควรวางแผนและการดำเนินการที่ชัดเจน การจัดการระบบธุรกิจแก่ชุมชน มีอะไรบ้าง แล้วจึง ดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อลดความเสี่ยงในการประกอบธุรกิจ

ข้อคิด

เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ นอกจากไม่เก่งด้านการตลาดแล้ว ยังขาดความพยายามด้วย เพราะ สังคมปัจจุบันนอกจากการแข่งขันด้านทุนแล้ว ยังต้องแข่งขันด้านวิชาการของเกษตรกรด้วย ทั้งด้าน คุณค่า มูลค่า และศักยภาพของคน

ข้อแนะนำ

1. การบริโภคหน่อไม้เป็นข้อจำกัดสำหรับผู้ป่วยโรคปวดเมื่อยตามข้อกระดูก จึงต้องใช้ใบย่านางเพื่อล้างพิษในการประกอบอาหารร่วม แต่ปัจจุบันไม้สกุลไม้วาน กลุ่มผู้ป่วยด้านข้อกระดูกสามารถรับประทานได้โดยไม่มีผลกระทบต่อสุขภาพ (บงหวาน เพชรน้ำผึ้ง ชูนาน ฯลฯ)
2. การปลูกไม้ ควรคำนึงถึงชนิดพันธุ์ ระยะการปลูก การตลาด
3. การปักหน่อ เพื่อให้ไม้สร้างกอ ช่วงเดือนมิถุนายน (ภาคเหนือ – ภาคกลาง) ไม่เก็บหน่อไม้ข่อยขาย เดือนตุลาคม – พฤศจิกายน ต้องตัดหน่อและลำให้เหลือ 3 – 5 ลำ เพื่อเร่งให้หน่อออกก่อนฤดูกาล เร่งให้น้ำและปุ๋ยคอก
4. ของพื้นดินมีดีอะไรบ้าง ถ้าดีต้องรีบทำก่อน

บทวิเคราะห์

การศึกษาดูงาน/ประชุมสัมมนาไม้ ครั้งที่ 2 ชมรมไม้เศรษฐกิจไทย ณ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำเข็กให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (ไพรพมามัน) หมู่ที่ 1 ตำบลสะเดาพอง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ วันที่ 17 – 18 ตุลาคม 2552 เป็นการพบปะผู้ที่เป็นเกษตรกรที่ปลูกไม้ กลุ่มแปรรูปไม้ผลิตภัณฑ์ชุมชน นักวิชาการเกษตร นักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับไม้ พบว่าเกษตรกรพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกลุ่มที่เอื้อต่อการพัฒนาเชิงธุรกิจเรื่องไม้มาก ทั้งนี้ เนื่องจากปัจจัยเอื้อดังต่อไปนี้

1. ภาคการแปรรูปด้านอาหารอุตสาหกรรมหน่อไม้
2. ภาคอุตสาหกรรมการทำเฟอร์นิเจอร์และของประดับจากไม้
3. ภาคอุตสาหกรรมที่แปรรูปไม้เป็นเยื่อกระดาษ
4. กลุ่มแปรรูปไม้เส้น (ไม้ฉิมพิน, ไม้เสียบ, ตะเกียบ ฯลฯ)
5. ภาคเกษตรที่หลากหลาย และหน่วยงานองค์กรที่สนับสนุนการปลูกไม้
6. ภาคการขนส่งเชื่อมโยงกับระบบอุตสาหกรรมที่เหมาะสม

จะเห็นว่าบริบทพื้นที่ดังกล่าวสามารถสร้างศักยภาพแก่ชุมชนในการสร้างงาน สร้างอาชีพจากการปลูกไม้ และการพัฒนาสายพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ให้เป็นที่นิยมแก่ตลาด แก่กลุ่มผู้บริโภคได้ครอบคลุมแม้กระทั่งกลุ่มผู้ป่วยก็ยังมีสายพันธุ์ไม้ชนิดที่เอื้อต่อการบริโภคได้ ความขยันขันแข็งของเกษตรกรศักยภาพในการแข่งขันเชิงธุรกิจสูงกว่าเกษตรกรภาคใต้ แต่ข้อได้เปรียบของคนภาคใต้ คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ และปัจจัยด้านอากาศ ซึ่งมีความเหมาะสมแก่การปลูกไม้มาก แต่จุดอ่อนคือประสิทธิภาพการทำการเกษตรเชิงธุรกิจอุตสาหกรรม การพัฒนาเรื่องพันธุ์ไม้ยังคงต้องอาศัยระยะเวลา และที่สำคัญทักษะเชิงงานช่างฝีมือ การแปรรูปไม้ กลุ่มช่างทางภาคเหนือ และภาคอีสาน ยังคงมีศักยภาพสูงกว่าภาคใต้ ดังนั้น เกษตรกรภาคใต้ยังมีพันธุ์ไม้ที่มีชนิดโครงสร้างใหญ่ ซึ่งภาคอุตสาหกรรมต้องการมาก

และมีมากในพื้นที่ภาคใต้ เช่น ไม้สกุลไม้ตง ซึ่งส่วนใหญ่ภาคอุตสาหกรรมแปรรูปหน่อและลำไย เป็นจำนวนมาก สำหรับไม้โครงสร้างขนาดกลางก็มีความต้องการทางภาคอุตสาหกรรมสูง ส่วนใหญ่โครงสร้างเล็กมักจะแปรรูปเป็นอุตสาหกรรมหน่อไม้บริโภคสด ต้ม และใช้ประดับได้

โอกาสและความเป็นไปได้

การปลูกไผ่ ให้ผลตอบแทนเร็ว ช่วงระยะเวลาแค่ 1 – 2 ปี ต้นทุนในการดูแลต่ำกว่าพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ สามารถขึ้นได้ในทุกสภาพพื้นที่อากาศ การใช้ประโยชน์โดยตรงที่หลากหลาย เชื่อมโยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และยังฟื้นฟูอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัจจัยเอื้อ สภาพพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ เอื้อต่อการพัฒนาให้เกิดอาชีพต่อเนื่องได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การแปรรูปหน่อไม้ การแปรรูปไม้ไผ่ (ลำ) การพัฒนาศูนย์ขยายพันธุ์และอนุรักษ์พันธุ์ไผ่ การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน เป็นการสร้างโอกาสทางอาชีพแก่ชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ดังนั้น พื้นที่ด้านพระยาพิพิธควรวางแผนทางดังกล่าว และเชื่อมโยงภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับบริบท ไม่ควรแข่งขันเชิงอุตสาหกรรมการแปรรูป และควรคำนึงการปลูกพืชเสริม (ไผ่) ระหว่างพื้นที่ปลูกยางพาราให้เป็นรายได้เสริมมากกว่าพืชชนิดอื่นในอนาคต เพื่อสร้างรายได้ช่วงฤดูฝน เกษตรกร

กิจกรรมที่ 3.3 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องไผ่ และรูปแบบการปลูกไผ่ในพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ

วัตถุประสงค์

ได้รู้ถึงรูปแบบการปลูกไผ่ของไผ่แต่ละชนิด

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กนักเรียน เยาวชน ทีมงาน วนอุทยานสระนางมโนราห์ ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น กระบวนการขั้นตอนการทำกิจกรรม คณะทำงานได้ประชุมวางแผนออกแบบการทำกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องไผ่ในพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ โดยใช้แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศโดยดาวเทียม ซึ่งทีมงานได้เพิ่มเติมแผนที่สายน้ำทั้ง 5 สาย วนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ และนำโครงสร้างไผ่เพื่อจัดนิทรรศการ พร้อมเอกสารข้อมูลการเรียนรู้เผยแพร่แก่ผู้เข้าร่วมเวที เบื้องต้นทางคณะทำงานได้บอกเล่าข้อมูลทางภูมิศาสตร์ประกอบกับแผนที่ภาพถ่าย ทำให้เกิดความชัดเจนของสภาพพื้นที่ และบริบทโดยรวมของพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ และเชื่อมโยงกับวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ รวมถึงปัญหา สาเหตุการเกิดการชะล้างหน้าดิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและผายก้นน้ำคลองชลประทานบึงหินลาดแก่ผู้เข้าร่วมเวที เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการคัดเลือกชนิดพันธุ์ไผ่ ตามลักษณะโครงสร้าง ตามความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ของชุมชน โดยยึดหลักการที่ว่า การปลูกไผ่ นอกจากให้การดูแลสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินแล้ว ให้เกิดการใช้ไผ่แบบ

ออกแบบประสงค์แก่ชุมชน โดยกำหนดแปลงทดลองที่ 3 ในการสร้างพื้นที่เพื่อการศึกษา เรื่อง การป้องกัน การชะล้างหน้าดิน โดยเวทีการแลกเปลี่ยนเสนอให้คณะทำงานไปดูพื้นที่จริง เพื่อจะได้วางแผนการทำ แปลงได้ดีกว่าภาพถ่ายที่นำมาจัดนิทรรศการ ซึ่งการจัดรูปแบบแปลงในพื้นที่นั้น เหมือนวาดเส้นใน อากาศ แต่จากสภาพพื้นที่จริงอาจมีปัญหอุปสรรคที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ดีกว่า

ผลการศึกษา

ได้รับคำแนะนำจากผู้มีประสบการณ์ในการทำงาน แนะนำแก่มงานวิจัยเพื่อจะได้ปรับปรุงใน การลงพื้นที่จริง ใช้วางรูปแบบการปลูกไม้ที่เหมาะสมต่อพื้นที่

แนวทางการปลูก

1. **ดูพื้นที่จริง** (โหนดต้นปรุ จุดเสี่ยง 10 จุด ตลิ่งพัง 4 จุด)

(โหนดต้นหว้า จุดเสี่ยง 7 จุด ตลิ่งพัง 3 จุด)

ดูจุดที่ต้องปลูก เพื่อลดการไหลของน้ำจากแนวทุ่ง พื้นที่แปลงที่ 3 ก่อนไหลลงไปใน สายน้ำ ควรปลูกเป็นแนวเพื่อลดการไหลของแรงน้ำ และป้องกันการชะล้างหน้าดินลงในสายน้ำทั้ง 2 ด้าน (โหนดต้นหว้า และโหนดต้นปรุ)

2. **ทำสวนเวฟวัน** ด้วยบริบทพื้นที่แปลงที่ 3 ด้านทิศตะวันออกเป็นที่พักสงฆ์ และสวนป่าเพื่อ ใช้ปฏิบัติธรรม ดังนั้น การเชื่อมโยงเรื่องสวนเวฟวันเพื่อให้เข้ากับสภาพพื้นที่เชิงศาสนา ป่าไม้เพื่อชุมชน เพื่อแก้ไขและพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาเชิงอนุรักษ์เพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว อนาคตสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจแบบพอเพียงของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. **รูปแบบการปลูก** เนื่องจากพื้นที่มีสภาพเป็นเนินขนาดเล็กย่อม มีความลาดชัน ทอดตัวไป ตามแนวสายน้ำทั้งสองด้าน ดังนั้น รูปแบบการปลูกควรจัดเป็นแนวขั้นบันไดเป็นระยะ เพื่อลดการไหล ของแรงน้ำ และเป็นกำแพงดักตะกอนดินในอนาคต โดยจัดชนิดพันธุ์ไม้ที่ไม่สามารถขึ้นตามแนวสายน้ำ ได้ ไม้ที่ขึ้นบริเวณที่ดอน จัดระยะแถวเพื่อเป็นเขื่อนไม้ไผ่กันหน้าดินและพื้นปุระบบนิเวศที่ใช้เพื่อการ ทดลอง

กระบวนการศึกษาเรื่องไม้รูปแบบการปลูกไม้พื้นที่ด้านพระยาพิพิธ

สภาพพื้นที่ทั่วไปของพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ ประกอบไปด้วยภูเขาขนาด 3 ด้าน ด้วยเทือกเขานางหงส์ และป่าเทือกเขาทอย ทำให้เกิดระบบนิเวศที่หลากหลาย เช่น ป่าดิบชื้น บริเวณภูเขา และบริเวณแนวสายน้ำ ทั้ง 5 สาย ได้แก่ โหนดควนเร่ว และโหนดต้นท่อม ซึ่งเป็นแนวเขต ตามธรรมชาติที่ใช้แบ่งพื้นที่แปลงที่ 1 เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ สภาพทั่วไปของแปลงที่ 1 มีอาคารที่พัก ของคน 2 หลัง แทงค์น้ำกักอัฐถือปูน ขนาดบรรจุ 4,000 ลิตร 1 ลูก โรงเรือนที่พักวัว ขนาด 20 x 20 เมตร 1 หลัง โรงขุนวัว ขนาด 6 x 20 เมตร 1 หลัง มีการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ มีไม้

ตะเคียนทอง ตาลโตเนด กระบาก จำนวน 3,000 ต้น สลับทุ่งหญ้า ไม้มังเคล และไม้ธรรมชาติ มีจุดเสี่ยงแปลงหญ้าที่ 2 เริ่มจากโหนดต้นท่อม ซึ่งมีน้ำตกช่องเจจากป่าเทือกเขาทอยเป็นต้นน้ำไปจดโหนดต้นหว้า ซึ่งต้นน้ำมาจากเทือกเขาทอยเช่นกัน เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ สภาพพื้นที่มีถนนบุกเบิกตัดผ่านบริเวณกลางพื้นที่ บริเวณสายน้ำซึ่งถนนตัดผ่านมีการฝังท่อระบายน้ำทุกสาย พื้นที่ด้านทิศตะวันออกซึ่งติดกับป่าเขาทอยมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นประปราย ส่วนทางฝั่งตะวันตกของถนนเป็นลานดินลูกกรวดแปลงที่ 2 นี้ เป็นที่ตั้งของศาลาทานร่วมใจและห้องน้ำ รวมถึงมีแท่งค้ำน้ำก่อดูริถูปูน ขนาด 4,000 ลิตร จำนวน 1 ลูก พื้นที่ด้านล่างมีป่าพรุเก็บกักน้ำ และยังเป็นจุดเชื่อมโยงไปยังวนอุทยานสระนางมโนราห์

พื้นที่แปลงที่ 3 สภาพโดยทั่วไปอยู่ระหว่างโหนดต้นหว้าและโหนดต้นปรุ ซึ่งต้นน้ำของสายน้ำทั้งสองนี้ ซึ่งมีจุดเสี่ยง รวม 17 จุด จุดตลิ่งพัง 7 จุด พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของถนนเป็นเนินดินลาดเอียงมาทางทิศใต้เล็กน้อย ส่วนแนวดินตามร่องโหนดทิศเหนือจะมีความสูงประมาณ 6–8 เมตร ส่วนทิศตะวันออกติดกับเทือกเขาทอย มีที่พักริมทางด้านพระยาพิพิธ มีพระสงฆ์ประจำอยู่ 2 รูป กุฏิ 3 หลัง พร้อมลานปฏิบัติธรรม มีแปลงสวนป่า 1 แปลง ประมาณ 5 ไร่ มีโหนดทับจีนเป็นแหล่งกักเก็บน้ำ พร้อมแท่งเก็บน้ำก่อดูริถูปูน ขนาด 10,000 ลิตร ไว้รองรับน้ำ มีน้ำตลอดทั้งปี ส่วนพื้นที่ด้านซ้ายของถนนส่วนหนึ่งจะเป็นที่ดอนและพื้นที่นาร้างติดกับป่าพรุจุดแนวเขานางหงส์ เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่

พื้นที่แปลงที่ 4 สภาพทั่วไปแนวธรรมชาติที่ปรากฏคือ โหนดต้นปรุกับโหนดตายาน เป็นพื้นที่ติดชายขอบของภูเขาทั้ง 3 ด้าน ทำให้เกิดป่าพรุในแนวทิศเหนือ ส่วนทิศตะวันออกติดป่าเขาทอย ส่วนทิศใต้ติดเขานางหงส์ ซึ่งสายน้ำโหนดตายานจะไหลผ่านเขื่อนเข้าไปในถ้ำผ่านทะเลไปยังถ้ำปลา และถ้ำปลาตาชวน

พื้นที่โดยทั่วไปจะมีไม้ประเภท หมุย ปด และมังเคร ขึ้นอยู่ทั่วไปบริเวณทุ่ง สภาพจุดเสี่ยงที่สำรวจพบทั้งสองแนวสายน้ำมี 14 จุด จุดตลิ่งพัง 7 จุด

บทวิเคราะห์

โดยสภาพพื้นที่ทั่วไป ความเป็นมาหลายทางพันธุกรรมของพืชพื้นถิ่นต่าง ๆ ไม้เป็นไม้ชนิดหนึ่งซึ่งมีอยู่ในทุก ๆ พื้นที่ อาจมีความแตกต่างเรื่องชนิดพันธุ์ หรือขนาดโครงสร้างของไม้ตามสภาพของดินฟ้าอากาศและฤดูกาล จากการศึกษาพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ พบว่าพื้นที่ดังกล่าวพบเห็นไม้ได้น้อยมาก เนื่องมาจากการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ไม้ล้มลุก ไม้ป่า รื้อทิ้งสภาพเดิมของพื้นที่เพื่อปรับปรุงเป็นแปลงหญ้า 4 แปลง เพื่อเลี้ยงโคเนื้อแบบฟาร์มขนาดใหญ่ จนทำให้ไม้ที่พบนับแหล่งและจำนวนได้ จุดที่พบแปลงที่ 3 มีไม้เพียง 2 กอ และแนวสายน้ำโหนดช่องเจ ช่วบนอีก 1 จุดเท่านั้น ซึ่งทำให้ระบบนิเวศขาดพืชคลุมดินที่หลากหลาย จึงก่อให้เกิดปัญหาการชะล้างหน้าดินของทุ่งเลี้ยงสัตว์ในเวลาฝนตกหนัก ทำให้เกิดการชะล้างหน้าดินเนื่องจากขาดพืชป้องกันหน้าดินของพื้นที่

บทเรียนการไถปรับพื้นที่เพื่อปลูกหญ้าโดยไม่สร้างแนวป้องกันหน้าดิน ทำให้เกิดผลกระทบต่อนิเวศของ
สายน้ำอย่างยาวนาน

ผลการพัฒนาแบบเร่งรีบทำให้เกิดการชะล้างหน้าดิน ดินพังตามแนวสายน้ำทั้ง 5 สาย ส่งผล
ถึงนิเวศทั้งระบบ และส่งผลต่อพื้นที่ด้านล่างอย่างต่อเนื่อง ยาวนานนับ 10 ปี ส่งผลให้ปริมาณน้ำ
ลดลงโดยตลอดในช่วงฤดูแล้ง ส่วนฤดูฝนปริมาณน้ำมีมากแต่มีระบบนิเวศที่ชะลอความเร็วของน้ำ
จากสายน้ำที่ไหลเร็วและแรง เพราะพื้นที่ควนเขาป่าด่านพระยาพิพิธ นั้น เชื้อต่อการตกของฝนเป็นอย่างมาก
เมื่อขาดป่าที่จะชะลอความแรงและเร็วของกระแสน้ำยิ่งก่อให้เกิดการพังทลายของตลิ่ง อีกทั้ง
ปัจจัยเร่งที่เกิดจากสัตว์เลื้อย (โค) ที่เลี้ยงแบบปล่อย ทำให้เกิดเป็นร่องทางเดินบริเวณตลิ่งและพื้นที่
ทั่วไป กลายเป็นร่องน้ำเล็ก ๆ จากทุ่งหญ้าลงไปยังสายน้ำ บวกกับระยะเวลาอันยาวนานทำให้แปรเป็น
ร่องน้ำชั่วคราวที่ชะล้างหน้าดินลงไปยังลำน้ำเพิ่มขึ้น ควรจัดพื้นที่การเลี้ยงโคบริเวณแปลงที่ 1 และควร
ปลูกพืชอาหารโคระหว่างพื้นที่ปลูกไผ่รวมด้วย ส่งผลให้ปริมาณปลาลดน้อยลง เนื่องจาก แหล่งอาศัย
และขยายพันธุ์ไม่เชื้อต่อการดำรงชีวิต ปริมาณหอยโล่ และขนาดของหอยโล่ ซึ่งอาศัยเฉพาะแหล่งน้ำ
สะอาดเท่านั้นในระยะหลังการพัฒนาก็ลดลง ปริมาณและขนาดลดลง เนื่องจากแหล่งพักตัวของหอยโล่
ถูกตะกอนดินทับถม ทำให้วงจรชีวิตของหอยโล่ ต้องปรับตัวใหม่ ขนาดเล็กลง จากการศึกษาข้อมูล
ดังนั้น พื้นที่แปลงที่ 3 ซึ่งมีอัตราการพังทลายและมีจุดเสี่ยง ซึ่งส่งสัญญาณอันตราย ต้องเร่งการฟื้นฟู
สภาพเพื่อป้องกันเหตุการณ์การชะล้างและการพังทลายของหน้าดินอย่างเร่งด่วน

บทเรียนจากการทำงานวิจัย

ชุมชนและทีมวิจัยไผ่ได้ทบทวน กระตุ้นให้รู้คุณค่าของไผ่ไผ่ ให้ตระหนักถึงความร่วมมือร่วมใน
การอนุรักษ์ และฟื้นฟูการปลูกไผ่ และเห็นความสำคัญของระบบนิเวศของพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด่านพระ
ยาพิพิธ และพื้นที่อื่น ๆ ได้เห็นความเสียดสี ความอดทน ความพากเพียรพยายามในการร่วมมือกัน
ทำงาน อาจเห็นพลังการสร้างสรรคอันน้อยนิดของชุมชน แต่ความหวังอันยิ่งใหญ่ของทีมงานและชุมชน
บางส่วน นั่นคือ เห็นการปลูกไผ่สามารถสร้างอนาคตอันเข้มแข็งของชุมชนและลูกหลานบ้านบางแนะ
ถึงแม้พื้นที่ปฏิบัติการมีข้อจำกัดเรื่องการเดินทางช่วงฝนตก แต่ทีมงานให้ความสำคัญต่อภารกิจที่ได้รับ
ปฏิบัติ บรรลุเป้าหมายทุกครั้งที่ทำกิจกรรมในพื้นที่ การสร้างความร่วมมือกับผู้นำและองค์กรต่าง ๆ
ทางทีมงานเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน และได้พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีตลอด สิ่งที่สำคัญอีก
เรื่องคือ การให้ความเคารพในภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องฟื้นฟูด้านความรู้ ความคิด ให้ทันต่อ
การเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก เพราะหากชุมชนยังคงทำแบบเดิม ๆ ไม่ได้รับรู้ข้อมูลภายนอกจะทำให้
ให้การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่ยั่งยืน

ความเปลี่ยนแปลงที่พบเห็นหลักการทำงานวิจัย ที่เป็นนามธรรม คือ การผลักดันให้ปรากฏอยู่ใน
แผนพัฒนาหมู่บ้าน ตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “ด่านพระยาพิพิธล้ำค่า สระนางมนินราห์สวຍहरुเชิดชูชุมชน

สืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำกินอย่างพอเพียง หลีกเลี้ยงอบายมุข” และการเห็นคุณค่าของทรัพยากร โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนโครงการปลูกป่าพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ จำนวน 1 โครงการ ในปี 2551 ได้รับงบประมาณ จำนวน 10,000 บาท อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา และวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ เกิดความร่วมมือ

ความเปลี่ยนแปลงระดับองค์กร และพื้นที่ที่เห็นได้ชัด คือ การทำงานของเจ้าหน้าที่และพนักงานของวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์ มีความเข้าใจและร่วมมือในการทำงานร่วมกับชุมชนดีขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องระบบการดูแลความสะอาด โดยเข้าใจและฟื้นฟูพื้นที่เสี่ยงต่อการชะล้างหน้าดิน เพราะการกวาดทำความสะอาดขยะ ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้ไม้กวาดแข็งกวาดใบไม้ที่ร่วงทิ้ง เกิดการกวาดเอาหน้าดินทิ้งไปด้วย และยังทำลายพืชเล็ก ๆ ที่ยึดหน้าดิน ทำให้ต้นไม้ขาดธาตุอาหาร และเกิดการโคนล้ม เนื่องจากรากไม้โผล่พื้นดินเป็นจำนวนมาก สภาพปัจจุบันหลังการเกิดการเปลี่ยนแปลง มีการเก็บใบไม้ถมโคนต้นไม้เพื่อปรับสภาพ ขยะเก็บเฉพาะที่เป็นของแปลกปลอม และเริ่มมีหญ้าเล็ก ๆ ขึ้นให้เห็น เชื่อว่าอีก 5 ปี จะเกิดทัศนียภาพที่น่าเที่ยวในน้ำตกวนอุทยานสระนางมโนราห์

ความเปลี่ยนแปลงในทีม ได้เห็น “ปฏิทินการยาง” ของคุณวรรณภา ภูทอง ซึ่งจดรายละเอียดการกรีดยางของแต่ละเดือนถึงวันที่กรีดได้ วันฝนตก วันขาย จำนวนเงินที่รับ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความพากเพียร มานะในการทำบันทึก คนภายนอกอาจคิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ผลการบันทึกจะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ เช่น แต่ละเดือนสามารถกรีดยางได้กี่วัน วันละกี่แผ่น น้ำหนักเท่าไร ราคาเท่าไร เป็นเงินเท่าไรที่ขายต่อครั้ง ซึ่งถ้าหากทุกคนได้ทำแบบนี้ทุกครัวเรือนก็จะได้วางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือนที่เหมาะสม เหมือนกับรายการบัญชีครัวเรือน “จดแล้วไม่จน” ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีมาก คุณจันรรจ์ เจริญงาน เป็นทีมงานอีกท่านซึ่งให้ความสนใจในการเก็บข้อมูลเรื่องไผ่จากหนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ ทำให้รู้ถึงแหล่งปลูกไผ่ชนิดต่าง ๆ ในประเทศไทย แหล่งเรียนรู้เรื่องงานหัตถกรรมไผ่ไผ่ เป็นต้น และที่สำคัญ คุณจันรรจ์ เจริญงาน ไม่ได้เรียนจบอะไรที่สูงกว่าคนอื่น ๆ แต่มีความอดทน พากเพียรในการทำงานเป็นอย่างมาก ซึ่งทีมงานทุกคนแปลกใจ คิดไม่ถึง เช่น การจัดประดับตกแต่งเวทีทุกครั้ง ความสวยงามที่เห็นนั้นเป็นฝีมือของคุณจันรรจ์ เจริญงาน คุณนิศานารถ เรืองผล และคุณจำเนียร เจริญงาน ซึ่งแต่เดิมจากไม่กล้าพูดในเวที ก็มีความเด่นชัดในการพัฒนาด้านนี้ขึ้นมา กล้านำเสนอในเวทีต่าง ๆ มากขึ้น แม้เป็นเรื่องสั้น ๆ ก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงต่อสถานศึกษา มีโรงเรียนในพื้นที่และใกล้เคียงมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ด้านพระยาพิพิธ และเข้าร่วมกิจกรรมในการเรียนรู้ช่วงเวลาจัดเวทีเสวนาและถ่ายทอดภูมิปัญญาทุกครั้ง สังเกตได้จากแบบสอบถามและพฤติกรรมความสนใจของเด็กนักเรียนในการสอบถามข้อมูลจากภูมิปัญญา การออกมาร่วมกิจกรรมหน้าเวที

วิกฤติ

สภาวะเศรษฐกิจของชาติ มีผลต่อการทำงานของสมาชิกในชุมชน เพราะบางเดือนอาจมีกิจกรรมทั่วไปของชุมชนแล้ว อาจมีงานอื่น ๆ เช่น การตาย การแต่งงาน ถิ่นการจัดเวทีอาจเกิดปัญหาด้านมวลชนที่จะแสดงถึงพลังชุมชนได้ โอกาสและความเป็นไปได้ในการเคลื่อนไหวต่อไป คือ ความมุ่งมั่นของทีมงานในการผลักดันความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทรัพยากรเรื่องไม่ ยังมีคนที่ให้การสนับสนุนเรื่องพันธุ์ไม้บ้าง ความร่วมมือเรื่องการขยายพันธุ์บ้าง การให้ข้อคิดการทำงานบ้าง ทำให้มีพลังในการขับเคลื่อนต่อไปจากภูมิปัญญา เช่น คุณคนึง จงพงษา กับบทกลอนเพื่อการเรียนรู้ที่เข้ากับชีวิตเป็นอย่างดี

“เมื่อไม่เรียนเมื่อไหร่เล่าเจ้าจะรู้
เมื่อไม่ดูเมื่อไหร่เล่าเจ้าจะเห็น
เมื่อไม่ทำเมื่อไหร่เล่าเจ้าจะเป็น
ย่อมยากเชิญชวนจนปัญญา”

คนึง จงพงษา (ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำบันได)

ที่สำคัญ ณ วันนี้ จังหวัดพังงายังไม่มีศูนย์ขยายพันธุ์ไม้ไผ่ ศูนย์อนุรักษ์และเรียนรู้เรื่องไม้ไผ่ โอกาสของชุมชนบ้านบางเนาะ ไม่ว่าจะสภาพแวดล้อม พื้นที่ แหล่งน้ำ ในการดูแลและความหลากหลายของชนิดไม้ที่มีอยู่ ข้อจำกัดมีเพียงแต่เชิงปริมาณของพันธุ์ไม้แต่ละชนิดเท่านั้นที่ไม่อาจสนองได้ตามแผนที่วางไว้

บทวิเคราะห์

ในสภาวะที่ชุมชนต่าง ๆ เข้าใจ และตระหนักเรื่องสภาวะโลกร้อน และแนวทางการแก้ไขวิกฤติโลกร้อนนั้น การปลูกป่าเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งเป็นแนวทางเลือกเพื่อสร้างพื้นที่ “คาร์บอนเครดิต” ในการใช้การปลูกป่าเพื่อช่วยดูดซับปริมาณคาร์บอนในอากาศ ซึ่งเกิดจากการใช้เครื่องยนต์ และภาคอุตสาหกรรม ไม้โตเร็วอย่าง ยูคาลิปตัส ไม้สนทะเล ไม้มะฮอกกานี ไม้กระถินเทพา และรวมถึงไม้เนื้อแข็งชนิดต่าง ๆ เช่น ตะเคียนทอง ไม้สักทอง กลับได้รับการผลักดันสนับสนุนให้เกิดการเพิ่มปริมาณการปลูกมากขึ้น ตามความหมายของการปลูกป่าเพียงเพื่อตอบสนองเชิงอุตสาหกรรม เชิงเศรษฐกิจ เป็นประเด็นหลัก แต่การปลูกไผ่ยังได้รับการผลักดันเชิงนโยบายให้ปลูกน้อยกว่าไม้โตเร็วชนิดต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น จากการศึกษาระยะที่หนึ่ง พบว่าพื้นที่ซึ่งปลูกไม้ไผ่ หรือพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งไม้ธรรมชาติ นั้น ระบบนิเวศสมบูรณ์กว่าพื้นที่ระบบพืชเชิงเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว สืบเนื่องจากความร่วนซุยของดิน และการอยู่รวมของพืชและสัตว์ในระบบนิเวศของไม้ไผ่

กิจกรรมที่ 3.4 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการขยายพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทีมงานวิจัยชุมชน นักเรียน และเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องการขยายพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมงาน เยาวชน นักเรียน ผู้นำท้องถิ่น วนอุทยานสระนางมโนราห์ อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา สำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลบปริง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรม

คณะทำงานวิจัย เตรียมความพร้อมเวที จัดเอกสารเผยแพร่เรื่องการขยายพันธุ์ไม้แก่ผู้เข้าร่วมเวที ณ ศาลาประชาคมร่วมใจ โดยคณะทำงานได้นำตัวอย่างไม้ที่ได้ทำการขยายพันธุ์โดยวิธีการต่าง ๆ มาจัดนิทรรศการแก่ผู้เข้าร่วมเวที โดยนำข้อมูลเวทีเรียนรู้และการปฏิบัติจริงของคณะทำงานมาถ่ายทอดให้แก่เวที เช่น การกำหนดชนิดพันธุ์ตามตารางความต้องการของชุมชน เรื่องพันธุ์ไม้ ซึ่งบางชนิดไม่สามารถดำเนินการในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ปี 2551 ได้แก่ ไม้ตง ทั้งนี้ เพราะในช่วงนี้ฝนทิ้งช่วง ฤดูแล้งมาเร็วกว่าทุกปี การตัดกิ่งไม้ไปปักชำ และการตอนทำแล้วอัตราเสี่ยงต่อการเสียดึงพันธุ์ มีโอกาสตายมากกว่ารอด ส่วนไม้สีสุก ไม้ก่ายาน ไม้งาช้าง ไม้น้ำเต้า (ไม้หมากรุก) การขยายพันธุ์แบบใช้ข้อตาเปล่า และหัวไม้ สามารถเจริญเติบโตได้ดี ส่วนไม้เกรียบ ไม้เหมียง ไม้คลาน ไม้ราชา ต้องใช้เฉพาะการขยายพันธุ์โดยระบบเหง้าไม้ และการเพาะเมล็ดเท่านั้น ไม้คายดำ ไม้คายแดง ไม้ผากมัน กายานเถื่อน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีเรื่องการขยายพันธุ์จากสำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา กล่าวว่า ถ้าหากชุมชนต้องการไม้ชนิดใหม่ต้องเรียนรู้เรื่องการผสมพันธุ์ไม้ ต้องรู้จักการคัดเลือกพันธุ์ไม้ ต้องใช้เวลาต่อเนื่องอีกยาวนาน เพราะพื้นที่จังหวัดพังงาเกษตรกรทำเรื่องนี้น้อยมาก และชนิดพันธุ์และช่วงออกดอกของไม้ในพื้นที่ก็เป็นข้อจำกัด แต่ถือว่าเป็นเรื่องดีที่ยังมีคนในชุมชนสนใจ เชื่อว่าไม้ในจังหวัดพังงาจะมีการพัฒนาที่ดีต่อไป

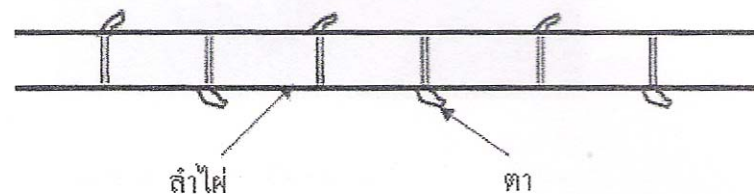
ผลการดำเนินการ

คณะทำงานได้ทราบเงื่อนไข ข้อจำกัดในการพัฒนาการขยายพันธุ์ไม้ด้วยสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมด้านการบริโภคของท้องถิ่นต่อไป ซึ่งผูกโยงกับแนวทางการขยายพันธุ์ไม้ของชุมชน

วิธีการขยายพันธุ์ไม้ไฟโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากเวทีค้นหาไฟชุมชนบ้านบางเนาะ ซึ่งมีการกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการขยายพันธุ์ไม้ไฟโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

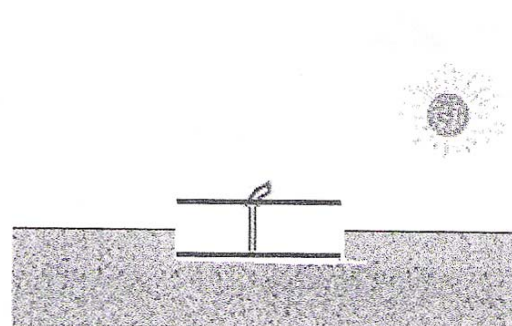
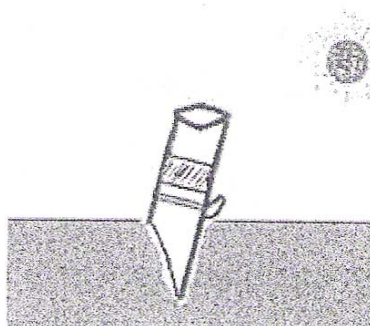
1. ตัดทั้งลำ นำไปเพาะด้วยวัสดุที่สามารถเก็บความชื้นได้ เช่น ดินขุยไผ่ ดินปนขุยมะพร้าว หรือเลือกใช้บริเวณที่มีน้ำชุ่มชื้น โดยให้กิ่งตาอยู่ด้านข้าง โดยกลบดินเพียงครึ่งลำ ดินไม่ควรให้ปิดตาไฟ

ใช้ได้กับไม้ไฟต่อไปนี้ ได้แก่ ไม้ตง , กายาน , สีสุกบ้าน , ไม้งาช้าง , ไม้หมากruk ซึ่งไม้ไฟชนิดดังกล่าว มักสังเกตได้จากเป็นไฟที่มีนิ้วไฟ (กิ่งไฟปรากฏชัด) เวลาประมาณ 1 เดือน ก็นำมาปลูกได้

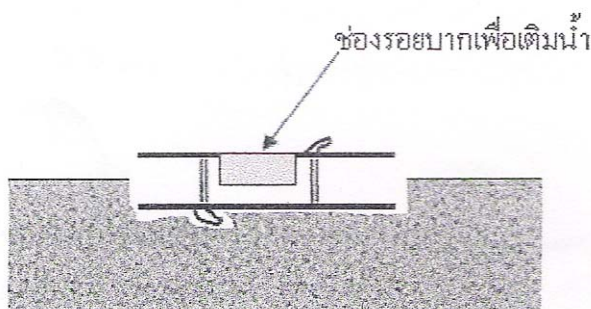
2. การเพาะโดยใช้ข้อไม้ไฟ ตั้งแต่ 1 ข้อ 2 ข้อ 3 ข้อ และ 4 ข้อ การเพาะ 1 ข้อ ถึง 4 ข้อ นั้น มีลักษณะการเพาะที่มีการตัดข้อ ดังนี้

2.1 การตัดไม้ไฟควรห่างข้อหรือกิ่งด้านละ 1 คืบ โดยด้านโคนควรเหลาปลายให้แหลม เพื่อไว้สำหรับปักยึดดินได้ดี ส่วนปล้องที่เหลือด้านบนต้องเติมน้ำเอาไว้เพื่อเลี้ยงตาทิ้ง การปักควรให้เอียงประมาณ 45 องศา กิ่งควรอยู่ด้านตะวันออกเพื่อป้องกันตาแห้ง เนื่องจาก ความร้อนตั้งแต่ช่วงกลางวันถึงเย็น

2.2 การเพาะแบบ 2 ขั้ว

การเพาะแบบนี้เป็นการเพาะให้เกิดความมั่นใจถึงอัตราการรอดสูง เป็นภูมิปัญญาในการขยายพันธุ์ไม้ไผ่อีกวิธีหนึ่ง โดยการตัดปล้องไม้ไผ่เว้นข้อไว้ทั้ง 2 ด้าน ห่างจากรอยตัดพอประมาณ 2 ถึง 3 นิ้ว โดยช่องระหว่างข้อนั้นต้องบากให้ได้อย่างกว้างพอประมาณ เพื่อเติมน้ำไว้เลี้ยงตาไม้ไผ่ การเพาะควรฝังดินเว้นตาไผ่ไว้ ไม่ควรกลบดินจนมิดตาไผ่ เพราะอาจทำให้ตาไผ่เจริญเติบโตช้า เพราะขาดแสง

2.3 การเพาะแบบ 3 ขั้ว และ 4 ขั้ว

การเพาะแบบนี้ทำเช่นเดียวกับแบบเพาะ 2 ขั้ว เพียงแต่ขยายข้อเพิ่มเติมเท่านั้น วิธีนี้ใช้เพาะเพื่อแบ่งย้ายไปปลูกที่อื่นอีกครั้ง ไม่เหมือนกับการเพาะแบบใช้ 1 ขั้ว หรือ 2 ขั้ว มักจะใช้เพาะเพื่อปลูกในพื้นที่จริง ไม่ต้องการย้ายไปปลูกเหมือนการเพาะแบบ 3 ขั้ว 4 ขั้ว และการเพาะทั้งลำ

3. การเพาะแบบเฉือนตา

การเพาะแบบนี้ใช้ในกรณีที่กิ่งตา (นิ้วไผ่) มีรากงอกอ่อนๆ อยู่แล้ว จึงไปตัดลำหรือตัดเอาเฉพาะส่วนที่เป็นกิ่งตามาปักชำ ซึ่งวิธีการนี้อาจทำได้น้อยกว่าวิธีการอื่น เพราะโอกาสที่กิ่งตามีรากงอกออกมามีเฉพาะช่วงฝนตกชุก การขยายเชิงปริมาณมีโอกาสน้อยกว่าการขยายพันธุ์โดยวิธีการอย่างอื่น

4. วิธีการตอนกิ่ง

วิธีนี้เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สามารถจัดการเชิงปริมาณได้ดี โดยเบื้องต้นต้องเตรียมขุยมะพร้าวถุงขนาด 2 นิ้ว x 3 นิ้ว เชือกฟางอ่อน ให้ได้ปริมาณตามที่ต้องการ โดยแช่ขุยมะพร้าวแล้วบรรจุลงมัดปากถุงเว้นปลายเชือกไว้มัดยึดกับกิ่งตา (นิ้วไผ่) โดยบากช่วงโคนนิ้วไผ่ประมาณครึ่งหัวกิ่งตา แล้วค่อยนำถุงตอนที่เตรียมไว้ไปมัดให้พันรอบหัวกิ่งตาไว้โดยรอบ สังเกตประมาณ 25 – 30 วัน จะมีรากงอกจนเป็นสีน้ำตาลอ่อนถึงแก่ แล้วค่อยหักกิ่งตอน แล้วนำไปเพาะอีกครั้งหนึ่งประมาณ 20 – 30 วัน ก็สามารถนำไปปลูกในหลุมที่จัดเตรียมไว้

5. วิธีการปลูกด้วยต้นกล้าและเมล็ด

วิธีการนี้เป็นวิธีการซึ่งสามารถขยายพันธุ์ไม้ไผ่เชิงปริมาณได้อีกวิธีการหนึ่ง แต่โอกาสในการหากกล้าไม้ไผ่ให้ได้แต่ละชนิดตรงตามเป้าหมายเชิงชนิดพันธุ์ได้ เพราะไม้ไผ่ในพื้นที่แต่ละชนิดกว่าจะออกดอก และกว่าลูกจะร่วงออกเป็นต้นกล้านั้น ผู้สูงอายุเล่าว่าไม้ไผ่ซึ่งโครงสร้างขนาดกลางอายุอย่างน้อย 80 ปีขึ้นไป จึงจะออกดอก เพราะไม้ไผ่เมื่อออกดอกแสดงว่าแก่จัด และหมดอายุ ซึ่งเรียกว่า “ตาชุย” ช่วงไผ่ออกดอกก็เป็นอาหารของไก่ป่า กระรอก ลิง ค่าง หมี นกต่าง ๆ

6. วิธีการขยายพันธุ์โดยวิธีแบ่งกอ (แยกหัวหรือเหง้า)

เป็นวิธีการซึ่งจะต้องนำไปใช้กับกรณีที่เป็นชนิดไม้ไผ่ดังต่อไปนี้ ไผ่เกรียบ ไผ่ผากมัน ไผ่คายดำ ไผ่คายแดง ไผ่ผากลาย (หมายเหตุ : ไม้ไผ่ซึ่งทางโครงการวิจัยต้องการขยายพันธุ์เพื่อการศึกษา ความเป็นจริงใช้ได้กับทุกชนิดพันธุ์ไม้ไผ่) เนื่องจาก ไม้ไผ่ชนิดดังกล่าว ผู้สูงอายุเคยทดลองปลูกโดยวิธีข้างต้น (1 – 5) แล้ว ไม่งอก

สรุปการศึกษาวิธีการเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่ในชุมชนท้องถิ่นบ้านบางแนะ มี 7 วิธีการดังต่อไปนี้

1. การเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่แบบใช้ 1 ข้อ ซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ
 - 1.1 แบบตัดปักข้อกิ่งตาพันธุ์ (ปักเฉียงประมาณ 45°)
 - 1.2 แบบตัดเหลือเฉพาะช่วงข้อตา ไผ่วางแนวนานกับดินตะแคงตาไว้ด้านข้าง
2. การเพาะขยายพันธุ์แบบฝังทั้งลำในดินซึ่งชุ่มชื้น
3. การเพาะแบบใช้ตาทิ้ง 2 ข้อ 3 ข้อ และ 4 ข้อ
4. วิธีตอนกิ่งตา (นิ้วไผ่)
5. วิธีการใช้เมล็ดขยายพันธุ์
6. วิธีการใช้ต้นกล้าขยายพันธุ์
7. วิธีการขยายพันธุ์โดยการแบ่งกอ

การเพาะไม้ไผ่ที่ดีที่สุด ใช้ส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. เหง้า (ใช้ได้กับทุกชนิดไผ่) เหง้าปี 1 ที่เริ่มแตกใบเชิง ทำได้ทุกฤดูกาล
2. กิ่งตอน (ใช้ได้กับไม้ไผ่ชนิดที่มีกิ่งตา (กิ่งนิ้ว)) ทำได้เฉพาะช่วงฤดูฝน
3. ชำข้อ ใช้ได้กับไผ่ที่มีเนื้อหนา และมีกิ่งตาชัดเจน ได้แก่ ไผ่ตง ไผ่สีสุก ไผ่กำยาน ไผ่งาช้าง ไผ่หมากruk (ช่วงฤดูฝน)

ข้อสังเกตการตัดไม้ไผ่และการเลือกไม้ไผ่ก่ายานอายุและช่วงฤดูกาลที่เหมาะสม

การเลือกไม้ไผ่ก่ายานเพื่อใช้งานที่อายุ 3 ปีขึ้นไป จึงจะเหมาะสม เพราะเนื้อไม้ตาทึงยังมีกาบเล็ก ๆ หนึ่ม กิ่งแขนงเริ่มแตกจนถึงบริเวณกลางลำ มีการยืดหยุ่นคงทนอยู่ตัว มอดไม่ค่อยรบกวน โดยสังเกตอายุไม้ได้จาก

1. สีของลำ ลำไผ่ก่ายานปีแรกนั้นสีของลำจะเป็นสีเขียวตองอ่อน ผิวเรียบลื่นเป็นมัน ใช้เล็บขูดตามแนวขวางของลำผิวจะติดเล็บออกมา หรือปรากฏรอยเล็บที่ขูดบนลำไผ่
2. สีของลำไผ่ก่ายานปีที่ 2 นั้น สีของลำจะเริ่มเป็นสีเขียวเข้มขึ้น ใช้มือลูบสัมผัสภายนอกจะรู้สึกลื่นเล็กน้อยกว่าลำปีที่ 1 ตาทึงจะทึงกาบหมดกึ่ง แขนงมีปริมาณมากขึ้น เหมาะสำหรับทำตอกมัดของ
3. ลำไผ่ไผ่ก่ายานปีที่ 3 สีของลำบริเวณโคนต้นยังเขียวเข้มเหมือนเดิม แต่ส่วนบริเวณกลางลำถึงปลายลำจะเริ่มปรากฏรอยสีเหลืองอมส้มประปราย การใช้ทำบันไดหรือเฟอร์นิเจอร์จะใช้ลำอายุตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป เมื่อไม้ไผ่มีอายุมากขึ้นผ่านร้อนผ่านฝน ลำไผ่จะเริ่มมีเชื้อสปอร์ของราบางชนิดขึ้น เรียกว่า ขี้งูเห่ลือม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ว่าไม้ไผ่ลำนั้นแก่จัด อายุมาก

ปัญหา

1. ขนาดโครงสร้างของไม้ไผ่ขนาดใหญ่ และขนาดกลางบางชนิด เป็นอุปสรรคในการขยายพันธุ์เชิงปริมาณตามเป้าได้
2. ชนิดพันธุ์บางชนิดภายในชุมชนมีจำนวนจำกัด
3. อายุของลำไม้ไผ่ที่นำมาใช้เป็นแม่พันธุ์เพื่อขยายนั้นต้องอยู่ในช่วงอายุ 1 ถึง 2 ปี มีจำนวนจำกัด หากใช้ลำไม้ไผ่ที่แก่อาจมีปัญหาในอัตราการรอดและเจริญเติบโต และการให้ผลผลิตได้

แนวทางแก้ไข

1. การเพาะขยายพันธุ์ ควรใช้วิธีการที่หลากหลาย
 - 1.1 เทคนิคการเพาะขยายพันธุ์/การใช้สาร พด.
 - 1.2 การขยายพันธุ์เชิงคุณภาพ
 - 1.3 การขยายพันธุ์โดยการเพาะด้วยเมล็ดต้องใช้เวลา
2. ควรเพาะเชิงปริมาณจากการใช้ต้นกล้า หรือเมล็ด การเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่ปริมาณมากควรใช้วิธีการเพาะด้วยเมล็ดและต้องใช้เวลามากกว่าวิธีการเพาะด้วย 7 วิธีการข้างต้น

โอกาสและความเป็นไปได้ในการเพาะพันธุ์ไม้ไผ่

1. ชุมชนมีภูมิปัญญาในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาการเพาะขยายพันธุ์ไม้ไผ่ท้องถิ่น จะต้องมีการกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อยกระดับวิธีการและปรับเทคนิควิธีการขยายพันธุ์และพัฒนาการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา
2. การขอความรู้เพิ่มเติมจากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล และสำนักงานเกษตรจังหวัด ควรจัดและสนับสนุนศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล ให้มีความรู้เรื่องไม้ไผ่
3. พันธุ์ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ ยังหาได้เองภายในท้องถิ่น ชนิดและพันธุ์ไม้ไผ่ท้องถิ่นควรมีการรวบรวมรายชื่อละคัดเลือกชนิดและพันธุ์ไม้ไผ่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์แต่ละอย่าง เช่น หน่อไผ่ ใบไผ่ ลำไผ่ หรือเนื้อไผ่ เพื่องานตกแต่ง หรือเพื่อใช้งานโครงสร้างรับน้ำหนัก ประโยชน์ในการทำงานหัตถกรรม

กิจกรรมศึกษาการเจริญเติบโตของไฟในแปลงปลูกทดลอง วันที่ 11 พฤษภาคม 2552 ณ พื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
ตารางบันทึกการเจริญเติบโตของไฟชนิดต่าง ๆ

ชนิดไฟ	การปลูก จากเหง้า	การปลูก จากกิ่งตอน	การปลูก จากข้อ	วัดครั้งที่ 1/24 ก.ย. 52		วัดครั้งที่ 2/8 ต.ค. 52		วัดครั้งที่ 3/27 ต.ค. 52		วัดครั้งที่ 1/24 พ.ย. 52		หมายเหตุ
				ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	
ไฟกำยาน	✓							ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟสีสุก	✓							ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟหมาจู		✓						ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟหมากรุก		✓						ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟงาช้าง	✓							ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟถู่	✓							ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟรวก	✓							ไม่เปลี่ยนแปลง				
ไฟด้ามขวาน	✓			1/8 ต.ค. 52		27 ต.ค. 52						
C4	✓			7 ซม.	5 ซม.	4.13 ซม.	11 ซม.					
H5	✓			7 ซม.	5 ซม.	25 ซม.	8 ซม.					
A2	✓			48 ซม.	11 ซม.	300 ซม.	8 ซม.					
ไฟสร้างไพร												
1B	✓			3.50 ซม.	10 ซม.	87 ซม.	8 ซม.	280 ซม.	8 ซม.			
2C	✓			12 ซม.	6 ซม.	78 ซม.	6 ซม.	195 ซม.	6 ซม.			กิ่งใบ 10
3A	✓				2/8 ต.ค. 52	227 ซม.	7 ซม.	240 ซม.	7 ซม.			กิ่งใบ 14

ชนิดไม้	การปลูก จากเหง้า	การปลูก จากกิ่งตอน	การปลูก จากข้อ	วัดครั้งที่ 1/24 ก.ย. 52		วัดครั้งที่ 2/8 ต.ค. 52		วัดครั้งที่ 3/27 ต.ค. 52		วัดครั้งที่ 1/24 พ.ย. 52		หมายเหตุ
				ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	
ไผ่กิมชุง												
ว.1	✓					450 ซม.	17 ซม.	*กิ่งคาแตก ทั้งโคนข้อที่ 2				
ว.2	✓					310 ซม.	11.5 ซม.	*ยอดเริ่มบานพร้อม แตกต่ากิ่ง 2 ต่ากิ่ง จากเรือนยอด				
ไผ่กิมชุง												
กอ 2	✓			15 ซม.	10 ซม.	53 ซม.	10 ซม.	95 ซม.	10 ซม.	210 ซม.	10 ซม.	
กอ 1	✓			450 ซม.	17 ซม.	450 ซม.		450 ซม.	17 ซม.	450 ซม.	17 ซม.	

กิจกรรมศึกษาการเจริญเติบโตของไผ่ในแปลงปลูกทดลอง

พื้นที่สังเกตการณ์แปลงที่ 3 วันที่ 25 กรกฎาคม 2552 การเก็บข้อมูลครั้งที่ 1 จากการปลูกครั้งที่ 1 ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2552 จำนวน 200 ถูง ดังตารางบันทึกแสดงผล

ตารางบันทึกการเจริญเติบโตของไผ่ชนิดต่าง ๆ ดังนี้

ชนิดไผ่	การปลูกจากเหง้า	การปลูกจากกิ่งตอน	การปลูกจากข้อ	อัตรารอด	อัตราตาย	การแตกของหน่อ	การแตกของกิ่งตา	ความสูง	เส้นรอบโคน	หมายเหตุ
ไผ่กำยาน	✓					✓				การแตกลำดี
ไผ่สีสุก	✓		✓							ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่จีน					✓					ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่ตงจีน			✓							ตายหมด
ไผ่หมาจู		✓								ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่หมากรุก		✓								ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่งาช้าง	✓									ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่กิมซุง	✓			✓		✓				การแตกลำดี
ไผ่ภู	✓			✓		✓				การแตกลำดี
ไผ่รวก	✓			✓		✓				การแตกลำดี

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ไผ่กำยาน ไผ่กิมซุง ซึ่งเป็นไผ่โครงสร้างขนาดกลาง ที่เพาะขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า มีการแตกหน่อขึ้นลำใหม่ เช่นเดียวกับไผ่ภูและไผ่รวก ซึ่งเพาะขยายพันธุ์ด้วยเหง้าเช่นกัน ที่สามารถให้หน่อลำใหม่ได้ ส่วนการปลูกโดยการใช้ข้อหรือกิ่งตอน เช่น ไผ่สีสุก ไผ่จีน ไผ่หมาจู ไผ่งาช้าง ยังไม่พบความเปลี่ยนแปลง ข้อสังเกตไผ่ที่ปลูกในแปลงทดลอง ไผ่จีน ไผ่หมากรุก ลำของกิ่งตาที่แตกเป็นสีเหลือง เนื่องจากโดนแดดจัด แต่ในแปลงเพาะลำยังปกติเป็นสีเขียว ข้อบ่งชี้ปกติเป็นส่วนใหญ่

กิจกรรมศึกษาการเจริญเติบโตของไผ่ในแปลงปลูกทดลอง

พื้นที่สังเกตการณ์แปลงที่ 3 วันที่ 27 สิงหาคม 2552 การเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 จากการปลูกครั้งที่ 1 ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2552 จำนวน 200 ถู
ดังตารางบันทึกแสดงผล

ตารางบันทึกการเจริญเติบโตของไผ่ชนิดต่าง ๆ ดังนี้

ชนิดไผ่	การปลูก จากเหง้า	การปลูก จากกิ่งตอน	การปลูก จากข้อ	วัดครั้งที่ 1		วัดครั้งที่ 2		วัดครั้งที่ 3		หมายเหตุ
				ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	ความสูง	เส้นรอบโคน	
ไผ่กำยาน	✓			220 ซม.	6 ซม.	2.50 ซม. (1)	4 ซม. (1)	150 ซม. (2)	4.5 ซม. (2)	มีการแตกหน่อที่ 2
ไผ่สีสุก	✓			120 ซม.	3 ซม.	120 ซม.	3 ซม.	120	3	ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่จีน			✓	42 ซม.	2 ซม.	42 ซม.	2 ซม.			ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่ตงจีน				-	-	-	-			ตาย
ไผ่หมาจู		✓		-	-	-	-			ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่หมากรุก		✓		-	-	-	-			ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่งาช้าง	✓			-	-	-	-			ไม่เปลี่ยนแปลง
ไผ่กิมซุง	✓			345 ซม.	15 ซม.	450 ซม.	17 ซม.			การเจริญเติบโตคงที่
ไผ่ภู	✓			142 ซม.	7.5 ซม.	159 ซม.	1.5			
ไผ่รวก	✓			250 ซม.	4 ซม.	290 ซม.	7 ซม.			

- หมายเหตุ ไผ่กำยาน (1) คือ ลำที่ 1
ไผ่กำยาน (2) คือ ลำที่ 2

บทสรุป

จากการศึกษาการเพาะขยายพันธุ์ไผ่ ปรากฏว่า **ชนิดพันธุ์**ไผ่ที่นำมาจากภาคเหนือ ไผ่หก **แหล่งกำเนิด**จากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไผ่หมาจู**แหล่งกำเนิด**จากจังหวัดเชียงใหม่ ไผ่ภู**แหล่งกำเนิด**จากจังหวัดสระเกษ ไผ่รวกจากภาคกลาง หรือไผ่พื้นบ้านไผ่สีสุก ไผ่กำยาน**แหล่งกำเนิด**ภาคใต้ สามารถดำรงอยู่และเจริญเติบโตได้ในทุกสภาพ**แวดล้อม**ของทุกภาค แต่การปรับตัวของชนิดไผ่ต่าง ๆ เพื่อให้หน่อสร้างลำใหม่ขึ้นต้องใช้เวลาการศึกษาทั้งลักษณะโดยทั่วไปที่สัมผัสได้จากภายนอก และคุณสมบัติโดยทั่วไป เช่น ความทนต่อแรงยืดหยุ่น หรือแรงกดทับของไผ่แต่ละชนิดเพื่อใช้งานในอนาคต ส่วนกรณีการปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน จากการสังเกต หากชุมชนบ้านบางเนาะต้องการอนุรักษ์และป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ หรือพื้นที่โดยทั่วไป ควรจะเป็นไผ่ชนิดที่แตกกอเร็ว เช่น ไผ่ที่มีลักษณะโครงสร้างขนาดกลาง เช่น ชะลอการไหลของน้ำบนผิวดินขณะฝนตกหนัก ทั้งนี้ อีกปัจจัยร่วมที่ควรคำนึงถึงก็คือ การจัดระยะห่างระหว่างแถวและแนว ซึ่งควรคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของพื้นที่โดยรวม เช่น ความลาดชันของพื้นที่ สายน้ำบริเวณซึ่งอยู่บริเวณแปลงปลูก ซึ่งไผ่บางชนิดชอบความชื้น ดังนั้น ผู้ที่จะปลูกไผ่ต้องศึกษาให้รอบคอบ

หน่อไผ่

หน่อไผ่เป็นสิ่งมีชีวิตที่เกิดจากสัตว์ชนิดแมลงปีกแข็งตระกูลด้วงงวงชนิดที่ที่ชอบอาศัยและกัดกินหน่อและลำไผ่อ่อนในพื้นที่ตำบลบปริง สามารถหาหน่อไผ่ไผ่ได้จากไผ่ชนิดดังต่อไปนี้คือ ไผ่กำยาน ไผ่ผากลาย ไผ่คายดำ ไผ่คายแดง และไผ่ตง วิธีสังเกตว่าลำไผ่อ่อน ลำใดที่หน่อไผ่ลงกัดกินลำไผ่ คือ เมื่อสังเกตขนาดของลำอ่อนในกอเดียวกัน เราจะสังเกตได้จากข้อบริเวณปลายยอดจะเรียวเล็กเป็นหางช้าง ข้อจะชิดสั้นกว่า ลำไม่อวบเหมือนลำอ่อนอื่น ๆ ช่วงฤดูกาลพบหน่อไผ่ได้ในช่วงเดือน 9 – 10 – 11 เท่านั้น (การนับเดือนทางจันทรคติ) วิธีการหาหน่อไผ่ คือ ต้องหาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว และบริเวณ**ชนิด**ไผ่ดังนี้ เช่น ไผ่กำยาน ไผ่ผากลาย ไผ่คายดำ คายแดง และ**เลือก****ลำ**ที่มีหน่ออยู่ การตัดข้อควรสังเกตว่ามีน้ำขังอยู่ตั้งแต่บริเวณโคนลำอ่อนโดยไล่ขึ้นไปเรื่อย ๆ ทีละปล้อง เพราะหน่อไผ่จะตายหากน้ำท่วมรังหน่อ จึงเจาะข้อลำไผ่ไว้อย่างน้อยสองข้อ จึงจะถึงข้อที่เป็นรังเพื่ออาศัย โดยการกินเนื้อเยื่อของไผ่ในบริเวณปล้องในการดำรงชีวิต ไผ่ไผ่ 1 ข้อ มีหน่อไผ่อาศัยประมาณ 100 – 150 ตัว เมื่อเก็บหน่อไผ่แล้วอายุของหน่อไผ่จะมีชีวิตได้ 7 – 10 วัน โดยเก็บไว้ในกระดิกน้ำแข็งเพื่อป้องกันมด โดยใส่เศษกระดาษไว้เป็นอาหาร หลังจากนั้น หน่อไผ่จะเริ่มตายสังเกตจากสีของตัวหน่อ ซึ่งจากเดิมสีขาวนวล ก็จะเป็นสีดำต้องนำไปทิ้ง ไม่ควรหมักไว้กับตัวที่ยังมีชีวิต ประโยชน์ของหน่อไผ่ในพื้นที่ชุมชนบ้านบางเนาะมักจะใช้หน่อไผ่ในการนำไปเป็นเหยื่อตกปลา อาหารนก ส่วนที่อยู่ในธรรมชาติจะเป็นอาหารของกระรอก โดยกัดบริเวณข้อหรือปล้อง บางครั้งอาจทำให้ลำอ่อนเน่า หรือพับหักได้ เป็นการกำจัดศัตรูพืชในวิถีธรรมชาติโดยไม่ต้องใช้สารเคมี

ลักษณะทั่วไปของหนอนไผ่ ขนาดของลำต้นขนาดความยาว 1 – 1.5 นิ้ว ลำต้นกว้าง 0.3 เซนติเมตร หัวสีเหลืองอมน้ำตาล มีเชื้อ 2 เชื้อ สำหรับกัดกินเชื้อไผ่ผิวเรียบ

ผลของการเจาะลำอ่อนของหนอนไผ่ แบ่งได้ 3 รูปแบบ

1. เจาะหน่อและลำอ่อนทำให้เกิดการสูญเสียลำและหน่ออ่อน สังเกตได้ว่าสีตรงบริเวณยอดอ่อน (กาบหุ้ม) เป็นสีน้ำตาล และมีกลิ่นเหม็นเปรี้ยว ส่วนใหญ่มักเกิดกับหน่ออ่อนและช่วงหน่อสูงประมาณ 0.30 – 1.50 เมตร ส่วนของลำที่เหลือจะมีตาถึงแตกออกมา

2. เจาะช่วงลำอ่อนทำให้เกิดการสูญเสียเฉพาะช่วงลำและปล้อง โดยเกิดผลกระทบต่อลำอ่อนคือ ทำให้เกิดเป็นรอยแผลบริเวณข้อและปล้อง โดยมากมักจะพบประมาณ 3 – 6 ข้อ โดยข้อและลำช่วงนี้จะมีขนาดสั้นกว่าข้อและปล้องอื่น ๆ หากผ่าออกมาจะพบว่าเนื้อไม้ไผ่ช่วงนี้จะแข็งกว่าข้อและลำอื่น ๆ โดยทั่วไป และผิวด้านในมักจะขรุขระ มีสีน้ำตาลเข้มถึงดำ

3. การเจาะลำอ่อนบริเวณกลางลำ และส่วนปลายของยอดลำอ่อน ซึ่งมักจะมีผลกระทบในเรื่องการพับและหักของลำไผ่อ่อน เนื่องจาก มีสัตว์ชนิดอื่นไปรบกวนเพื่อกัดลำไผ่ กินตัวหนอน เช่น กระจอก

การแก้ไขปัญหานั้นกรณีดังกล่าว ถ้าหากเกิดขึ้นบริเวณกอไผ่ตง ไผ่กำยานใกล้บริเวณบ้านสามารถแก้ไขได้ 2 วิธี คือ

1. การตัดลำไผ่บริเวณกอให้โปร่ง อย่าให้กระจอก กระแต ใช้เป็นที่พักอาศัยได้
2. การสูมไฟบริเวณใกล้โคนไผ่ เพื่อใช้ควันไล่แมลงรบกวน ป้องกันการกัดเจาะหน่อและลำอ่อน

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตของไฟ ประจำเดือนกันยายน (วันที่ 27 กันยายน 2552)

ไฟกิมซุงกอกที่ 1 ขนาดของโคนต้นของไฟลำที่ 1 วัดรอบโคนได้ 1.5 เซนติเมตร ความสูงคงที่ การแตกต่ากิ่งถึงข้อที่ 4 ส่วนข้อที่ 2-3 ต่ากิ่งเริ่มขยายตัว

ไฟกิมซุงกอกที่ 2 ขนาดของโคนต้นขยายขึ้นจากเส้นรอบวง 10 เซนติเมตร เป็น 11.5 เซนติเมตร ความสูง 3.45 เซนติเมตร การแตกใบเรือนยอดข้อที่ 1 จำนวน 3 ใบ สีของใบเป็นสีเขียวอ่อนตลอดทั้งลำ มีแป้งสีขาวห่อลำไฟตลอด อัตราความสูงเฉลี่ย 135 เซนติเมตร (หนึ่งร้อยสามสิบห้า เซนติเมตร)

การเจริญเติบโตของไฟสร้างไพร กอกที่ 1 ขนาดเส้นรอบวงโคนต้น วัดได้ 6 เซนติเมตร ความสูงของหน่อ 70 เซนติเมตร ส่วนกอกที่ 2 ขนาดเส้นรอบวงโคนต้น 6 เซนติเมตร ความสูงของหน่อ 12 เซนติเมตร สีของกาบหุ้มหน่อสีเขียวอ่อน กาบส่วนบนปนสีม่วงอ่อน

การเจริญเติบโตของไฟกำยาน ไฟรวก และไฟภู ความเจริญเติบโตคงที่
บทสรุปการศึกษาการเจริญเติบโตของไฟ

ขึ้นอยู่กับขนาดของโครงสร้าง ชนิดพันธุ์ และลักษณะนิสัยช่วงฤดูกาลการออกหน่อ ไฟโครงสร้างขนาดเล็กเหมือนกัน แต่ต่างชนิดกัน เช่น ไฟรวก และไฟสร้างไพร ช่วงฤดูกาลการออกหน่อ และการเจริญเติบโตก็ต่างกัน ทั้งขนาดของหน่อ สีของหน่อ การยึดตัวของข้อลำไฟ ล้วนมีความแตกต่างกันทั้งสิ้น

สรุปผลการศึกษาการเจริญเติบโตของไฟชนิดต่าง ๆ ในแปลงปลูกทดลอง

วัดการเจริญเติบโต ครั้งที่ 3 ตั้งแต่เดือนกันยายน ถึงเดือนตุลาคม 2552

จากการสังเกตการณ์เจริญเติบโตของไฟชนิดต่าง ๆ พบว่าไฟที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ ไฟกำยาน ไฟสีสุก ไฟหมากruk ไฟงาช้าง จะเป็นไฟที่แตกหน่อและลำคิในช่วงเดือนกรกฎาคม ถึงสิงหาคม หน่อที่ออกจะเจริญและออกลำแก่เต็มที่ในช่วงฤดูฝน และหยุดการเจริญเติบโต สำหรับไฟที่นำมาปลูกจากภายนอก ซึ่งเป็นไฟโครงสร้างเล็ก ได้แก่ ไฟค้ำขวาน ไฟสร้างไพร จะเริ่มออกหน่อและเจริญเติบโต ตั้งแต่เดือนกันยายน ถึงเดือนตุลาคม สำหรับไฟกิมซุง ซึ่งเป็นไฟโครงสร้างขนาดกลางนั้น เมื่อนำเหง้าไฟจากกอเดียวกันมาปลูก แต่ช่วงออกหน่อของกอกที่ 1 กับกอกที่ 2 ทั้งระยะห่างกันประมาณ 1 เดือน อัตราการยึดตัวเฉลี่ยสัปดาห์ละ 48 เซนติเมตร แต่เดือนอัตราเฉลี่ยการยึดตัวของลำไฟลำที่หนึ่งประมาณ 205 เซนติเมตร ไฟทุกชนิดที่มีลักษณะเหมือนกันก็คือการแตกใบ จะเริ่มแตกใบอ่อนจากยอดลงมายังโคนต้น โดยเฉลี่ยสัปดาห์ละ 2-3 กิ่งต่าที่จะแตกกิ่งต่าเพิ่ม ซึ่งที่เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด คือขนาดของโคนต้นไฟทุกขนาด โครงสร้างการเจริญเติบโตต้นไฟแต่ละชนิดมักจะคงที่เสมอ

บทวิเคราะห์

จากการศึกษาการเจริญเติบโตของไผ่ชนิดต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรที่จะปลูกไผ่เพื่อบริโภคหน่อหรือใช้ลำไผ่ก็ดี ควรศึกษาการออกหน่อของไผ่แต่ละชนิดเพื่อการวางแผนงานการปลูกไผ่ได้อย่างเหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ หรือความชอบในการปลูกไผ่เพื่อประโยชน์ต่าง ๆ ของเกษตรกรเองต่อไปในแต่ละช่วงฤดูกาลได้อย่างดี

สรุปข้อมูลการบริโภคหน่อไผ่ชนิดต่าง ๆ ภายในชุมชนบ้านบางเนาะ

ชนิดไผ่ที่นิยมบริโภค

ไผ่กำยาน 218 ครัวเรือน ไผ่ตง 86 ครัวเรือน ไผ่เหมียง 9 ครัวเรือน ไผ่เกรียบ 22 ครัวเรือน

ประเภทของอาหารที่ใช้หน่อไผ่เป็นส่วนประกอบ

ประเภทต้มกะทิ	43 ครัวเรือน
ประเภทผัด	48 ครัวเรือน
ประเภทผัดจิ้ม	12 ครัวเรือน
ประเภทแกง	253 ครัวเรือน จำแนกได้ ดังนี้
แกงกะทิ	127 ครัวเรือน
แกงส้ม	101 ครัวเรือน
แกงจืด	9 ครัวเรือน
แกงไตปลา	16 ครัวเรือน

ปริมาณการบริโภคหน่อไผ่ต่าง ๆ ภายในชุมชน

ไผ่บริโภค	ปีละ	354 กิโลกรัม
ไผ่กำยาน	ปีละ	374 กิโลกรัม
ไผ่เหมียง	ปีละ	195 กิโลกรัม
ไผ่เกรียบ	ปีละ	170 กิโลกรัม

รวมปริมาณการบริโภคภายในชุมชน 1,093 กิโลกรัม x ค่าเฉลี่ยกิโลกรัมละ 25 บาท เป็นเงิน 27,425 บาท

บทวิเคราะห์

อัตราการบริโภคหน่อไผ่ชนิดต่าง ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการหาหน่อไผ่เพื่อจำหน่าย โดยการแปรรูปไผ่ชนิดต่าง ๆ นั้น มีอัตราการจำหน่ายภายนอกสูงมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องจากกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในชุมชนเริ่มช่วงวัยกลางคน และผู้สูงอายุมีปริมาณสูง อาจมีผลต่อการบริโภคหน่อไผ่เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ โดยเฉพาะโรคปวดเมื่อยตามข้อ เนื่องจากปริมาณกรดยูริกที่มีในยอดผัก หรือ

หน่อไผ่ มีปริมาณมาก หรือกรณีผู้ป่วยที่บริโภคหน่อไผ่แล้วคิดว่าเป็นของแสลงต่อยาที่กิน จึงทำให้ อัตราการบริโภคต่อครัวเรือนมีปริมาณต่ำ ดังนั้น ผู้บริโภคหน่อไผ่ควรปรับปรุงด้วยน้ำใบย่านาง เพื่อ ป้องกันกรดยูริกที่มีต่อสุขภาพ

สรุปการดำเนินกิจกรรมศึกษาการเจริญเติบโตของไผ่ ครั้งที่ 2 วันที่ 27 สิงหาคม 2552

เป็นการสร้างกิจกรรมร่วมสำนึกในการปลูกป่าเนื่องในวโรกาส 12 สิงหาคมหาราชินี โดย กิจกรรมดำเนินตามแผนงานโดยให้กลุ่มคนวัยทำงานจากสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดพังงา อุทยาน แห่งชาติอ่างพังงา วนอุทยานสระนางมโนราห์ วิทยาลัยเทคนิคพังงา นักเรียนจากโรงเรียนสตรีพังงา โรงเรียนวัดปัจจันตคาม และสำนักงานพลังงานจังหวัดพังงา ปลัดอำเภอเมืองพังงา พัฒนาการตำบลบ ปริง ได้เข้าร่วมกิจกรรม “ปลูกต้นไม้ให้ต้นน้ำ และธรรมาภิบาลชีวิต” โดยการปลูกไผ่เพิ่ม โดยครั้ง นี้ได้มีการทดลองนำไผ่หอกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาปลูก 10 กอ และซ่อมแซมไผ่ที่ตายไป รวม จำนวน 3,000 กล้า จากช่วงเวลาที่เสนาโดยพระอาจารย์เจน แห่งสำนักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์ ได้กล่าวใน หัวข้อ “ธรรมชาติกับวิถีความพอเพียง” ว่า หากธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงชีวิตของมนุษย์ก็ย่อม เตือนร้อน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนต้องพึ่งพาธรรมชาติ และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติ หากทุกคนเห็นแก่ตัวทำลายธรรมชาติ การมีชีวิตก็ไม่อาจพึ่งพาตนเองได้ เพราะทุกสิ่งเกิด ความเสื่อมเหมือนกับการที่ทุกคนมาปลูกป่าในวันนี้ก็เพื่อฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมให้ดีขึ้น อย่างเช่น ไผ่ไผ่ที่ ปลูกในทางพระวินัยของสงฆ์ถือว่าเป็นสังฆภัณฑ์ของสงฆ์ ให้ใครขอไปใช้ส่วนตัวไม่ได้ การปลูกไผ่ วันนี้ถือว่าทุกคนได้ร่วมกันทำความดีเพื่อประโยชน์แก่สังคมในวันข้างหน้า นั่นคือ สิ่งสำคัญที่สุด คือ จิตสำนึกของคนนั่นเอง สำหรับทางสำนักงานพลังงานจังหวัดพังงา โดย คุณชญานิสา ใจบุญทา ตำแหน่งนักวางแผนพลังงานชุมชน ได้นำทีมงานให้ความรู้เกี่ยวกับการประหยัดพลังงานเพื่อช่วย ป้องกันโลกร้อนแก่ผู้เข้าร่วมเวทีเสนา

การเก็บข้อมูลพบว่าในระยเวลานับจากวันปลูก (11 พฤษภาคม 2552) ถึงวันที่ 27 สิงหาคม 2552 พบว่าการเจริญเติบโตของไผ่ชนิดต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เพาะขยายพันธุ์โดยการใช้ข้อเพาะ ผล ปรากฏว่าในเชิงปริมาณของกิ่งตาของไผ่จันทน์ที่เจริญเติบโตหรือไผ่กำยาน ยังคงมีปริมาณกิ่งตาคงที่ ความสูงก็ยังคงที่ แต่ไผ่งาช้างถึงแม้จะเพาะขยายพันธุ์ด้วยเหง้า (หัวไผ่) ก็ยังไม่พบความเปลี่ยนแปลง จากการพบปะพูดคุยกับคุณคะนิง จงพงษา กล่าวว่าไผ่ไผ่หากปีแรกเอามาปลูก (หัวไผ่ปีแรก) ต้อง ครอบปีถึงจะให้ลำที่ 2 หากนับวันอายุของพันธุ์ไผ่ดังกล่าว ไผ่งาช้างจะให้ลำหรือแตกหน่ออ่อนช่วง เดือนธันวาคม ปี 2552 หรือมกราคม ปี 2553 เพราะเป็นช่วงที่ทางทีมวิจัยได้ตัดลำอ่อนปีแรกมาเพาะ และเป็นไผ่ซึ่งยังไม่ได้พัฒนาสายพันธุ์ อย่างเช่น ไผ่กิมซุง หรือไผ่ตงเขียว (ตงหวาน) ซึ่งจะเป็นการ เปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าไผ่ชนิดโครงสร้าง

การศึกษาความเจริญเติบโตของไฟกิมซุง

ขนาดเดียวกันซึ่งมีขนาดความสูงจากการวัดครั้งที่ 2 วัดได้ 4.50 เมตร ซึ่งแตกต่างจากการวัดครั้งที่ 1 (27 ก.ค. 52) ถึง 2.15 เมตร วัดความเจริญเติบโตของรอบโคนได้ 17 เซนติเมตร จำนวนข้อปล้องลำที่ 1 นับได้ 20 ข้อ ความแตกต่างที่พบช่วงอายุ 2 เดือนแรก มีการยึดตัวของลำปล้อง และกาบหุ้มยังห่อตลอดทั้งลำ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าช่วงแตกใบจึง ช่วงระยะเวลา 65 วัน กิ่งใบเรือนยอดจะเริ่มบาน 72 วัน กิ่งใบข้อลดลงมา 19 – 18 – 17 จะเริ่มบานทั้งกาบใบลงมาครบ 79 วัน กิ่งใบข้อที่ 6 – 10 จะทั้งกาบใบและกิ่งใบจะบานครบทั้งลำ นับกิ่งตาใบลำแรกได้ 11 กิ่งตาใบ (รวมยอด) ช่วงแรกที่ลำแรกของไฟกิมซุงได้เริ่มยึดตัว จะต้องหาไม้ค้ำลำอ่อนไว้เพื่อป้องกันลำไฟหักเนื่องจากโดนกระแสลมพัดจนกว่าลำต้นไฟจะแตกกิ่งตา

การวัดความเจริญเติบโตของไฟกำยาน (จากการเพาะขยายพันธุ์ด้วยเหง้า)

มีการแตกหน่อที่ 2 เพิ่ม โดยลำที่ 1 วัดความสูงได้ 2.20 เมตร รอบโคน 4 เซนติเมตร และลำที่ 2 (กำลังออกใบจริง) อัตราความสูงของลำไฟวัดได้ 1.50 เมตร อัตราความเจริญของโคนต้น 4.50 เซนติเมตร อัตราจำนวนข้อลำที่ 1 ได้ 12 ข้อ มีกิ่งตารวมเรือนยอด 8 กิ่งตา ความยาวของกิ่งตา 45 – 50 เซนติเมตร อัตราความสูงเพิ่มขึ้น 0.30 เมตร (ลำแรก)

การศึกษากำเจริญเติบโตของไฟกุ่ม ครั้งที่ 2 ยังคงมีลำใหม่ 1 ลำ (ต้นเดิม) วัดขนาดของโคนครั้งที่ 2 ได้ 17 เซนติเมตร อัตราความสูง 450 เซนติเมตร การแตกช่อใบมีลักษณะสมบูรณ์เมื่อเทียบอัตราการเจริญเติบโตพบว่าการเจริญเติบโตของไฟกุ่มยังคงที่

การศึกษากำเจริญเติบโตของไฟรวม อัตราการเจริญเติบโตของโคนต้นได้ 7 เซนติเมตร วัดความสูงของลำต้นได้ 2.90 เมตร เมื่อเทียบอัตราความเปลี่ยนแปลงปรากฏว่า อัตราการยึดตัวของข้อยังคงที่ 15 เซนติเมตร จำนวนข้อนับได้ 23 ข้อ รวมเรือนยอด จำนวนกิ่งตา 16 กิ่งตา กาบใบยังคงห่อหุ้มลำและปล้อง

การศึกษาความเจริญเติบโตของไฟงาช้าง พบว่าระยะเวลานับจากวันปลูก (11 พ.ค. 52) ถึงปัจจุบัน (27 ส.ค. 52) การแตกหน่อใหม่ของไฟงาช้างยังไม่ปรากฏความเปลี่ยนแปลง (จากการปลูกจากเหง้า) แต่ความสมบูรณ์ของตาทิ้งเดิมยังคงมีการแตกยอดอ่อน

การศึกษาความเจริญเติบโตของไฟหมากรุก จากการศึกษาศึกษาโดยการสังเกตจากหลุมที่ปลูกจากเหง้าสภาพโดยทั่วไปจะพบได้ว่าการแตกหน่ออ่อนยังไม่ปรากฏ สภาพกิ่งตาและช่อใบยังไม่มีแตกเพิ่ม

การศึกษาความเจริญเติบโตของไฟหมาจู จากการขยายพันธุ์ด้วยกิ่งตอน พบว่าการแตกหน่ออ่อนยังไม่ปรากฏ สภาพกิ่งตาและช่อใบยังไม่มีแตกเพิ่ม

การศึกษาความเจริญเติบโตของไฟจีน พบว่ายังคงสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จำนวนกิ่งตายังคงที่ (1 กิ่ง) ความสูงวัดได้ 42 เซนติเมตร เส้นรอบวงโคนต้น 2 เซนติเมตร ช่อใบ 1 ช่อ 8 ใบ

การศึกษาความเจริญเติบโตของไผ่สีสุก จากการขยายพันธุ์ด้วยเหง้า พบว่าการแตกหน่อยังคง
หน่อเดียว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงวัดความสูงได้ 1.20 เมตร เส้นรอบวงโคนต้นวัดได้ 3 เซนติเมตร ช่อ
ใบ 3 – 4 ช่อใบ

วัตถุประสงค์ที่ 4 เพื่อศึกษากระบวนการทดลองปลูกไม้ไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

กิจกรรมที่ 4.1 ประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมเรื่องการทดลองการปลูกไผ่ พร้อมศึกษาพื้นที่แปลงทดลองปลูก

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมงานวิจัยชุมชนบ้านบางเนาะ สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดพังงา

กระบวนการขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

ทำความเข้าใจกับคณะทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินกิจกรรม ประสานงานสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดพังงา ถึงจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม วัน เวลา สถานที่ และลักษณะการดำเนินกิจกรรม โดยการแนะนำข้อมูลสภาพพื้นที่จากแผนที่ และเดินทางเข้าพื้นที่พร้อมอุปกรณ์การทำงาน โดยกำหนดแนวปลูกพื้นที่แปลงที่สามส่วนที่หนึ่ง ทางเข้าที่พักสงฆ์ด้านพระยาพิพิธ เนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ ทีมงานและผู้เข้าร่วมกิจกรรมจัดเตรียมพื้นที่ปลูกตามแนวขอบถนน และแนวป่าพรุแนวสายน้ำไหลต้นห้วย โดยปลูกไผ่ก่ายาน จำนวน 300 กอ เพื่อสร้างแนวป้องกันการชะล้างหน้าดินด้านทิศใต้ ริมถนน และจุดทางเดินของวัวเป็นหลัก โดยปลูกเห็นแนวป้องกัน 2 ชั้น ระหว่าง 3 x 3 เมตร ส่วนบริเวณทั่วไปปลูกระยะ 6 x 8 เมตร เพื่อสร้างระบบนิเวศผิวดิน เพราะการตั้งกอของไผ่มีลักษณะใบและกอแผ่กว้างหนาแน่นปกคลุมผิวหน้าดิน จากแรงกระแทกของเม็ดฝนได้ดี

ผลการดำเนินกิจกรรม

ทางสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดพังงา ได้แจ้งให้คณะทำงานทราบถึงการร่วมกิจกรรมว่าเป็นการสร้างโอกาสให้กับสังคมทางหนึ่ง การปลูกไผ่เป็นการปลูกป่าเหมือนกัน ถ้าหากมีโอกาสให้ประสานงานไปยังสำนักงานเพื่อได้ร่วมกิจกรรมกันต่อไปอีก สำหรับทีมงานวิจัยเชื่อว่าโอกาสข้างหน้าจากการร่วมกิจกรรมในวันนี้ได้สร้างพื้นที่การเรียนรู้แก่ชุมชนและสังคมต่อไป โดยครั้งต่อไปจะเตรียมพันธุ์ไผ่ครบทุกชนิดที่ทำการเพาะพันธุ์ไว้ นำมาปลูกเต็มพื้นที่ที่ได้เตรียมไว้

ปัญหาอุปสรรค

ช่วงฝนตกต้องรีบกลับเข้ามาในชุมชน เพราะการเดินทางเข้าออกพื้นที่ยากมาก เพราะถนนลื่นรถเข้าออกไม่ได้

กิจกรรมที่ 4.2 ศึกษาพื้นที่และทดลองการปลูกไผ่แต่ละชนิด เพื่อศึกษาการเจริญเติบโต

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทีมวิจัยและชุมชนได้ทดลองปลูกไผ่เพื่อศึกษาการเจริญเติบโต

กลุ่มเป้าหมาย

เครือข่ายงานวิจัยพังงา – ระนอง ทีมงานวิจัยชุมชนบ้านบางเนาะ สำนักงานป่าไม้จังหวัดพังงา สำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพังงา อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา สำนักงานป้องกันและรักษาป่าที่ พง 6 ปลัดอาวุโสอำเภอเมืองพังงา กำนันตำบลบรบปรึง ชมรมจักรยานเพื่อสุขภาพจังหวัดพังงา นักเรียน เยาวชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบรบปรึง องค์การบริหารส่วนจังหวัดพังงา ชมรมอาสาพัฒนาโรงเรียนสตรีพังงา

ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

คณะทำงานและชุมชนบ้านบางเนาะได้เตรียมความพร้อมเพื่อประสานงานกลุ่มเป้าหมาย จัดพาหนะขนกล้าไผ่ นักเรียนและผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้ชื่อกิจกรรมว่า “ปลูกป่า ปั่นจักรยาน เทียวถ้ำ ย่ำดำนพระยาพิพิธ” เพื่อปลูกไผ่ จำนวน 3,000 ถูง โดยวนอุทยานสระนางมโนราห์ และอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา ช่วยเหลือเรื่องการขนย้ายกล้าไผ่ และอุปกรณ์การทำงาน โดยจัดทีมงานชุดหลุมขนกล้าไผ่ บริการนำดื่มแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามแผนงานที่วางไว้

ผลการดำเนินกิจกรรม

ในเชิงปริมาณงาน สามารถดำเนินงานได้ตามแผน กระตุ้นสังคมให้คนรักไม้ไผ่ สังเกตจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมหลายท่านได้ขอพันธุ์ไผ่ไปปลูกไว้ที่บ้าน ระหว่างการร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ บางท่านมีความต้องการขึ้นมายังพื้นที่ดำนพระยาพิพิธอีกครั้ง บางท่านต้องการทราบข้อมูลและต้นไผ่ที่มี เพราะบางครั้งยังไม่เคยเห็นของจริง เช่น ไผ่ภู ไผ่กิมซุง ไผ่หก ไผ่สีทอง ไผ่เหลือง (ไผ่งาช้าง) ซึ่งไผ่ 2 ชนิดหลัง บางท่านยังเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าเป็นไผ่ชนิดเดียวกัน เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันนี้จึงได้มีความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น บางท่านเข้าใจเรื่องพื้นที่ดำนพระยาพิพิธดีขึ้นว่าทำไมชาวบ้านบางเนาะจึงได้หวงพื้นที่ตรงนี้ดีขึ้น พื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญของชุมชนจริง ๆ ไม่ควรเปลี่ยนแปลงให้มีสิ่งก่อสร้างที่แปลกแยกขึ้น

การส่งผลต่อกิจกรรมอื่น ๆ

ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้เห็นสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบนิเวศของดำนพระยาพิพิธ และเข้าใจคนในชุมชนดีขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องไผ่กับการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ดำนพระยาพิพิธ

กิจกรรม

ประชุมทีมงานเพื่อทำความเข้าใจเรื่องการรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบสภาพการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของแนวสายน้ำในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ วนอุทยานสระนางมโนราห์ คลองบางนุ ฝายกั้นน้ำบนหินลาด

วัตถุประสงค์

ได้รับความรู้เรื่องการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยใช้ไฟ โดยการใช้ข้อมูลเปรียบเทียบพื้นที่ทั่วไปซึ่งไม่ปลูกไฟ

ขั้นตอนกระบวนการดำเนินการ

ประสานงานทีมงานวิจัยเพื่อลงพื้นที่รวบรวมข้อมูลพื้นที่ ซึ่งได้สำรวจข้อมูลเปรียบเทียบสภาพการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของแนวสายน้ำในพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ วนอุทยานสระนางมโนราห์ คลองบางนุ

กระบวนการขั้นตอนดำเนินงาน

คณะทำงานวิจัยได้ประสานงานเพื่อสรุปข้อมูลการทำงาน โดยจำแนกสภาพทางกายภาพของสายน้ำ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยสังเกตบันทึกข้อมูลจุดเสี่ยง จุดพังทลายของตลิ่ง การพัดพาของตะกอนดินที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของแนวสายน้ำ ณ ศาลาประชารัฐร่วมใจ โดยจัดแบ่งชุดสำรวจข้อมูลแต่ละทีมเมื่อเข้าพื้นที่ และในช่วงเช้าให้สำรวจพื้นที่ตอนบน โดยสังเกตป้ายเครื่องหมายเดิมที่จัดไว้ และบันทึกเพิ่มเติมการสำรวจในวันนี้ หากมีความเปลี่ยนแปลงจุดใหม่เพิ่มขึ้นก็ให้ดำเนินการปิดป้ายเครื่องหมายเพิ่มเติม และช่วงบ่ายสำรวจเส้นทางตอนล่างลงไปถึงฝายกั้นน้ำ เพื่อป้องกันการตกตะกอนในพื้นที่ และนำผลไปศึกษาวิเคราะห์ ศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลต่อไป

ผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมงานวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการเตรียมความพร้อม กระบวนการสร้างเครื่องมือในการทำงาน การรวบรวมข้อมูลที่พบเห็นและความเปลี่ยนแปลงทั้งพื้นที่ทั่วไป ซึ่งไม่ได้ปลูกไฟ และพื้นที่ปลูกไฟแปลงที่ 3 อันจะส่งผลต่อพื้นที่ด้านล่างอย่างไร เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องหรือการพัฒนาพื้นที่

กิจกรรม ลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่พบเห็นและสำรวจได้จากแนว 5 สายน้ำ 4 ครั้ง

วัตถุประสงค์

ได้รู้ถึงรูปแบบการปลูกไฟที่เหมาะสมตามสภาวะพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมงานวิจัย นักเรียน และเยาวชน

ขั้นตอนกระบวนการดำเนินกิจกรรม

ประสานกลุ่มเป้าหมาย โดยดำเนินกิจกรรม “เที่ยวถ้ำ ขำถ่าน” ศึกษาระบบนิเวศสายน้ำให้เด็ก ๆ และเยาวชน ร่วมลงพื้นที่เป็นกลุ่มสายน้ำ บันทึกข้อมูลแล้ววาดภาพประกอบ พร้อมนำเสนอข้อมูล สิ่งที่พลเห็นจากพื้นที่จริง และข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจและสรุปของทีมงาน โดยให้ทางทีมพี่เลี้ยง ร่วมเป็นกรรมการตัดสินภาพวาดด้วย ณ ที่พักสงฆ์ด่านพระยาพิพิธ

ผลการดำเนินกิจกรรม

ข้อมูลการสำรวจเชิงเอกสาร จากการสำรวจข้อมูลพบว่า จุดเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมของแต่ละสายน้ำ เรื่องการกัดเซาะตลิ่งพังยังคงมีพบเห็นทุกสายน้ำ เฉพาะช่วงฝนตกหนัก แต่ปี 2552 พื้นที่จังหวัดพังงาฝนทิ้งช่วงตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี 2551 ถึงเดือนกรกฎาคม 2552 ส่งผลให้สายน้ำในพื้นที่ด่านพระยาพิพิธขาดช่วงหนัก ดังต่อไปนี้

สายโหดควนเร็ว สายโหดต้นหว้า และสายโหดต้นปรู ส่วนสายโหดต้นท่อม ยังคงมีน้ำขังอยู่เป็นช่วง ๆ ส่วนโหดตายานยังมีน้ำอยู่เล็กน้อย เนื่องจากสภาพระบบนิเวศของพื้นที่มีป่าพรุซับน้ำไว้ จึงระบายน้ำหล่อเลี้ยงสายน้ำให้ชุ่มชื้น การถ่ายทอดข้อมูลเชิงภาพวาดของเด็กนักเรียนและเยาวชน สื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบนิเวศของสายน้ำแต่ละสายได้อย่างชัดเจนตามช่วงฤดูกาล อันมีผลกระทบต่อ การเจริญเติบโตของไฟในแปลงทดลองที่ปลูกไว้ จะเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงของไฟจะคงที่ เมื่อช่วงฝนขาดช่วงยาวนานตะกอนดินที่ก่อตัวขึ้นตามสายน้ำที่ขาดช่วงนั้นมักอยู่ในพื้นที่ส่วนกลาง และส่วนล่างติดบริเวณป่าพรุ ตะกอนดินเหล่านี้เป็นสารอาหารอย่างดีแก่ป่าพรุต้นน้ำวนอุทยานสระนางมโนราห์ ซึ่งค่อย ๆ ปล่อยน้ำซับเลี้ยงสายน้ำวนอุทยานสระนางมโนราห์และฝายกั้นน้ำบนหินลาดในการกักเก็บน้ำ

ปัญหา – อุปสรรค – การปรับปรุงกิจกรรม

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาวะธรรมชาติที่คนไม่สามารถควบคุมได้ แก้ไขไม่ได้ก็ต้องยอมรับ เพราะการขอฝนเทียมช่วงที่จังหวัดพังงาไปยังส่วนกลางเป็นที่ฝนในฤดูกาลตกลงมาพอดี

กิจกรรม เวทีนำเสนอข้อมูลแก่ชุมชน เพื่อร่วมเรียนรู้เรื่องการปลูกไฟเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน

วัตถุประสงค์

ได้ปรับปรุงองค์ความรู้เรื่องการปลูกไฟเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำให้เหมาะสมต่อพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ ด่านพระยาพิพิธ

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียน เยาวชน ทีมวิจัย สำนักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์ สำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา ปลัดป้องกันจังหวัดพังงา วนอุทยานสระนางมโนราห์ โหนดพังงา ชุมชน ผู้นำชุมชน สำนักงานพลังงานจังหวัดพังงา เครือข่ายงานวิจัยพังงา – ระนอง

ขั้นตอนกระบวนการดำเนินกิจกรรม

เชิญกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรม “เผาถ่าน ปิ้งปลา หากลอย แกงหอยไล่ บนวิถีพอเพียง” (ชวนไปทำหอก)

กระบวนการขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

คณะทำงานวางแผนเตรียมความพร้อมการจัดฐานเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามฐานที่กำหนด โดยให้แต่ละกลุ่มหาพี่เลี้ยงในเวทีเพื่อให้คำแนะนำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้วบันทึกข้อมูลนำเสนอในเวที ประเด็นพอเพียง ให้อาจารย์สมยศ สิงการ และพระอาจารย์สรฤกษ์ แห่งสำนักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์ ดำเนินการถ่ายทอดความรู้เรื่องความพอเพียงกับโครงการปลูกไผ่ และเอกสารเผยแพร่

ผลการดำเนินกิจกรรม

คณะทำงานได้เผยแพร่ความรู้เรื่องการปลูกไผ่เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินผ่านเอกสาร และการจัดกิจกรรมเวที โดยนำข้อมูลเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ ซึ่งดำเนินการก่อนและหลังการเรียนรู้ ให้ทราบถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศสายน้ำ โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่ซึ่งมีไผ่ขึ้นปริมาณมากตามแนวสายน้ำวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์บางจุด แม้เป็นพื้นที่ลาดชัน หรือริมน้ำอัตราการชะล้างหน้าดินจะส่งผลต่อวิถีพอเพียงของชุมชน โดยประโยชน์ของไผ่เองนั้นมีประโยชน์นอกประสงค์ทั้งด้านความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางอาชีพ และด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมของชุมชนในอนาคต เพราะการชะล้างหน้าดินของชุมชนถึงองค์การบริหารส่วนตำบลบึงรับผิตชอบแก้ปัญหาโดยการขุดลอกทุกปีก็ตาม แต่เป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ปลายน้ำ เพราะสาเหตุเกิดจากพื้นที่ต้นน้ำซึ่งไม่ได้รับการดูแลอย่างเป็นระบบ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็กบนพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธแล้ว ปัญหาตะกอนดินที่ถูกพัดพามาพื้นที่ด้านล่างจะลดลง ตะกอนดินก็จะประโยชน์แก่ป่าด้านบน และเกิดแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อหนุนวนอุทยานสระนางมโนราห์ และพื้นที่เกษตรด้านล่างสำหรับไผ่นั้นไผ่พื้นบ้านภาคใต้ก็ดี หรือไผ่ภาคไหนก็ดี สามารถปลูกขึ้นได้ทุกสภาพพื้นที่ แต่ปริมาณรากของไผ่และชนิดโครงสร้างของไผ่แต่ละชนิดมีผลต่อการป้องกันการชะล้างหน้าดิน คือ ไผ่ที่มีโครงสร้างใหญ่ การแผ่ของระบบรากเป็นวงกว้าง ตั้งแต่ 70 – 100 เซนติเมตร พุ่มกอครอบคลุมพื้นที่ถึง 16 ตารางเมตร ลดแรงกระแทกของเม็ดฝนได้พื้นที่กว้าง ไผ่โครงสร้างขนาดเล็ก ระบบราก และกอ รวมถึงขนาดและปริมาณของใบมีปริมาณน้อย โอกาสที่จะป้องกันการชะล้างหน้าดินย่อมน้อยกว่าไผ่ โครงสร้างชนิดใหญ่แต่สามารถแก้ไขปัญหาระยะนี้ คือ การจัดระยะปลูกระหว่างกอระหว่างแถวให้ใกล้ (ขนาดมาตรฐานการปลูกไผ่โครงสร้างขนาดเล็ก ระยะ 2 x 2 เมตร) สำหรับพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ เป็นการปลูกต่อจากพื้นที่แนวกันชนสายน้ำ ซึ่งมีแนวป่าขึ้นอยู่ เป็นการปลูกซึ่งมีผลในการป้องกันหน้าดินได้ดีกว่าแต่ระยะเวลาที่จะส่งผลได้ชัดเจนน่าจะเป็นช่วงระยะ 3 – 5 ปีข้างหน้า

ปัญหา – อุปสรรค – การปรับปรุง

การที่คณะทำงานนำไฟซึ่งทดลองเพาะขยายพันธุ์ได้ไปปลูกช่วงแรกทั้งสองครั้งนั้น เกิดภาวะฝนทิ้งช่วงทำให้ไฟชะงักการเติบโต การแก้ไขปัญหาประธานอาจารย์ประดิษฐ์ (IUCN) ขอสนับสนุนพันธุ์ไฟดงเพิ่ม 650 ถูง เพื่อปลูกทดแทนส่วนที่เสียหาย

การส่งผลกระทบ

ถ้าหากคณะทำงานไม่ดำเนินการต่อทำให้ชุมชนขาดความน่าเชื่อถือต่อคณะทำงาน ไม่อาจขับเคลื่อนกิจกรรมภายในชุมชนได้

กิจกรรมชนไปทำหอก วันที่ 26 กันยายน 2552

เป็นการทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เยาวชน โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอด แล้วนำสิ่งที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้นำมาสรุปเป็นบทเรียน โดยใช้ฐานการเรียนรู้ 5 ฐาน คือ เผาถ่าน หุงข้าว หากลอย แกงหอยโล่ (น้ำพริก – ปลาอย่าง) โดยฐานการเรียนรู้บางฐานก็ได้้นำความรู้เรื่องโครงการศึกษาการปลูกไฟเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ เข้าไปสู่กระบวนการของบริบทการดำรงชีวิตตามแบบวิถีพอเพียง โดยให้กลุ่มผู้เข้าร่วมไปค้นหาทรัพยากรแล้วนำไปแปรรูปเพื่อการดำรงชีวิตแบบชุมชนท้องถิ่นบ้านบางแนะ โดยมีคุณทศพล เนียมทอง ซึ่งเป็นวิทยากรจากอำเภอท้ายเหมือง มาร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ด้านพอเพียงให้ฟังว่า สภาวะทางสังคมปัจจุบันเราสอนให้ลูกหลานเยาวชนส่วนใหญ่อยู่กับความฟุ้งเฟ้อ สะดวกสบาย ล้อมความคิดคนแต่เรื่องชวนกันใช้ชวนกันจ่าย ตอกย้ำความคิดโดยระบบสื่อ กลุ่มคนใกล้ชิด และระบบกลไกทางเศรษฐกิจ ทำให้สังคมที่อยู่ร่วมสับสน แยกไม่ออกระหว่างความเชื่อ ความรู้ ความจริงของชีวิต คือ การใช้ชีวิตตามกระแสเชิงลบจากสังคม เพราะชีวิตทุกคนมีแต่กลับไม่รู้จักตัวตนของตนเอง ขาดกระบวนการคิดเพื่อจะรู้เท่าทันคนเท่าทันสังคม เท่าทันโลก รู้จักสร้างโอกาสทางเลือกให้กับชีวิตและสังคมในการต่อสู้กับความไม่รู้ทั้งหลาย และเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ในฐานต่าง ๆ จะให้ความรู้ ความจริงในชีวิต บนวิถีความพอเพียงได้ในบริบทของความพอเพียง คือ ต้องค้นหาเรื่องราวที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ หาวิธีการพ้นทุกข์ สู้ชีวิตมีความสุข สังคมมีความสงบ โดยมีกรอบที่เรียกว่า “ศีล” คือ ข้อมูลที่เยาวชนแต่ละฐานควรไปศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ สมมติ คือ การทดลองกระทำเรื่องราวนั้น ๆ ให้ได้ผลที่ดีให้สำเร็จ ส่วนปัญญา คือ ความรู้จริง รู้แจ้ง แก้ปัญหาในเรื่องราวที่พบที่เกิดขึ้นได้

สรุปบทเรียน 5 ฐาน โดยการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย โดยแต่ละกลุ่มมีครูภูมิปัญญาประจำฐาน แต่ต้องให้กลุ่มเยาวชนไปหาคนที่เข้าร่วมเวทีเป็นพี่เลี้ยงของแต่ละกลุ่ม

ฐานหุงข้าว ลูกธานี พวงแก้ว ลูกสุกรี บู่ทอง

ฐานปิ้งปลา ยายอารีย์ หิรัญ คุณระวี ค้าง ลูกชวน คุณอุดม บางคราม อาจารย์ราตรี ช่วยบำรุง

ฐานหากลอย ลูกชวน สุขปาน อาจารย์จรัญ หนูสุวรรณ ลูกนิคม ทับทอง

ฐานเผาถ่าน คุณละม่อม ขวัญดี คุณวรรณภา ภูทอง

ฐานแกงหอยโล่ (ทำน้ำพริกและไข่เจียว) ป้ายา อาจารย์สุวณา บู่ทอง คุณมุดดา ใจหาญ

ฐานหุงข้าว เรียนรู้ถึงกระบวนการหุงข้าวจะต้องเตรียมข้าวสารอะไร ข้าวอ่อน ข้าวแข็ง การก่อไฟ การเตรียมภาชนะในการหุง การดูน้ำที่จะหุง การดูไฟ (ถ่าน) ที่ใช้ก่อนหุง ระหว่างข้าวจะสุก ข้าวสุกแล้วสังเกตจากอะไร การหุงข้าวแบบโบราณมีแบบน้ำพอดี กับการหุงมีน้ำหม้อ (เขื่อน้ำ)

ฐานเผาถ่าน การใช้เตาถ่านประหยัดพลังงาน โดยการใช้กะลามะพร้าวเผาเพื่อทำถ่าน วัตถุประสงค์ไปหาจากภายในชุมชนอย่างไร ปัญหาที่พบ การแก้ไขปัญหา การเผาถ่านกะลามะพร้าว การปิดฝาเตา นอกจากถ่านเราได้ น้ำควันไม้ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างไรพอเพียงได้อย่างไรกับเยาวชน

ฐานปิ้งปลา การปรุงอาหารมีทางเลือกหลากหลายรูปแบบ ต้องรู้จักชนิดปลา และการเตรียมอุปกรณ์สำหรับการปิ้งปลา เช่น ไม้เสียบปลาควรทำอย่างไร การปิ้งปลาจะเมื่อกับกานกล้วย การดูแลถ่านในการย่าง วิธีกลับปลาอย่างไรไม่ให้ปลาเสียรูปทรงน่ากิน

ฐานหากลอย การรู้จักพืชพื้นถิ่นที่ใช้เป็นอาหารได้ โดยในพื้นที่กลอยเป็นพืชที่ให้อาหารประเภทแป้งที่ใช้รับประทานโดยการนึ่ง ต้ม หรือหุง แบบเดียวกับข้าวทั่ว ๆ ไป ทำให้รู้ว่ากลอยมีทั้งกลอยข้าว สีของกลอยเป็นสีขาว กลอยเหนียวเป็นสีเหลือง เนื้อแป้งจะแน่นกว่ากลอยข้าว สมัยโบราณใช้หุงกับกล้วยน้ำว้าแก่ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะเป็นช่วงข้าวปลูกหายาก จึงต้องพึ่งหัวกลอยเป็นอาหาร โดยนำมาปอกผิวด้านนอกออก แล้วใช้ไม้ไผ่ผากลำโต ๆ ผ่าครึ่ง แล้วใช้เลื่อย เลื่อยเป็นปากกบตามแนวขวาง แล้วเหลาด้านที่เป็นปากกบให้บางเพื่อใช้ใส่ (ธูป) ให้กลอยออกมาเป็นแผ่นบาง ๆ แล้วนำไปแช่กับเกลือและยอดน้ำส้ม น้ำอ่อม แก้วคัน ทิ้งไว้ 3 – 5 วัน นำไปลอยน้ำเอายางและน้ำกลอยออกบริเวณที่น้ำเขียว จนน้ำกลอยใส นำไปปั่นเก็บไว้ หรือตากแห้งเพื่อจะได้กินนาน ๆ กลอยใช้ประกอบอาหารทั้งคาวและหวานได้ ยางกลอยมีฤทธิ์เบื่อเมา อันตราย

ฐานแกงหอยโล่ (น้ำพริกและไข่เจียว) เป็นฐานการประกอบอาหารพื้นถิ่นแบบง่าย ๆ ที่เยาวชนควรทำได้ ผลที่เด็กได้เรียนรู้เรื่องน้ำพริกเกี่ยวกับส่วนผสม รสชาติ วิธีการทำน้ำพริก (น้ำซุบพังกา) ซึ่งเป็นการประกอบอาหารที่ไม่ต้องใช้เชื้อเพลิงในการปรุง แต่ไข่เจียวต้องใช้เชื้อเพลิงในการปรุง

บทสรุปฐานการเรียนรู้พุทธวิธีแบบพอเพียง โดยพระอาจารย์เจน แห่งสำนักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์ ได้ตั้งคำถามแก่เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเรียนรู้ในวันนี้ว่า ทำหอกคืออะไร? เพราะในอดีตสำนวนที่ว่า “ทำหอก” หรือประโยคที่ว่า “ชวนมาทำหอก” ความหมายของประโยคนี้ แปลว่า “ชวนมาแล้วไม่รู้ว่าจะมาทำอะไร?” แต่ในวันนี้ในกระบวนการที่ได้ปฏิบัติหรือทำกันมานั้น ในความหมายใหม่ คำว่า “หอก” คืออะไรบ้าง หอก คือ อาวุธที่แหลมคมมีด้ามยาว หรือว่า หอก (หงอก) ของคนได้ที่ออกเสียงเพี้ยน ๆ คือ ผมสีขาวซึ่งคนที่แพ้จะมีอาหารคันหัว เพราะหอก (หงอก) มีอยู่บนหัวนั่นเอง ดังนั้น ถ้าหากว่ากระบวนการเรียนรู้ในวันนี้ จากศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเกิดจากความสมดุลจากการฟัง พูด คิด ถาม หรือทำ (การกระทำ) ทุกคนที่จะเกิดหอก คือ ปัญญาในการดำรงชีวิต และสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีในอดีตมาก มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้น เราอยู่ในสังคมต้องรู้เท่าทันใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมพอเพียงกับชีวิตและสังคม ผู้สังคมที่เป็นสุขสงบได้ การทบทวนภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งตนเองแบบวิถีพอเพียง อาจารย์สมยศ สิงห์การจากการถ่ายทอดบทเรียนเชิงปฏิบัติการ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ทำให้พบว่าการเรียนรู้ในวันนี้บอกอะไรกับตัวตนเราบ้าง พอสรุปได้ดังนี้

1. เด็กและเยาวชนรู้จักตนเอง รู้จักตนที่อยู่ในท้องถิ่น รู้จักการประหยัด ความพอประมาณ เห็นได้จากการแบ่งกันกิน
2. การบริหารจัดการทุนที่มีคนและทรัพยากรในเวทีได้อย่างสมดุล รู้จักวางแผนทำให้เกิดความยั่งยืนถึงอนาคตได้ ได้กินอิ่มกันทุกคน
3. ความรู้ ปัญญา หรือสติ ระยะเวลาช่วงสั้น ๆ หากมองเฉพาะด้านการแก้ไขในช่วงปัญหาเล็ก ๆ ถือว่าพอใช้ได้ แต่ในช่วงชีวิต คือ วิถีด้านลักษณะนิสัยยังคงต้องให้ทุกคนมีสติกำกับ บอกกับตัวเองเท่านั้น เพราะบทเรียนจากการเรียนรู้ในวันนี้ ทุกคนจะรู้จะเห็นว่าอะไรในชุมชนที่ขาดในแต่ละยุคสมัย เขาจะหาอะไรมาทดแทนเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ การนำทรัพยากรท้องถิ่นมาบริหารจัดการได้เอง การแบ่งปันและรับผิดชอบ ทำให้เห็นถึงการยกระดับจิตใจของตนเอง และของคนในสังคมให้ดีขึ้น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ในสังคม เรียนรู้ความซับซ้อนของสังคม วิกฤติ การแก้ไขปัญหา และตระหนักต่อการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย

ชนิดของไม้ไผ่และฤดูกาลออกหน่อ
พื้นที่บ้านบางเนาะ ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ

ชื่อไม้	ช่วงเดือน	หมายเหตุ
สีสุก	5 – 6	
เกรียบ	7 – 8	
กำยาน	7 – 8	
ตงใหญ่	6 – 8	
ตงเกลบ	6 – 8	
ตงเขี้ยว	ทั้งปี	ต้องอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำ
ไผ่หวาน	ทั้งปี	ต้องอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำ
กิมซุง	ทั้งปี	ต้องอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำ
ตงจิ้น	8 – 10	
ไผ่ผาก	7 – 8	
ไผ่จิ้น	ทั้งปี	ต้องอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำ
ไผ่เหลือง	ทั้งปี	ต้องอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำ
ไผ่เหลียงรุน	8 – 10	

หมายเหตุ : เดือนต่าง ๆ เป็นการนับตามเดือนทางจันทรคติ

กิจกรรม เวทีนำเสนอข้อมูลแก่ชุมชนเพื่อร่วมเรียนรู้เรื่องการปลูกไผ่เพื่อป้องกันกระช้ำหน้าดิน
(กิจกรรม ลาบ ยำ ทำแกง แห้งเรื่องหน่อไม้)

วัตถุประสงค์

ได้ปรับปรุงความรู้เรื่องการอนุรักษ์ดินและน้ำให้เหมาะสมต่อพื้นที่ป่าทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ
กลุ่มเป้าหมาย

เครือข่ายคลองนางย่อน สำนักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์ สำนักงานป่าไม้จังหวัดพังงา วนอุทยาน
สระนางมโนราห์ นักเรียน เยาวชน เครือข่ายงานวิจัยคลองงา สำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา
สำนักงานพลังงานจังหวัดพังงา ชุมชนบ้านบางเนาะ ปลัดจังหวัดพังงา โหนดพังงา เครือข่ายสภาพ
องค์กรชุมชนจังหวัดพังงา เครือข่ายงานวิจัยสาธิต องค์การบริหารส่วนตำบลนบปริง

ขั้นตอนกระบวนการดำเนินกิจกรรม

คณะทำงานเตรียมความพร้อมสถานที่เพื่อจัดเวทีโดยแบ่งเป็นสองช่วงคือ ช่วงแรก จัดประกวด
กิจกรรม ลาบ ยำ ทำแกง ทำอาหารจากหน่อไม้ กิจกรรมการแสดงของนักเรียนโรงเรียนวัดอรัญญิกาวาส
ร้องเพลงพอเพียง โรงเรียนบ้านบางกันแสดงละครเรื่องความสำคัญของไผ่ไผ่ ต่อด้วยทีมงานวิจัยเสนอ
ข้อมูลงานวิจัยแก่ชุมชนและผู้เข้าร่วมเวทีโดยอาจารย์สมนึก ชนการ ร่วมดำเนินการเปิดประเด็นพูดคุย
แลกเปลี่ยน การจัดเอกสารประกอบเวที

ผลการดำเนินการ

รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลที่น่าสนใจต่อชุมชนโดยการขับเพลงหรือการใช้การแสดงละคร
อาจเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทีมงานและเยาวชนโรงเรียนที่เข้าร่วมเรียนรู้กิจกรรมด้วยกันตลอดสามารถ
สะท้อนเรื่องราวและปัญหาของไผ่ไผ่ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและสามารถนำไปใช้ หน่อไผ่ ส่วนต่างๆของ
ไผ่มาสะท้อนผ่านกิจกรรมได้จริง ส่วนด้านการใช้ไผ่ปลูกเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน พื้นที่ป่าทุ่ง
เลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธ ในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่
ต้นเหตุแต่ผลในระยะสั้นกับการดำเนินงานไม่อาจตอบโจทย์การศึกษาทดลองได้ แต่ช่วงเวลาต่อไปใน
อนาคต ความเชื่อที่ว่าไผ่ไผ่สามารถใช้ในการป้องกันการชะล้างหน้าดินได้นั้นมีจุดเรียนรู้ตัวอย่างบริเวณ
คอสะพาน ภายในชุมชนบ้านบางเนาะทั้งสองสะพานซึ่งปลูกไผ่ไว้ทำให้ป้องกันการทรุดตัวของดิน
บริเวณสะพานได้ดี ซึ่งสามารถขยายบทเรียนและหลักฐานพื้นที่เป็นที่เชื่อถือได้ว่า ไผ่สามารถใช้
ประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำไว้เป็นอย่างดี ตัวชี้วัดที่สัมผัสได้คือ ความชื้นและความร่วนซุยของ
ดินนุ้ยไผ่นั่นเอง

บทสรุป อนาคตไฟ ทางรอด ทางเลือก การฟื้นฟูระบบนิเวศ

จากกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยแกนนำเครือข่ายงานวิจัย พระสงฆ์ผู้สูงอายุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจารย์โรงเรียนบ้านบางกัน โรงเรียนวัดอรัญญิกาวาส โดยกระบวนการตั้งคำถามแก่เยาวชน และการถ่ายทอด ตอบคำถามโดยทีมวิจัยในพื้นที่ ทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมได้ความรู้เรื่องไฟที่ชัดเจน ได้สมาธิในการฟังและตั้งคำถามแก่เวที โดยเยาวชนทั้งสองโรงเรียนสามารถรู้ถึงชนิดไฟต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนและทีมงานเก็บรวบรวมได้ จากการเริ่มต้นค้นหาทั้งจากแหล่งธรรมชาติและภายนอกชุมชน เริ่มต้นโครงการรวบรวมได้แค่ 32 ชนิด แต่ปรากฏว่าเมื่อปิดโครงการทีมงานสามารถเก็บรวบรวมได้ 49 ชนิด รู้ถึงประโยชน์ของไฟ ศัตรูของไฟ กระบวนการหายไปของไฟทั้งจากการกระทำของคนภายในชุมชน ในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตร โดยการใช้เครื่องจักรกลขนาดใหญ่ ปรับปรุงพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ นอกจากทำลายพันธุ์ไฟชนิดต่างๆ แล้ว ยังทำให้โครงสร้างของพื้นที่ดินถูกรบกวนทำให้เกิดการชะล้างหน้าดิน สูญเสียธาตุอาหาร นอกจากนั้นยังส่งผลกระทบต่อถิ่นอาศัยของสัตว์ต่างๆ ได้แก่ อ้น (ครอเคร หนูไฟ) ไก่ป่า กระรอก กระแต หนู หนอนไฟ เป็นต้น บางครั้งสัตว์เหล่านี้ไม่มีถิ่นอาศัยก็กลับไปรบกวนพืชเศรษฐกิจที่ปลูกไว้ (ยางพารา , ปาล์มน้ำมัน) ปัจจุบันการพังทลายของตลิ่ง ของแม่น้ำลำคลองต่างๆ การที่มีน้ำท่วมพื้นที่ริมคลอง การขุดลอกคลองเป็นปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้นเนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ตั้งแต่ระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ประเทศ และพื้นที่ส่วนใหญ่มีปัญหาโครงการสร้างเขื่อนกั้นน้ำ เขื่อนป้องกันตลิ่งพัง และการขุดลอกโดยขาดมาตรการรับมือกับปัญหาเหล่านี้อย่างยิ่งย่น หรือนำข้อกฎหมายเพื่อบังคับใช้กับพื้นที่สาธารณะริมคลอง ควรที่จะสร้างเขตแนว โดยปลูกพืชป้องกันหน้าดินที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่น (พระศรฤกษ์ ที่พักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์) พื้นที่ซึ่งปลูกพืชเศรษฐกิจ ที่ของสงเคราะห์จากรัฐ ควรมีเงื่อนไขที่ควรปกป้องอนุรักษ์พื้นที่ริมคลองหรือแหล่งน้ำสาธารณะ เพื่อสร้างมาตรการในการปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศของท้องถิ่น จากการศึกษาการปลูกไฟ พบว่าไฟมีหลายชนิด หลายลักษณะโครงสร้าง สามารถนำไฟเพื่อจัดระบบนิเวศตั้งแต่ขนาดเล็ก ระดับพื้นที่ครอบครัว ระดับพื้นที่โดยทั่วไป เช่น เรือกสวนไร่นา หรือพื้นที่สาธารณะที่ว่างเปล่า วัด โรงเรียน ริมคลอง โดยอาจารย์เพ็ญ และอาจารย์ราตรี ช่วยบำรุง จากโรงเรียนวัดอรัญญิกาวาส ได้จัดการเรียนรู้นอกพื้นที่แก่เยาวชนของโรงเรียน และสอนการสร้างงานประดิษฐ์จากไม้ไฟ เช่น แจกัน แก้วน้ำ กระปุกออมสิน ล้น (เครื่องมือดักปลาไหล) นอกจากนั้นยังนำพันธุ์ไฟจากโครงการเพื่อนำไปปลูกเพื่อเป็นการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนด้วย สำหรับผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 บ้านบางแนะ ตำบลบปรัง ได้กล่าวว่าอนาคตเรื่องไม้ไฟจะพยายามพัฒนาด้านกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างประโยชน์และรายได้แก่ชุมชนต่อไปในอนาคต ซึ่งจะทำให้เกิดทางรอดแก่ไฟของชุมชนอย่างยั่งยืน อาจารย์สมนึก ธนการ นมัสการถามพระศรฤกษ์ แห่งสำนักสงฆ์ทุ่งศรีมหาโพธิ์ และคุณตาชวน สุขปาน ว่าเหตุที่ชาวบ้านไม่ค่อยสนใจเรื่องไฟ เพราะคำโบราณว่า “ปลูกไฟอายุสั้นๆ จริ่งหรือไม่” พระศรฤกษ์กล่าวว่า การกระทำที่ดีย่อมก่อให้เกิดความดี ความเป็นมงคล หากทำถูกที่ ถูกทาง ถูกเวลา ซึ่งโบราณ

เล่าว่าขุ่ยไผ่ยอมผ่าต้นไม้เป็นต้น คนอายุสั้น เพราะไม่ทำเรื่องที่ไม่ควรทำ ผิดเรื่อง ผิดเวลา ก็เลยอายุสั้น ไม่เกี่ยวกับไผ่ สำหรับตาชวน สุขปาน กล่าวว่าโบราณชอบโกหกเพื่อป้องกันการขยายพันธุ์ในที่ของคนอื่น หรือปลูกไผ่ตามบริเวณแนวเขต มักเจริญงอกเข้าไปในที่คนอื่น เพราะสมัยโบราณไม่มีโฉนดนั่นเอง

บทวิเคราะห์

โอกาสที่จะมีการพัฒนาเรื่องของชุมชนบ้านบางเนาะ มีความเป็นไปได้ถ้ากลไกทุกภาคส่วนของสังคมร่วมกันขับเคลื่อน ความเป็นไปได้ในขณะนี้ ทางสถานีพัฒนาที่ดินพังงา สำนักงานพลังงานจังหวัดพังงา กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบปริง ได้ร่วมจัดทำแผนพัฒนาทุ่งเลี้ยงสัตว์ด้านพระยาพิพิธเพื่อปลูกไม้โตเร็ว สร้างรายได้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนมีโอกาสปกป้องฟื้นฟูระบบนิเวศของชุมชนต่อไป

ผลจากการทำการศึกษา

เกิดการพัฒนาทักษะด้านความรู้และอาชีพขึ้น ได้แก่ การขยายพันธุ์ไผ่ การผลิตถ่านไม้ไผ่ การทำสบู่ไม้ไผ่ นอกจากนั้นทางทีมงานยังได้พัฒนากองทุนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมบ้านบางเนาะขึ้นอีกด้วย ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ของทีมงาน และการทำงานด้านอื่น ๆ ภายในชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะในอนาคตเป็นอย่างดี

ภาคผนวก

ตารางแสดงผลผลิตด้านการเกษตร ปี 2551

ชื่อพืช	เนื้อที่ (ไร่)	จำนวน ต้น	จำนวน ผลผลิต (ตัน)	จำนวน วันเก็บ ผลผลิต/วัน	อายุพืช	ต้นทุน การผลิต	จำนวนเงิน/ปี	เฉลี่ยราคาผลผลิต/ไร่ (บาท)
ยางพารา	29	70	-	120	7 – 15	ค่าแรง 120,000 บาท ค่าน้ำ 25,000 บาท	48,000 บาท	(พ.ย. – ก.พ.) 16,551.72/ไร่
ลองกอง	1 ½	60	4	30	13 – 15		24,000 บาท	(พ.ค. – มิ.ย.) 16,000 ไร่
ทุเรียน หมอนทอง	½	8	1 ½	15	18		22,000 บาท	(มิ.ย. – ก.ค.) 44,000/ไร่
ทุเรียนบ้าน	18	300	ดิบ (65,000)	45		5,200 บาท	65,000 บาท 16,000 บาท	(พ.ค. – มิ.ย.) 67,800 (4,611/ไร่)
มังคุด	12	180	9 ½	60	18 – 20		36,000 บาท	(พ.ค. – มิ.ย.) 5,250/ไร่
ปาล์ม	60							

ข้อมูล คุณนิยม สัจจรักษ์ สํารวจเมื่อ 17 พ.ย. 52

คุณแยม ดิษฐาน

ตารางแสดงช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตร

[illegible]

เพลงหน่อไม้

แต่งโดย... นายสมาน ทองเทือก

(สร้อย) เข้า ๆ กินข้าวกับหน่อไม้
 กลุ้มใจเกินเพราะเงินไม่แฟร์ (ซ้ำ)
 จะพรรณนามาให้ท่านฟัง
 แกงพริก แกงส้ม แกงหวาน
 กินได้ไม่มีแสง (ซ้ำ)

(สร้อย) เข้า ๆ กินข้าวกับหน่อไม้
 เนื้อหมูเอามาผัดเผ็ด
 น้ำพริกของเราน้ำปลา
 ผักเกล็ดของเราก็มี (ซ้ำ)

(สร้อย) เข้า ๆ กินข้าวกับหน่อไม้
 ไม่ไผ่ทำได้หลายอย่าง
 ปลูกบ้านเอามาสานฝา
 ทำได้จะเอาแบบไหน (ซ้ำ)

(สร้อย) เข้า ๆ กินข้าวกับหน่อไม้

พอตกตอนบ่ายกินหน่อไม้กับข้าว
ช่างกลุ้มใจแท้เสียจริงหนอเรา
มีตั้งหลายอย่างได้เรื่องกับข้าว
ถ้าอยากแกงมันก็ต้องใส่มะพร้าว
จะต้มยำหรือแกงต้องใส่แบ่งเบา ๆ

พอตกตอนบ่ายกินหน่อไม้กับข้าว
ถ้าจะให้เด็ดก็ต้องใส่ใบเพรา
ถ้าจะให้รสโอชาก็ต้องใส่มะนาว
นั่นแหละของดีหน่อไม้บ้านเรา

พอตกตอนบ่ายกินหน่อไม้กับข้าว
เป็นอาหารช่างหรือกับข้าวของเรา
ปิดหลังปิดหน้าเหมช่างงามก็ไม่เบา
มีอยู่ถมไปก็ไม่ไผ่บ้านเรา

พอตกตอนบ่ายกินหน่อไม้กับข้าว

บรรณานุกรม

หน่อไผ่ตง : คำนิ่งอุดม 63 หน้า ศูนย์ผลิตตำราเกษตรเพื่อชนบท 49/283 ถนนแจ้งวัฒนะ นนทบุรี 11120 ผู้จัดพิมพ์.

ไม้ไผ่สำหรับคนรักไผ่ 197 หน้า : สุทัศน์ เดชวิสิทธิ์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ไอกรคอมมิวนิค้า พ.ศ. 2537 ISBN 97489213-4-4 พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2537 จำนวน 500 เล่ม

ไม้โอเนกประสงค์กับวัฒนธรรมไทย Multipurpose Tree Species and Thai Culture เพื่อประโยชน์ของคนไทยในชนบท กรกฎาคม 2545 ISBN 974-326-109-5

สถาบันวิจัยแห่งชาติ คณะกรรมการสาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา , คณะอนุกรรมการประสานงานวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และไม้โตเร็วโอเนกประสงค์ ที่ทำการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 196 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900.

โทร 02-597-2284 , 02-561-2445 ต่อ 849 โทรสาร 02-940-5496.

การส่งเสริมการเกษตร 2537 การปลูกไผ่ตง. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. กิสนะ ดันเจริญ และสุพล ธนุรักษ์ 2538 : ไผ่ตง กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

พัฒนา นรมาศ 2533 ไผ่ตง กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ปลูกต้นไม้ถูกใจโลกชีวิตวิถีชาวลาว. ไชยา บุญพิทักษ์. สำนักพิมพ์ไพลิน ISBN 974-428-552-4

บริษัทไพลินบุ๊กเน็ต จำกัด. 834/2 ซอยลาดพร้าว 101 ถนนลาดพร้าว แขวงคลองจั่น บางกะปิ กรุงเทพฯ 10210 หน้า 20. ต้นไม้ประจำทิศทั้ง 8 หน้า 108. คล้า/พุทธรักษาน้ำ กระบองเพชร ทรงบาดาล พะยุง ข่อย ตะแบก ราชพฤกษ์ พิกุล สนฉัตร โมก ประดู่ ทองกวาว ทองหลาง สักทอง บุนนาค ป๊อป พะยอม พญาสัตบรรณ เลียน ไผ่ ปาล์ม สารภี สน ว่านหาจระเข้ เฟิร์น โหระพา แมงลัก กระเพรา วาสนา ใบนาคน

คำขอขอบคุณ

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- สำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา
- สำนักงานพลังงานจังหวัดพังงา
- สถานีพัฒนาที่ดินพังงา
- อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา
- หัวหน้าวนอุทยานน้ำตกสระนางมโนราห์
- องค์การบริหารส่วนตำบลนบปริง
- ห้องสมุดประชาชนจังหวัดพังงา
- มูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย
- ชุมชนเกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา
- ชุมชนทุ่งละออ อำเภอบูรี จังหวัดพังงา
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดพังงา
- กำนันไชยา บุญธนบุรี กำนันตำบลนบปริง
- นายสุฤษดิสุข ส.อบจ. เขตตำบลนบปริง
- เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดพังงา
- คุณทศพล เนียมทอง บ้านเก่าเจ้า ตำบลลำภี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
- หัวหน้าสำนักส่งเสริมทุ่งศรีมหาโพธิ์ ตำบลปากอ อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
